XXXVII

1

Ƶ naszej wiedzy – Jest to droga którą ~~Tak~~ dochodzimy do umiejętności w systemie znaczeń bez wyrazu – Umiejętność jest tej pracy ducha najwyższym celem.

Ku temu aby powiązać rozumowo w jedną całość co jest w umyśle naszym luźnem aby rozmaitość szczegółów sprowadzić do wspólnego ogółu, aby podporządkować szczegółowe zjawiska pod ogólne prawidła a tem sposobem rozumieć treść naszej wiedzy – a tak zdolny nabyć pewności o prawdzie Ƶ

Przypis ta dążność naszej duszy do poznania do zjednoczenia rozmaitych i luźnych pierwiastków naszej wiedzy, ma swój powód w duszy naszej jest takie jedności, ścisłą całością – więc jest rozmaitości, luźne, brak jedności, brak zarazem i całości jest ~~[illegible]~~ sprzeczności ~~nasz~~ tocząc –

§. E/8

XXXVIII

a

§ E/8

Przekonaliśmy się że przez rozebranie treści wiedzy, przez sprowadzenie szczegółów do ogółu, a podanie szczegółowych dowodów widzieliśmy w § D/8 ogólny tryb dochodzenia do umiejętności.

Z tego widać że umiejętność w ścisłem znaczeniu jest ogółem szczegółowych wiadomości należących do jednej i tej samej dziedziny wiedzy naszej — Te szczegółowe wiadomości wiążą się w jedną organiczną całość, X dalej to powiązanie tych szczegółowych ściśle wykazuje i wzajemny stosunek i wyjaśnia do ostatka treść każdej z tych szczegółowych wiadomości, i czyni ją prawdą pewną, niewątpliwą.

Tak każda umiejętność jest całością pewnych wiadomości prawdziwych ściśle zamkniętych w jeden ścisły system.

X w której każda z tych szczegółowych wiadomości znajduje swoje prawdy zasadnicze, bo jedna z drugiej wypływa — tak że każda jest szczegółowym skutkiem i wypadkiem całości, a całość skutkiem i wypadkiem wszystkich szczegółów —

§ F/8

Z powyższego wynika, że 1° umiejętność pod względem przedmiotu swego, to jest ze względu na siebie samą, na jej treść, jest zbiorem pewnych, prawdziwych wiadomości, rozwojem wypływających z prawd zasadniczych których pewność jest także widoczna i niewątpliwa.

2. umiejętność uważana pod względem podmiotu w którym jest, to jest ze względu na osobę będącą się tą umiejętnością, jest całością która jest przyjmowana w duchu tej osoby, która ją obejmuje, że umiejętność jako całość organiczną, której szczegóły są pewne, prawdziwe a ściśle ze sobą wiążące się, ściśle ze sobą rozwijające się

W przypisie do co w danym § 1 uw. 2.

§ 9/8.

Rozwój treści umiejętności jeżeli metoda, która się umiejętność rozwija jest dwojaka – ~~bo analiz~~

Co do treści. Rozwój ~~Mam~~ ~~Rozwój, treści~~ umiejętności.

~~jest~~ jakby odbywa się metodą wniosków składanych o których mówiliśmy w § R/7 + nast. – Tam widzieliśmy że pochód tych wniosków może być dwojaki bo analityczny i syntetyczny, więc i metoda która się rozwija umiejętności może być albo a) analityczna b. albo syntetyczna

a) Analiza rozpoczyna od szczegółów podanych przez doświadczenie ~~iższ~~ i z tych szczegółów dochodzi do ogółów ~~atomo~~ a to dokonywa mocą porównania, uogólnienia szczegółów i z takowej czynności dochodzi do ogólnych prawd.

b. Synteza odwrotnie rozpoczyna od ogólnych prawd wyświetlonych już z doświadczenia, i z tych jakby ze zasad ogólnych wyprowadza szczegóły – a tego dokonywa ~~rozkła~~ wykazując ~~rozkładając~~ że te szczegóły już zamknięte są zawarte w treści owych zasad ogólnych.

Ani metoda ~~sy~~ analityczna ani
syntetyczna używana z osobna i wy-
łącznie nie wystarcza aby zbudo-
wać umiejętności w prawdziwem
a pełnem znaczeniu. Obie te metody
nawzajem się uzupełniają i
nawzajem się wymagają.

§ II/8.

Co do formy ~~umiejętności~~ – ~~Ta~~
~~forma~~ Forma umiejętności jest
układ – System – bo jest zestawie-
nie, utworzenie treści jej w ten sposób
aby stanowiła całość organiczną. Taka
zaś całość i jedność organiczna
~~zależna~~ wymaga aby wszystkie
jej szczegóły nawzajem się
z siebie ~~wypływały~~ wynikały ~~a takie które się~~
aby nie jedne były warunkiem
drugich, aby nie wszystkie razem we
pojedynczej najwyższej prawdzie
w jednej ~~miały~~ wypływały i z niej jakoby ze wspólnego
zdroja. Ta prawda jest ideałem
umiejętności niby jej ożywczym
duchem przenikającym wszystkie
jej części.

System

Warunki układu

§ 7/8.

~~Aby układ, system był prawd~~
Z powyższego § tego widzimy że układ
system ~~mający~~ odpowiedni umiejętności
wymaga 1° pełnej wiedzy o treści
2 o zależności do prawdzie wszystkich
wiadomości które mają się ~~x~~ i porządku
w jedności systematycznej.

)

Tym trzem warunkom czyniąc zadość następujące trzy czynności logiczne —

a) Definicya (definitio) podaje jasne logiczne zrozumienie treści szczegółowych części ~~przedmiotu~~ układu — ~~jest więc wytworem~~

b) Podział logiczny (~~divis~~ divisio) podaje pogląd wyższy na wszystkie człon-kowe części, a tem samem podaje zupełne zrozumienie całości umiejętności.

c. ~~Rozumowanie~~ Dowodzenie (argumentatio demonstratio) podaje przekonanie ~~o prawdzie~~ ~~że~~ samo ze związku szczegółowych części ~~a tem samem~~ tej całości jest prawdziwym —

Przeto wytworzymy naukę ~~od~~ najpierw ~~od~~ 1. ~~naukę~~ o definicyi — 2o podziale logicznym — 3o Rozumowaniu —

~~A~~ Definicya.

§. VI ~~1~~8.

Definicya podaje jasne ~~wyłuszczenie~~ szczegółowe logiczne zrozumienie części układu — jest więc wyjaśnieniem treści pojęć ~~w~~ wchodzących do układu. — Ponieważ zaś ~~do~~ treścia pojęcia każdego jest ~~jej~~ porozumieniem znamion istotnych zatem definicya też treści oznaczyć winna znamiona istotne pojęcia.

XXXIX B

Rzekliśmy, jako definicya winna oznaczyć istotne znamiona danego pojęcia; wiemy zaś z § aa (ar. X.) że te znamiona istotne znamiona są dwojakie. Bo 1. rodzajowe to jest które są wspólne także wyższemu pojęciu w którem jako rodzajowem jest podporządkowane dane pojęcie. są to znamiona istotne które są cechami danego pojęcia i cechami wyższego pojęcia zarazem, cechami wspólnemi wszystkich innych pojęciom mieszczącym się w tymże wyższem pojęciu – ‡

2. Krom tych znamion istotnych ma dane pojęcie w sobie znamiona istotne gatunkowe to jest te których nie ma w pojęciu wyższym (w rodzaju), których nie ma w pojęciach innych, nie należących do tej samej dziedziny podporządkowanych spólnie z danem pojęciem zawartych w owem wyższem pojęciu spólnie. Te zaś znamiona są znamionami gatunkowemi które w każdym z tych pojęć są inne a inne, te podporządkowane pojęcia różnią się jedne od drugich.

Z tego wynika że definicya danego pojęcia winna najprzód oznaczyć znamiona istotne rodzajowe ‡ a następnie znamiona istotne gatunkowe. Takowe definicya winna orzec rodzaj (genus proximum) pod który podporządkowane jest dane pojęcie a

‡ Podanie cech rodzajowych jest oznaczenie dziedziny pojęć do której pojęcie dane należy.

‡ to jest winna oznaczyć rodzaj najbliższy do którego dane pojęcie należy.

a następnie wymienić znamiona
gatunkowe (które w stosunku zowią się differentia specifica)
~~o między~~ między danem pojęciem
jako gatunkiem a innemi gatunkami
nie ma.
Stąd prawidło: definitio fit per genus
proximum et differentiam speci-
ficam. Genus proximum znaczy
~~naj~~ pojęcie wyższe najbliższe pojęciu
danemu.
Tak np. definicya mówiąc
trójkąt — jest rozciągłość, które zawiera
(to jest genus proximum, najbliższe
pojęcie wyższe — dalsze pojęcie byłoby
że ~~jest~~ [illegible] jest [illegible]
rzeczą ‡ [illegible] byłaby obszerna — zbyt
szeroka [illegible] zbyt ogólna
Pojęcie mające być ujęte definicyą
zowie się definitum a oznaczenie
rodzaju i oznaczenie jego znamion
istotnych stanowiących jego gatunek
zowie się definiens.
Przepis. — Pomijamy przeto że pojęcie
nie złożone nie mające znamion wy-
[illegible] matematyczny nie ~~może~~ podpada
definicyi bo nie ma ~~[illegible]~~ ani
ani genus proximum ani differentia
specifica. — Podobnie też idea nieskończoności
nie [illegible] może być definiowana, bo
definicya jużby tę nieskończoność
ograniczała od innych pojęć, ale
w tem ograniczeniu ma granicę nie
jużby ograniczenie — nie jest nieskończoność —
omnis ~~defin~~ definitio est
negatio. — Najtrafniej
definiować można matematyczne pojęcia
bo one zależą od konstrukcyi
ich określenia ~~[illegible]~~ zawiera
zarazem konstrukcyę np.
trójkąt kwadrat
koło — ‡

‡ najtrudniejsze są definicye
przedmiotów ~~znak~~ znaków
wywodzących [illegible]
z natury z Botaniki i zoo-
logii — bo w tej dziedzinie między
~~[illegible]~~ wszystko trudno oznaczyć ~~genus~~
najbliższy rodzaj i znamiona gatunko-
we. — ~~Defini~~ Definicya nieskończoności
byłaby contra-
dictio in adjecto

~~§ 11/8.~~

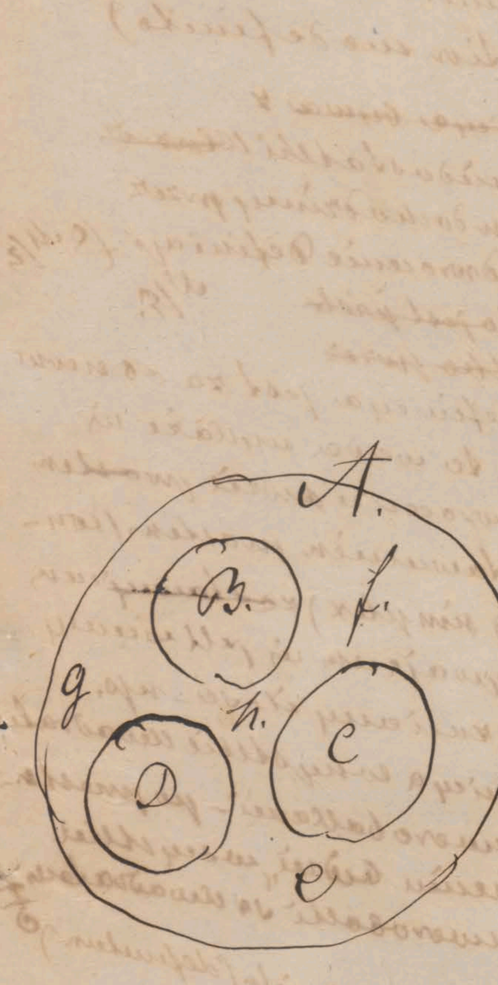
Prawidła definicyi.

§ 11/8.

~~Istota defini~~

Z tego co się powyżej rzekło wynika
ze definicya winna ~~wyraża~~ orzec najbliższe danemu przez
pojęcie wyższe (genus proximum),
to jest winna oznaczyć dziedzinę do
której to dane pojęcie (definitum) należy — następnie
definicya winna dodać znamiona ~~które~~
istotne któremi się to pojęcie dane od
ścisle odróżnia od innych pojęć niższych
spółrzędnych w tej samej dziedzinie
to jest w tem samem wyższem pojęciu —
(differentia specifica)

~~Przykład~~ Przykład — figura załączona unaocznia
nam istotę i prawidła definicyi
wypada podać definicyę kwadratu
~~oz~~ koło wielkie A oznacza dziedzinę
figur geometrycznych — ~~jest~~ B
figury które są kwadratami — A
~~oderż genus proximum~~ ~~Przeto względem kolka B~~, definicya
naprzód definitum
wskazała że ~~definicja~~ B. należy do
dziedziny A, które jest względem kolka
B ~~wyższego~~ najbliższem wyższem pojęciem,
to jest że A ~~względem kolka~~ jest genus
proximum względem kołka B. — a
następnie definicya podaje znamiona
istotne kołka B, któremi to kołko
B ~~od~~ jako jeden z gatunków ~~nie~~
niższych się w A odróżnia się od
innych gatunków C, D i t. d. np.
od koła, elipsy, trójkątów i t. d.

§ N/8.

Z powyższego ogólnego prawidła się wywiązują prawidła szczegółowe wskazujące ściśle jak się tworzyć ~~ma~~ winna ściśle definicya, i jak dochodzić mamy ścisłości ~~podania~~ jej utworzonej definicyi –

1. Definicya winna być odpowiednią wyżej definiowanemu (definitio sit adaequata) – To jest definicya winna ~~wyrazić wszystkości~~ wyrazić wszystkości treści danego pojęcia ‡

a. Definicya winna mieścić w sobie pojęcie znamiona istotne –

b. ~~winno do~~ Pojęcie definiowane (definiens) a sama definicya winny także ~~pojęciami~~ się mieć do siebie jako pojęcia torsame ~~winny być~~ tak co do treści i co do zakresu samo ~~to jest ... definicya winna~~ być żadnem. ~~który ...~~ przestawienie proste (conversio simplex ‡ §. N/9.) nie zmienia istoty zdania, ~~to~~ jest definicya winna być zdaniem w którym podmiot definitum może zająć miejsce orzeczenia – i na odwrót orzeczenia (definiens) miejsce podmiotu (definitum)

‡ co jest fałszem –

Jeżeliby się definicya ~~nie nowo~~ w ten sposób ‡ być odwrócona ~~w ten sposób~~ okazałaby że nie jest ścisłą że albo jest za obszerna albo za ciasna. –

(Definicya jest za nadto obszerna (latior suo definito) gdy pojęcie wyższe podane w definicyi ~~jest~~ nie jest najbliższym (nie jest genus proximum) ale pojęciem za nadto wyższem, więc za nadto obszernem

‡] Tym czasem gdy ~~jeśli~~ będzie definicya znamienna, rzetelną, ani przestawienie proste ani przeciwstawienie nie zmienią być jej prawdziwości np.

wszystkie słońca są gwiazdami stałemi – ~~...~~ Przestawiony będzie wszystkie gwiazdy stałe są słońcami wszystkie Przeciwstawiony. gwiazdy które nie są stałe nie są słońcami –

‡ W przeciwnym razie definicya będzie albo 1 za obszerna (latior suo definito albo 2 za ciasna angustior suo definito)

‡ ~~Definicya błędna~~ ‡ Są to niedostatki ~~błędne~~ do których dochodzimy przez odwrócenie definicyi (§ N/8 N/9. ~~to jest jeśli~~ a ~~to albo przez~~

1 Jeżeli definicya jest za obszerna, wtedy ta wada wykaże się gdy odwrócenie będzie ~~prostem~~ przestawieniem prostem (conversio simplex) ~~zostawującem~~ odbywającem się pełności ilości – np. bez zmiany ilości – definicya wszystkie kwadraty są czworobokami – po przestawieniu będzie „wszystkie czworoboki są kwadratami ‡

2 Jeżeli definicya jest za ciasna wtedy ta wada wyświeca się przez odwrócenie które nazywamy przeciwstawieniem (contrapositio) zasadzającem się na zmianie jakości –

np. wszystkie czworoboki są kwadratami – to przeciwstawieniu wszystkie co figury geometryczne które nie są kwadratami nie są czworobokami

⌊⌋

XL

C

§ 10/18.

6

2 Drugiem prawidłem szczególnem definicyi jest zastrzeżenie aby definicya nie była kołowadna (ne fiat ne describat circulum ni orbem) to jest aby definitum to jest pojęcie mające być dane objaśnionemi definicya nie wchodziło same do definicyi ~~definiowane~~ (w definiens).

1° To może mieć miejsce albo wyraźnie bezpośrednio np. wolna wola jest wolnością ~~człowieka~~ naturą jest prawo E ~~natury~~ która urządza prawa (albo człowiek ma z natury wolną wolę) albo definicya bywa pośrednio kołowadna

2 albo definicya bywa kołowadna pośrednio zdań zamkniętych w definicyi — np. ustawa jest orzeczeniem woli władzy zaś władza jest utrzymującą uchwały ~~jest ona nadająca~~

Bo to pojęcie dane jest przecież to definitum rożnem od wyższego ~~mojego~~ pojęcia od ~~swojego~~ rodzaju (genus

Bo to pojęcie dane, to definitum jest przecież rożnem od ~~samej~~ samej definicyi — jakoż różni się 1° od pojęcia wyższego, od którego też rodzaju (genus proximum) jak też 2° różni się od swojej części ~~dla różnicy gatunkowej (differentia specifica~~ różnica od innych pojęć (~~forma~~ ~~Differentia~~ ~~osobliwie~~ z którem spólnie zamknięte jest w owem wyższem pojęciu —

3 B/8

3. ~~Drugie~~ Trzecie [szczegółowe] prawidło definicyi nakazuje aby definicya nie zawierała znamion przeczących (ne sit negans) – Bo definicya przecząca, wyjemna orzeka tylko czem rzecz nie jest ale nie uczy czem ona jest.

To prawidło atoli ulega wyjątkowo mianowicie –

1 Gdy samo pojęcie mające być wyjaśnione definicya jest pojęcie ujemnem, to jest gdy istotą pojęcia jest brak jakich znamion dodatnich – tak zimno jest brakiem ciepła, ciemność brakiem światła –

2 Gdy do znamion dodatnich jakiegoś przedmiotu dodać potrzeba znamienia wyjemnego by ten przedmiot odróżnić od innych przedmiotów jemu podobnych np. planeta jest ciałem niebieskiem nie mającem własnego światła. [np.] są podobnemi pojęciami szkła achromatyczne, ~~itd~~ tak również opisując ciało gdy mówimy że jest bez smaku że jest nie toplidem, nieprzezroczystem – itd.

~~Bo Podobnie cechy przeczące~~

Z ~~Dla~~ podobnych powodów błędną jest definicya gdy nie wyraża czem [dane] pojęcie [jako całość] jest ale na[illegible] [wymienia] ~~orzeka~~ jakie pojęcia niższe [mieści w sobie] to pojęcie dane – ~~stanu~~ w takich razach

definicyi ~~będzie wzięta~~ przybiera formę i ~~zabiera~~ często wprowadzono rozjemcę np. Poezya jest albo epopeja, albo lyryka, albo dramatyczna (definitio ne fiat per disjuncta)

§ 9/8.

Dodajemy że definicya powinna być jasna (perspicua), prosta, zwięzła (def. ne sit abundans, ambigua: Ⅱ

~~§ 10~~/8.

Rodzaje definicyi

§ 12/8.

~~Rzeczywista~~ Właściwa definicya jest ta która wyjaśnia rzeczy pojęcie (definitio realis) podając istotne jej znamiona – ~~nie po~~ nie do pojęcia ale nie odnosząc wyjaśnienie wyrazu, które wyjaśnienie definicya nazwy zwykle zowią się definicya nominalis terminów, (definitio verbalis) a wywodzi etymologicznie znaczenie wyrazu, nie jest ~~rzeczywistą~~ właściwą definicya – bo nie podaje nowej często wiadomości – gotowym jej celem bywa ~~jest~~ ustalenie języka – uznawanego –

§ 5/8.

Pochód myśli naszej w definicyi jest dwojaki

1. Pochód analityczny – gdy istota pojęcia danego ~~rozkłada~~ go wyjaśniamy wykazaniem znamion istotnych w niem zawartych – ~~nie~~ ~~znaczących~~ ~~nadrzędnych~~ ~~2 Pochód myśli np.~~ koło jest linią ~~[illegible]~~ np. Koło jest to część płaszczyzny zamknięta –

Ⅱ Od każdej

Przypis – Im mniej treści każdej jest zadaniem w której się to się naukowo wyjaśnieniu, będzie ~~jest zadaniem~~, się to się wyjaśnienie przez nowe definicyi – w takowej mniej treści ~~nie wchodzą~~ ~~nie~~ nie uchodzą tłumaczenia obrazowe poetyckie także tłumaczenia jest na miejscu w dziełach ~~które~~ wprowadzi naukowej treści ale przeznaczonych

(W Maja

Dla wielkiej publiczności nie nawykłej do ścisłego myślenia w takowych pismach forma poetycka obrazowa jest nawet przydatną zwłaszcza że przez obrazy przenosimy wszystkie ~~ob~~ myśli które by ~~dojrzałe~~ do wiadomości trudno być mogły podane we formie ściśle naukowej abstrakcyjnej – Dzieła tak pisane są przydatne wstępem czy bliżej do wiadomości ściśle naukowych.

O linia krzywa, której wszystkie punkta są równie oddalone od punktu wewnętrznego zwanego środkiem koła

2 Pochod genetyczny syntetyczny czyli (wykluczmy Def. causales) gdy [illegible]
ten jest wtedy gdy wyjaśnienie
że wykazuje powstawanie rzeczy
w jakiejś rzeczy, a tem samem
wyświeca w istocie znamiona
np. gdy podaje sposób kreślenia
koła a tak wyświeca czem jest
jego środek, obwód, i zarazem
promień - i t.d.

np. koło powstaje gdy sobie pomyślimy na
płaszczyźnie linię
utwierdzoną jednym końcem w punkcie
stałym a obracającej drugim
końcem póki póki ona nie zejdzie
się ze swoim początkiem.

§ 5./8.

Widzieliśmy jako właściwy pochód
myśli w definicyi jest analityczny t. j. gdy wykazuje istotne
znamiona zamknięte w pojęciu danem
otoż wyjaśnienie wtedy będzie gruntownem
gdy i szczegółowe pojęcia znów wyprowadzone
w definicyi z kolei zostaną wyjaśnione
przez następną analizę - przez wracanie do - Tak np.
w przykładzie § 5/8 ad 1.
gdy pojęcia definicya podającemu analityczną
dalszej analizie z kolei
danej definicyi płaszczyzny, a następnie
linii, następnie
punktu - w końcu przestrzeni ogólniejszej
Takową coraz wyższą analizę dokładniej coraz wyższemi definicyjami
ogólniejszych
my do pojęć coraz prostszych,
ste coraz mniej złożonych aż dosięgniemy
prostych, wkrótce ogólnych pierwotnych
przez umysł nie złożonych których
już analizą rozebrać nie zdołamy
których już nie zdołamy sprowadzić
do prostszych takie pojęcia już się
pierwotnemi, zasadniczemi są gruntem ostatecznym
do
Po odpowiedniemu definicyi prowadzi nas droga odwrotna do syntetycznej
nas od owych pojęć prawdziwych które są gruntem (odpycha przestrzeń
zasadniczych niezłożonych, do coraz więcej
złożonych, wschodzących aż do ich najwyższych
Po takowem wyjaśnieniu nazwany
wywodem szczegółowym

XLI

Oba te ~~wyj~~ sposoby wyjaśnienia bo z jednej strony wyjaśnienie gruntowne wracające analitycznie do pojęć ~~og~~ najogólniejszych wolnych a z drugiej strony wyjaśnienie wywodzące szczegóły z ogólnych niewolnych pojęć — nawzajem się uzupełniają i stanowią razem wielkie wyjaśnienie wyczerpujące rzecz.

§ 11/8.

~~Zanim umiejętności dochodzą~~ do ~~ścisłych definicyj wprost~~ ścisłym definicyom w umiejętnościach zwłaszcza na doświadczeniu opartych, do których drogą oznaczenia mniej ścisłe, przygotowawcze a takimi ~~jest~~ jest

~~a~~ Przeświadczenie więc jest że najlepiej drogą o definicye ścisłe w dziedzinie nauk ~~przyrod~~ na doświadczeniu opartych

~~Potrzeba aby nauka była już~~ ~~potrafi... do wyczer-~~ ~~pania ... ...~~!

Potrzeba wysokiego stopnia rozwoju nauki aby zdołała podać ścisłe definicye — zanim to nastąpi nauka posługuje się ~~tworzy~~ określenia ~~oz~~ oznaczeniem które są ~~jest~~ raczej niż definicyą ale przygotowaniem do nich ~~nej~~. — Takiem oznaczeniem jest

a) opisanie (descriptio) które wymieniając tak wybrane istotne i przypadkowe ~~istotne przypadkowe~~ ~~obraz~~ przedmiotu ~~i dostateczny~~ ~~jego obraz~~ że ~~od dostateczny~~ ~~dostateczny~~ dostateczny obraz jego wystarczający do odróżnienia przedmiotu opisanego od innych przedmiotów ~~...~~ *

* Takowy opisania używamy głównie w historyi naturalnej.

d. 16 Maja.

b. wytłumaczenie (explanatio)

wyjaśnia rzecz ~~przez~~ wszystkie już

~~znaniona istotne i przypadkowe~~

jej szczegóły, a tak uwalnia ją od

obcych jej przydatków –

np. ~~wytłumaczenie~~ Ncaewytłu-

macji ~~[illegible]~~ wyjście ceto-

wielka ludzkiego – posiadamy

~~[illegible]~~ reflexyę nad własnem

udoskonaleniem – dopełnia ściśle

obowiązków swojego powołania – wolego nie ulęgając

także miłością własnego – jest

pobożny itd –

c. ~~[illegible]~~ wytorzenie (locatio) gdy orzekamy

że dla znamion istotnych rzecz

należy do ~~pewnego~~ najbliższego (genus proximum) rodzaju, a tak

~~wykładamy~~ ogólne ~~[illegible]~~ miejsce

oznaczamy ~~miejsce przypadające~~

odpowiednie przedmiotowi danemu

wykładamy oraz przymiotnik jak.

np. człowiek ~~jest~~ wierzyciel

stwórca –

Podział

§ 10/8

Jak Definicya (jak wiemy z § 7/8 i nast.

jest odnosi się do treści pojęcia bo jest

jej wyjaśnieniem tak podział (divisio)

odnosi się do zakresu pojęcia i wyjaśnia

obszar jego – ~~Definicya~~

pojęcia

§ 1X/8

~~Jakoż podział logiczny~~

Definicya ogranicza nam jedynie pojęcie ~~od reszty~~ dane od

innych przy bliższych nam pojęć rozciągających wiele

treścią ~~[illegible]~~ pojęcia danego – Podział zaś ~~[illegible]~~ wykazuje jak nasze dane jest

może to przykładem uczynić

dane pojęcie w pewnej większej

ogólniejszej całości

to przecież dane

Bachmann 439

9

d. 16 Maja

się mieści
wraz z ogólniejszemi pojęciami
a tem samem jakie miejsce pojęcie
dane zajmuje w tym szeregu ogólniejszym
pojęciem [Z. podział uczy jakie
pojęcia mieszą na jakie niższe pojęcia
rozdziela się samo te pojęcie dane

O wprowadzeniu pojęć spółrzędnych z danem pojęciem

Z tej to uwaga płynie o użytecznościach podziału dla umiejętności.
Podział logiczny jest zatem sposobem
wymagającym istotnego zakresu pojęcia
i sposobem wszystkich niższych pojęć do których z danemi
pojęć szeregów ich do ogólniejszego pojęcia
w którem się zamknęły.

Przyp. Z tego co się rzekło rozumiemy że dzieląc pojęcie co do zakresu
pojęcie ogólnego zawiera w sobie
jak rodzajem więc o ile sam zawiera w sobie
jak rodzaj nie mniej jako gatunki niższe
niższe pojęcia, jako gatunki niższe – a
aż do pojedynczego
wyobrażenia albo odnoszące się do pojedynczego
przedmiotu, tj. nie mniej jako gatunki
jak nie nazwane individuum.

§ 4/8.

Z tego co się dowiedzieliśmy względnie,
że logiczny podział orzeka się na
nauce o stosunku pojęć pod względem
ich zakresu – Jakże nasze podział podzielić
dane pojęcie uważamy za
rozpoczynany rodzaj i rozdzielamy na gatunki
czyli na niższe pojęcia niższe
się w nich.
wszystkie te gatunki czyli pojęcia niższe mają zawarte
w sobie znamiona pojęcia danego
będącego ich rodzajem, ich wyższem
pojęciem, ale oprócz tych znamion
rodzajowych każdy z tych niższych pojęć zawartych

39

Zawiera w sobie znamiona jeszcze węższe właściwe którymi różni od każdego z tych innych pojęć społecznie z niem w tym rodzaju czyli w tem węższem pojęciu zamkniętym — Tak każde z tych niższe pojęcie odnośnie do wyższego pojęcia zostaje z niem w stosunku podporządkowania (subordinatae), a znów Każde z tych pojęć niższe ma do tych drugich szczegółowych w stosunku spółrzędności (coordinatae)

Tak przeto oznaczenie nadrzędne przybiera formę sądu rozjemczego (sąd dysjunktywny) ob §. — i opiera się na zasadzie logicznej exclusi tertii a medii.

§ Z/8.

Do podziału więc potrzeba następujących warunków.

1. Potrzeba pojęcia (rodzaju) które ma być podzielone (totum divisum czyli dividendum. —

2. Gdy takowe pojęcie (jako rodzajowe) obejmuje w sobie inne niższe pojęcia które wszystkie mają znamiona rodzajowe ale oprócz tego każde z nich ma jeszcze sobie właściwe szczegółowe znamiona — więc należy z tych szczegółowych właściwości wybrać te które uważać odrębny za stanowisko

Podług tego znamienia każdy gatunek oznaczyć [illegible] w następnym, znamienity być może ogólne rodzajowe pojęcie któremu jest podporządkowany

I. Któreby mogło być cechą każdego gatunku ale któreby w każdym gatunku wyrażała się inaczej. A tak stanowiło różnicę gatunkową (diff. specifica)

II. 2. Każdy przedmiot należący do tego pojęcia rodzajowego prócz znamion tego pojęcia mieści w sobie jeszcze osobne właściwe sobie znamiona podrzędne, po[dległe] dalszemu podziałowi

Te znamiona podrzędne będą w ogólności mogące powodem do podziału co do rozdzielenia pojęcia rodzajowego na gatunki, na niższe, podrzędne pojęcia — atoli ściśle rzecz mówiąc nie wszystkie te podrzędne znamiona staną się powodem tego podziału ale trzeba z nich wybrać stanowiące znamię któreby było charakterystycznym dla każdego gatunku

Wybór ten zależy atoli od stanowiska z którego się zapatruje na rzecz człowiek pojęcie rodzajowe na gatunki mający dzielić. To stanowisko jego i te znamiona.

To stanowisko wybrane zowie się principium albo fundamentum divisionis zasadą podziału i jest drugim warunkiem każdego podziału.

– ~~Lecz nie tylko~~ ~~Prawidła podziału~~
~~Zasada~~ Podziału nie tylko jest wielce ważnym i niezbędnym
~~A Konieczne~~ ~~ważną~~ w dziedzinie rzeczy ~~istniejących~~
~~w przestrzeni~~ ‡ wszystkich istniejących w przestrzeni, ale i w sferach idealnych jak ~~w Etyce prawie~~ np. w estetyce (podział sztuki na jej rodzaje) (podział według idei etycznych) w Etyce prawie, w Historyi – i td.

W Historyi np. ~~zasada~~ dzielimy na epoki; ~~na okresy~~ ~~zasadniczej zasady~~. Każda epoka różni się od innych epok, gdyż stanowi panująca cecha to postanowienie usposobienia duchowego nadającem usposobienia właściwy danej epoce ~~pod~~ ~~wzgl. ogólnego~~ epoka
Każda trwa z trwaniem ~~odpowiedniej~~ tego usposobienia jej odpowiedniego i odpowiedniego kierunku ~~dla~~ wszystkiego ‡. Gdy społeczność wyczerpie to usposobienie gdy nabierze myśl innego przechodzi ona tedy nas także zwrot ~~na~~ inny kierunek. nastaje nowa epoka która z kolei zyje tą nowem usposobieniem i ‡
Tak na epoki ~~się~~ nie tylko dzieli się historya powszechna (ludzkości) dziejów narodu, ale historya każdej umiejętności – np. historya sztuki, ~~świata~~

Prawda że w historyi ciągle przechodzimy się i przeistaczanie się, mimo tego jednak dzieli się historya na epoki, na okresy. Bo widzimy w dziejach ~~a to jest na~~ ~~wielo~~ przedziały dobitne w których pierwiastki które nie mamy wyraźniej występują i nawet i z całą wyrazistością

okresy w Epoce

‡ Rozumie się że najczęściej w historyi trudno o zasadę podziału, bowiem historya nieskończona nie mamy całości – chyba tam gdzie skończona np. Historia Kości Greckiej

XLII

[Wedle liczby członków podziału podział rozne miewa nazwy gdy podział na dwa członki zowie Dichotomia, na trzy trichotomia, na cztery tetrachotomia a w ogólności jeśli podział na więcej niż dwa członki zowie się polytomia –

3. Przeciw wszystkiem wyłączającym już z poprzedniego członki podziału (membra divisionis, czyli membra dividentia) – ta jest rozne działy pojęcia rozdzielonego dokonane wedle zasady podziału #

Rzekliśmy że wybranie zasady podziału zależy od zapatrywania się osoby mającej ~~wprowadzić~~ wykonać podział – ta zasada podziału staje się podwaliną systemu – wedle rożnych zasad podziału i systemy może być wielce rożny. Tak np. Botanika jako znanie stanowcze charakterystyczne systemu wybiera cechy narzędzia roślin ~~które mogłyby być takiemi~~ początem, państwi rozmaitości a nad to które by przedstawiały najwięcej rozmaitości – Przecież wedle rożnego stanowiska każdego botanicy też ~~w różnych narzędziach~~ w rożnych narzędziach roślinnych widzieli te zalety, stąd też zwaliła się taka wielka liczba układów botanicznych. Tak np. Rivin żyjący w drugiej połowie XVII wieku bierze za zasadę podziału liczbę, umiarowość i postaci płatków korony. –

Gen. 569

571
Rivin

Linneusz za znamię charakterystyczne uważa części płciowe kwiatu, tak że jego jest układem płciowym (systema sexuale). – Cecha główna dwóch najwyższych działów roślin stanowi obecność i brak uwidocznionych narzędzi płciowych – mianowicie jednym działem są rośliny jawnopłciowe drugim rośliny skrytopłciowe. Jawnopłciowe rozdziela z kolei na 23 gromad wedle rożnych bycia jakiemi się objawiają oraz narzędzia płciowe, i t.d.

[A. L. Jussieu + 1836 – Bierze za pierwszą najogólniejszą zasadę podziału roślin brak obecności zarodka – tak powstaje podział najogólniejszy, pierwotny #

podział roślin na bezzarodkowe i zarodkowe – Zarodkowe znów rozdziela wedle liczby listków na jednolistkowe i dwulistkowe i t.d. –

Tak dowodnie do postępu umiejętności przestaje podziału coraz zadanie z prawda. Badacze natury zwłaszcza Zoologowie używają następujących wyrazów dla oznaczenia podziałów od najogólniejszego poczynając do najszczególniejszego – Działy, gromady, rzędy, rodziny, rodzaje, gatunki odmiany – potem już idą osobniki –

~~Klassyfikacya~~

§ ~~A/9~~ B/9

Każdy członek podziału, to jest każde niższe pojęcie które się zrodziło z podziału pojęcia rodzajowego (totum dividendum) może być z ~~kolei~~ z kolei znowu uważane za całość, za pojęcie rodzajowe (za totum dividendum) i być podzielonem na niższe ~~na podrzędne~~ pojęcia tak utworzą się podziały (subdivisiones) E ~~tak można dalej~~ ~~podziału~~ ~~zstępować~~ do coraz niższych pojęć aż nie spotkamy jednostki indywidua — których już podzielić nie możemy. ~~W tem całem pasmie podziałów~~ pierwszy podział zowie się wyższym a następny niższym podziałem. Gdy raz ~~m~~ rozwija się pasmo podziałów wtedy każdy pośredni względem uprzedzającego jest niższym ~~wyższym~~, a względem następnego jest wyższym podziałem.

§ ~~B/9~~ C/9

Mówiliśmy w § Z/8 że mając podzielić pojęcie dane na niższe ~~m~~ należy jedno znamię wybrać któreby było dla nas stałem, to jest stać się zasadą podziału (principium divisionis) — ~~po~~ względem stosownym podziału. Widzieliśmy atoli że wybór zawisł od zapatrywania się dzielącego, że zatem jedno i to samo ~~Również względ na~~ pojęcie może być dzielone i według innej zasady, według innego względu, że zatem obok jednego podziału może się

§ A/9 może ten § po B/9?

~~Każdy z~~ Członki społecznie wynikające z podziału jednego i tego samego pojęcia rodzajowego ~~są~~ mają się jedne drugich ~~jako spółrzędne~~ (~~coordinatae~~) ~~więc~~ w stosunku spółrzędności (coordinationis) i nawzajem się wykluczają

E ~~...~~ do pojęcia wyższego ~~m~~ które zostają w stosunku podrzędności (subordinatio) Tym trybem możemy ~~...~~ ~~pod~~ ciągle dalej zstępować do coraz niższych

rozwija się drugi jemu ~~poboczny~~
(~~[illegible]~~) oba będą miały się do
siebie jako poboczne (codzienne)
(jak to widzieliśmy w przyp. Z/8
w układach botanicznych)

§ ~~C/9~~ ~~D/9~~.

~~Przeciwnie jeden i ten sam podział~~
~~powinien się opierać na jednej~~
~~i tej samej zasadzie podziału~~
~~a to od najwyższego podziału~~
~~aż do najniższego. Bo jeden~~
~~i ten sam wzgląd winien panować,~~
~~bo jedno i toż samo za-~~
~~potrzebowania się i stanowić ko-~~
~~niecznie przewodnią zasadę~~
~~[illegible]~~ po wszystkich
~~szczeblach podziału.~~

§ D/9

Podział przeprowadzony według najogólniejszego pojęcia ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~trybem ścisłym~~ ~~[illegible]~~ i wykazujący jasno pojęcia i trybem wyczerpującym wszelkie szczegółowe ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ich stosunki podrzędności (subordinatio) i współrzędności (coordinatio) tworzy klasyfikację, czyli system ~~[illegible]~~. System uwidoczniający całość organiczną przedmiotu ~~[illegible]~~ który ~~[illegible]~~ jest dla rozumu środkiem do ogarnięcia osnowy niezliczonej rozmaitości — bo, nadając ~~jest [illegible]~~ ~~[illegible]~~ wiedzy a ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~nasz~~ nastręcza we formie (formalności) i jasności jej i mnóstwo tego przedmiotu ~~padający~~ różnych wiadomości

Nadając tak naszej myśli i takiemu poglądowi na całość

E/9

Z tego co się rzekło powyżej wynikają
wymogi
ią główne prawidła podziału

I. Podział ma być ~~stosowny~~ odpowiedni (divisio sit adaequata)

Członki podziału ~~będąc mniejsze~~ ~~pojęciami podzielonego pojęcia nadrzędnego~~ ~~winny gdy ich dod. je dodany~~ razem wzięte winny wyrównać pojęciu wyższemu z którego powstały.

Bo części winny być równe całości — (~~formae~~ membra debent aequare genus)

1. ~~Jeżeli~~ gdy podziału członki razem wzięte są co do zakresu większe niż pojęcie wyższe którego są częścią — wtedy podział jest zbyt obszerny (latior seu divisio) w takowym razie jeden z członków wyrazonych w podziale nie należy (membra dividentia excedunt divisum) do pojęcia wyższego — ~~Np. dzieląc~~ ~~por.~~ np. gdybyśmy podzielili pojęcie objętości w przestrzeni na bryły, powierzchnie linie i punkta ~~def~~ podział byłby zbyt obszerny bo punkta ~~nie mają~~ nie ~~są objętości~~ ~~mies~~ nie ~~n~~ należą do pojęcia objętości.

2. ~~Jeżeli~~ gdy członki podziału razem wzięte są mniejsze od pojęcia wyższego którego są częściami w tedy podział jest zbyt ciasny (angustior seu divisio) — w takowym razie jedno z pojęć niższych, to jest jeden z członków mieszczących się w pojęciu ~~nad~~ dzielonym jako obszerniejszy — w podziale

XLIII

13

np. Poezya jest epiczna, dramatyczna opuszczona jest lyryczna

§ ~~4~~ G/9.

III ~~XXX~~

Ilekroć podziału członki się wzajemnie wykluczają (formae sunt repugnantes, membra sunt opposita) — To prawidło już wynika stąd że jak się rzekło ze wzmianki podziału jest zadaniem wzajemnym podziału jest (§ 7/8) — że ilekroć podziały są pojęciami spółrzędnemi (coordinatae) ~~...~~ Zaiste gdy by ~~...~~ jeden z tych ~~członków nie wykluczał~~ członków nie wykluczał drugie- ~~...~~ go oba byłyby jednakie, ~~a wtedy~~ ~~... drugiem~~ byłyby jednym i tym samem jednem wśrzględem‡ a wtedy byłoby wymienionym podział ~~...~~ gdy byśmy je wolno ~~...~~ wymieniać jak dwa równe pojęcia spółrzędne— ~~np.~~ np. Poezya ~~jest epiczna dra-~~ ~~Poemat ... epiczny na~~ ~~Poezya epiczna, na dramat na tragedya.~~ ~~lyryczna,~~ Poezya dzieli się na epopeję, lyrykę, odę, dramat. — To pojęcia lyryki i ody nie są pojęciami ~~spółrzędnemi~~ niewykluczającemi oba jest pojęciem podporządkowanym poezyi lyrycznej

§ 7/9.

porównaj § 7/9

‡ ...albo jeden byłby podporządkowany drugiemu,

§ II/9

o 18 Maja

Sowerszed przed IV/9

II

XII Podział każdy niechaj się opiera na zasadzie ~~fodivisio ne careat funda mento~~) będącej istotnym i rzeczywistym powodem podziału (divisio ne careat fundamento)

Po prawidło wymaga 1° aby zasada podziału ~~nie była znamiennym przypadkowem, powierzchownem~~ była gruntowną sięgającą w głębi przedmiotu ~~a tem samem, to prawo~~ Bo gdyby zasada podziału była tylko znamię przypadkowe powiedziane sam podział byłby tylko pozornym, rozdający podział pozornym, rozdziałem np. podział zwierząt według maści i.t.d. § ludzi według wzrostu.

2° aby ~~był~~ podział opierał się na jednej wytrzennej zasadzie, ~~nie na jakiej~~ któraby ma być przyjęta w umyśle dzielącego ~~dzielącemu~~ w ciągu całego podziału — Bo gdyby ~~w~~ podział był uskuteczniony według ~~rozmaitych~~ według rozmaitych zasad według stanowisk zapatrywania się podział byłby balamutny zawsze np. dzielac ludzi na uczciwych, mądrych, ~~wesołych~~ i.t.d., albo gdy uwzględniało się zasadę ~~raz~~ chemiczną z krystalograficzną.

§ III/9

IV. Podział niechaj będzie stateczny ~~więcej~~ ~~utrzymać~~ i stale zachować zasadę idąc od stopnia do stopnia najogólniejszego ~~najbliższego, nie przeskakując~~ ~~zadnego~~ (div. fiat in membra maxima) bo inaczej w podziale ~~z~~ będzie przerwa, skok — Tak ~~zawsze~~ z ~~będzie~~ przerwa, skok... dzieląc przedmiot natury na nieorganiczne na 2 Królestwa 3. zwierzęta — dopuszczamy się przerwy skoku pochopnie od natury nieorganicznej od razu do roślin.

należałoby raczej dzielić naturę
1. na nieorganiczną 2. na organiczną
Dalej organiczna na dwa działy
[illegible] a) królestwo
b) zwierzęta —

§ 7/9

W ostatnim [illegible] przedmiotu [illegible] jest przestroga aby przedmiot nie był zbyt drobnostkowy (przedmiot nie był [illegible] i td) jakoż rozdzielając [illegible] całości zamknie względ na całość ~~i jest~~ —

Uwaga.

§ 7a/9

Wielce pomieszanymi są podziały (od [illegible]) w [illegible] znaczeniu [illegible] rozkładania (partitio) na części składowe, gdy nie przedmiot każdy dział przedstawia po [illegible] całości jest to pojęcie — ~~[illegible]~~ w rozkładowaniu żadna część składowa nie przedstawia jednej całości (np. drzewo składa się z korzeni, pnia, kory, gałęzi, liści i td).
Podziałem nie który w nauce o podziale składa się [illegible] o rozróżnieniu (distinctio) które wyjaśnia różne znaczenia ~~[illegible]~~ i tego samego wyrazu — np. świat.

Bóg stworzył świat

~~[illegible]~~ optyczny świat [illegible], Kolumb odkrył nowy świat, żyje w nim, [illegible] pożegnać świat — ~~[illegible]~~ świat (orbis) [illegible] klasyczny —

Dowod~~zenie~~

d. 19 Maja

§ L/9

Definicye, podciąte choćby najściślej [są przez doskonałe] sze nie ~~wystarczają~~ tęższe w umiejętno-ści, bo takie jeszcze ~~dowodu~~ [mniemanie ~~czyli~~] że wiado-mości szczegółowe są pewne i niewątpli- [B] wie, czyli są prawdą [B] [i niewątpliwa] — Takowej pewności dostarcza dowód — (argumentatio, demonstratio)

Ta prawda i pewność jest jak się rzekło wyżej warunkiem wszystkich umiejętności

~~te~~ dowodem atoli jest tak [illegible] powiązanie owych myśli że prawda jednych myśli [jako przyczyna] zradza prawdę drugich myśli jako skutek, ~~i dowodami~~ [następujących] (jako skutków)

~~prawda pierwszych myśli następujących prawdzie poprzednich~~ ~~dającą [illegible]~~ ~~jako ich przyczyny~~ które ~~[illegible]~~ ~~się ich przyczyna~~ —

Dowód przeto wykazuje że zmroto-we pojęcia ~~§ M/9~~ mają w ogółach swoją zasadę a przeświadczenie —

§ M/9

Dowód jest więc wyświeceniem prawdy jakiegoś sądu ze sądu ~~[illegible]~~ innego którego prawda jest uznana i pewna, dowód jest czyli wykazaniem [z zasadów] prawdy danego twierdzenia z powodów [a z zasad] niedających się

Twierdzimy przeto że dowodzenie [w zasadzie] jest wnioskowaniem, a tem samem [widzimy że] ~~że jest takowe~~ forma ~~wniosk~~ dowodze-nia jest tak rozmaita jak formy wniosków, i że [dowodzenie] ulega tym samym ~~co one~~ prawidłom którym ulegają wnioski —

XLIV.

§ N. 1/9. 15

Zastanówmy się istotą ogólną wniosku do dowodu.

~~Dowód składa~~ wymaga ~~następujących warunków~~ –

warunki dowodu są następujące

1. Twierdzenie (thesis), to jest sąd który ma być dowiedziony – gdy będzie dowiedziony stanie się konkluzyą dowodu

2. Powody (argumenta) na których opiera się dowodzenie – ~~są~~ są to ~~czyli~~ sądy [które wedle zasadniczej] z których [tylko z premissów] wysnuwany konkluzya ~~to jest~~ czyli prawdę twierdzenia –

3. Siła dowodzenia (~~...~~ nervus probandi) która ~~ona~~ polega na koniecznym logicznym związku konkluzyi z owemi powodami, z premissami dowodu –

§ N. 2

By atoli ~~siła dowody~~ pewność i prawda dowodów zawisła na powodach będących premissami dowodu zatem potrzeba żeby same te premissy [same te sądy zasadnicze] były pewne – Ta pewność ich może być [premissy te]

1 albo bezpośrednia, to jest gdy te ~~sądy zasadnicze~~ ich ~~prawda jest~~ pewnikami ~~widoczna~~ (axioma) postulatami których prawdy dowodzić nie potrzeba ~~bo jest~~ ma sama przez się widoczna

2 albo pośrednia, to jest gdy te premissy same ~~prawda ich sama~~ wymagają ~~ich~~ [tej] dowodu – w takowym razie ich prawda ⱡ

~~Dowodzenie ich prawdy~~

~~dowód ich ...~~

ⱡ ~~znowu się cofać~~ ma być udowodniona, to jest uzasadniona na pewnych prawdach czyli dalszych powodach, Gdyby się okazało że ~~te~~ i takowe dalsze powody z ~~kolei~~ wymagają dowodu, więc znowu prawdy tych powodów dowodzić należy i uzasadnić [takowe] najpierw dalszymi powodami. [tym trybem] nam ~~a tak~~ wypada ciągle się cofać do powodów coraz dalszych aż nie trafimy na powody które już są pewnikami ~~niepotrzebującymi~~ których dowodzić nie potrzeba, bo ich ~~prawd~~ pewność są bezpośrednia, widoczna.

80/9

Rożne posady dowodzenia

~~Widzimy~~

~~widzimy~~ porządek pochod ~~wniosk~~ do wdzielić ~~(?)~~ wadzenia być a ~~?~~ powiadam.

jeśli pochod wniosku z twoimi być

dwojaki bo 1. postępujący (progressus) od odogólnych zasad

bo ~~?~~ syntetyczny do szczegół

2.

Widzimy że ~~rozumu~~ dowodzenie ~~jak~~ w tłocz więc jest wnioskiem składanym ~~więc i~~ w dowodzeniu ~~rozumu~~

~~moga zachodzi mają miejsce dro~~

~~droga może być pod ?~~ w ~~którym~~

zachodzi ~~dwojaki pochod~~ ~~a gdy~~ ~~? ma ?~~ a gdy w takowym wniosku ~~a tym~~ bo myśl nasza może postępować dwojaką drogą

~~jest dwojaki pochod ?~~

~~więc i pochod~~ do przeciwnego.

wadzenia się dwojaki pochod

zachowanym być może bo pochod

1 ~~postępujący (progressivus) jeśli~~

~~analityczny~~ syntetyczny ~~?~~ regressivus)

~~?~~ 1 i cofający się ~~?~~ regressivus

analityczny 2 pochod postępujący

(progressivus)

1. Dowodzeniu będzie cofające się, analityczne, (regressivus)

gdy dla ~~?~~ ~~zasad dla~~ uzasadnienia

prawdzie wyrażonych w dowodzeniu

~~?~~ postępujemy do ewar

wyższych wyżej aż nie znajdziemy

prawd widocznych, nie wymagających do ~~?~~

dalszego ~~dowodzenia~~ uzasadnienia

~~metoda~~ Ten pochod zowie się metodą dowodzenia

analityczna rozpoczyna od danej zasady

który ma być dowodzącym

takowy rozbiera i cofa się analityczny

do prawd będących najwyższemi

uzasadnieniem ~~?~~ danej zasadzie

do XLIV

§ P/9

16

~~Dowodz~~

Rozne ~~formy~~ kształty dowodzenia

Co do ~~formy~~ kształtu dowodzenia w umiejętności – takowe jest dwojaki

1. ~~Takowe~~ Dowodzenie albo ~~ze~~ wprost i jawnie wykazuje prawdę danego twierdzenia (thesis) nie zmierza do tego celu z rozwoju prawdy prowadzi (jako z premis) wyrażonych w dowodzeniu. Takie dowodzenie nazywamy dowodzeniem wprost (demonstratio directa sive ostensiva)

2 albo ~~forma~~ ~~kształt~~ dowodzenia umiejętności używa ~~takowe~~ ~~jest~~ będzie uboczne, nie wprost. W takim razie dowodzenie odbywa się trybem następującym – Dowodzenie przypuszcza jakoby ~~że~~ twierdzenie (thesis) którego prawda ma być dowiedziona ~~jest~~ było nieprawdziwym ~~jest~~ przypuszcza jakoby ~~że~~ zdanie ~~mu~~ sprzeczne z twierdzeniem ~~jest~~ było prawdziwe – potem z tego przypuszczonego zdania wyprowadza wnioski jako bezpośrednie następstwa ~~tego~~ owego zdania przypuszczonego – atoli wnioski te ~~następstwa~~ sprzeciwiają się wnioskom już uznanym, udowodnionym, ze są niedorzecznościami, jest zatem (reductio ad absurdum, ad impossibile) Zatem w skutek owego dowodzenia wnioski owe że gdy takowe wnioski są nieprawdziwe więc owe jest zdanie nieprawdziwem przypuszczone z którego wyprowadzone było ~~wyprowadzenie~~ te wnioski – a tak mówi je rozumieją #

nadto także – iż nie to przypuszczone jest prawdziwe albo twierdzenie thesis będące ~~sprzeczne~~ sprzeczne temu przypuszczeniu musi być prawdziwe

~~Taki~~ Takowy kształt dowodzenia nazywamy dowodzeniem nie wprost lub ubocznym (demonstratio indirecta czyli apagogica).

Gdy oba te kształty ~~razem~~ ~~dają~~ będą spólnie użyte w dowodzeniu to tedy sprawdza ~~nadarza~~ nam przekonanie o (jako) ~~końcu~~ ~~prawd~~ twierdzeniu (thesis) jest z kończoną prawdą –

Przypis do §. P/9 względnie do Q/9

Do apagogicznego dowodzenia przykłady z jednej Pamiętnikа 86 – Sokratesa ironia – jest apagogicznym dowodem

17

(progressus a principiis ad principiata)

2 Albo też pochód naszej myśli w dowodzeniu jest syntetyczny postępujący (progressus) gdy rozpoczynamy od zasad pierwszych koniecznych pierwotnych oderwanych a z nich wysnuwamy prawdy szczególne ściśle połączone z owemi zasadami pierwotnemi. Ten pochód dowodzenia nazywa się metodą syntetyczną która wyprowadza z ogólnej zasady jako z pierwotnego ich zasady prawdy szczególne a tak ta syntetyczna metoda wykazując prawdy ostatecznie w ostatecznym wykształceniu w zasadzie rząd dany i dowodzi jego prawdy —

Szczegółowe

w przykładzie matematyce

Dowodzenie apagogiczne przypuszcza więc zdanie będące zaprzeczeniem danego twierdzenia, wysnuwa potem wysnuwa z przypuszczonego zdania wnioski które by naprzeciwko były niepodobieństwem gdyby to zdanie przypuszczone nie było prawdą, gdy że wnioski albo są sprzeczne, niedorzeczne z prawdą uznaną albo sprzeczności wewnętrznej zawierają, wykazuje się zatem dowodzeniem fałszem, że zatem przypuszczone zdanie jest fałszem, przypuszczone zaś twierdzenie dane jako zaprzeczenie przypuszczonego jest prawdziwe

19 Jest to dowodzenie niewprost apagogiczne (demonstratio indirecta sive apagogica)

[Obie te formy dowodzenia podają przekonanie o konieczności prawdy zawartej w twierdzeniu.

§ 19.

Dowodzenie jest wprost i niewprost

1. Dowodzenie wprost (demonstratio directa) wysnuwa bezpośrednio prawdę twierdzenia z prawdy poprzedzającej, zatem nadaje oczywistość

Dowodzenie co do formy dwojakie —

1. Dowodzenie albo wprost (demonstratio directa) gdy wykazuje albo wprost i jawnie prawdę danego twierdzenia z prawdy prawdy wykazanych w dowodzeniu (demonstratio directa sive ostensiva)

2 Albo też dowodzenie wykazuje prawdę danego twierdzenia z niemożności zdania drugiego, które jest zaprzeczeniem twierdzenia danego

§ 9/9

Gdy dla wykazania jednej i tej samej prawdy użyjemy dowodzenia wprost a zarazem dowodzenia apagogicznego albo też nie wprost w tedy nabierzemy przekonania że ta prawda jest z kilku stron sprawdzona prawda —

Dowód apagogiczny jest wielce ważnym [polega na zasadzie exclusi tertii i to] on w umiejętnościach i jest walnym środkiem do rozwinięcia wiedzy naszej. Bo często się zdarza że prawda nie może być wykazaną dowodzeniem ~~po~~ wprost bez pomocy wyprowadzenia jej z wyższych przez. — To dowodzenie nie wprost może być użytem łatwie [w połączeniu, i użyte] przeciw błędnym przypuszczeniom a wykazania złudy przeciwników —

Z drugiej strony dowodzenie apagogiczne nie jest wolne od niedostatków.

Jakoż 1. Dowodzenie nie wprost ma jakby ~~Kształt~~ formę wymuszoną bo nam się zawsze zdawać będzie że stosowniej [byłoby] ~~będzie~~ dowieść prawdy wprost z powodów, które są dodatnie —

2 Dowodzenie apagogiczne nie wykazuje nam jeszcze powodów dla których dana prawda jest prawdziwie prawdą;

3 Do dowodzenia apagogicznego mogą się wkraść łatwo usterki tak często się zdarza że ~~to dowodzenie~~ w tem dowodzeniu do~~wodzi do zasad~~

a) możemy brać rzeczy których pojęć nie zdołamy za niedorzeczności sprzeczne sobie — b) że zdanie drugie [przypuszczane] sprzeczne naszej ~~z~~ Thesis nie [mające] jest jej sprzeczne (contradictorium)

[bywa często] ~~tylko~~ ale przeciwne (contrarium) to jest spółrzędne (coordinatum), a w takim razie z falsum zdania przypuszczonego nie wynika jeszcze prawda naszej thesis, ale [prawdziwość] ~~prawda~~ być może trzecia lub czwarta ~~?~~ jak to wiemy [z nauki o] ~~z~~ zdaniach spółrzędnych — w takich razach jeżeli nasza thesis jest jednym ~~ze~~ z wielu ~~jest więcej~~ zdań spółrzędnych to jest przeciwnych (contraria, coordinatae) wypadałoby [wykazać] ~~dowieść~~ niedorzeczności wszystkich innych a wtedy by dopiero wynikła prawda naszej [danej] ~~by~~ thesis.

np. jeżeli w geometryi dowodzimy że punkt padnie koniecznie na obwód koło wypada ~~np~~ naprzód [dowodzić] ~~dowodzić~~ apagogicznie wykazać że ten punkt nie padnie ani wewnątrz koła — że nie padnie zewnątrz koła a zatem że przypadnie na obwód koła.

XLV.

§ R/9.

Dowody przedmiotowe
i podmiotowe.

Jeszcze zwykle dzielą dowody wedle powodów na których one polegają –

1 Te powody w dowodach prawdziwych polegają na rzeczy samej, na samym przedmiocie, na istocie samego przedmiotu – więc są same w sobie – więc przekonywające dla wszystkich ludzi – takowe dowody zowiemy przedmiotowe

2 albo też dowody są zawisłe do usposobienia osoby którą przekonać chcemy – gdy usposobienia są różne więc też powody przekonać są różne wedle różnego podmiotowego usposobienia przeciwnika – takie dowodzenia są nazywane podmiotowe – (ex concessis) a argumenta ad hominem) z samej zaś nazwy a nie naciąganiem przekonywającem zaś dowodzeniem co samo dowodzi (?) – Z tej przyczyny też podmiotowe mniej do Logiki należy, bo tylko dowód przedmiotowy jest prawdziwie logicznym – sam do logiki należy.

Przypis do osób starszych przemawia się oponowaniem na zasadzie idei moralnej – do dzieci argumentami ad hominem, jak np. aby nie martwili rodziców, aby ich chwalono etc. argumentum ad honorem jest przez ich najstosowniejszym a korzystnym jest obiecywać nagrody sukcesów w pilności za dobre sprawowanie się

S. 1/09

Dowody prawdopodobieństwa.

Gdy się dzieje w umiejętności że zostawszy w umiejętności na dostatecznem oparte brzeg zdołamy dowodzeniem dojść do prawd z całą koniecznością, to jest do prawd przez pewnych, tak pewnych że obok nich nie możemy nawet pomyśleć albo przeczenia lub sprawiedliwie [illegible] tym prawdom przeczących być nie mogą. – W razach gdy nie zdołamy dowodzeniem dosięgnąć prawd koniecznych, powstaje [illegible] należy na dowodach z umiejętności padających wypadkach które choć nie są prawdami koniecznemi, pewnemi ale są do prawdy podobne.

Takowe dowody są dowodami prawdopodobieństwa; do nich należą:

1. Dowód z podobieństwa z analogii.
2. Dowód z przywody indukcyi.
3. Dowód z hipotezy.

Przypis. Te dowody prawdopodobieństwa rozwiązane są. Pierwsza oparta jest na dostatecznej tej dziedzinie naszej wiedzy która oparta jest na doświadczeniu. Doświadczenie podaje nam wiadomości o istocie jednostkowych zjawisk jednostkowych jestestw. – Przeciwnie wiadomości jednostkowe są luźne, rozsypane, nie wystarczają więc dla umiejętności, bo umiejętność wymaga takowego związku, wymaga jedności całości ogólnej w sobie zawartej; wymaga przeto aby wiadomości jednostkowe wiadomości związały się w jedności, aby te wiadomości luźne podane nam przez doświadczenie w całości. – Rozumu ludzkiego zadaniem jest aby te wiadomości luźne dokonanie rozjednostkowe powiązał w całość. – Możność tego zadania opiera się na przekonaniu naszem że świat, którego doświadczamy jest jednością ściśle powiązaną, zjednoczoną spojeniami, że ten świat jako jedność i całość ogarnia wszelkie dziedziny zjawisk i jestestw, że te dziedziny jednością są w całości wiele ulegają prawom ogólnym tego świata.

i że każda z tych jego szczegółowych osobnych
dzielnic ~~rządzi się oprócz tamtego ogólnego~~
~~ulega jest~~ prócz owym ogólnym prawom
ulega jeszcze prawom jej wyłącznie właściwym
Stąd wynika że poznawszy jedno wzgl. kilka
lub więcej jestestw zjawisk należących
do jednej i tej samej dzielnicy (do tego
samego rodzaju) wnosić możemy
o innych jestestwach należących do choć nie poznanych jeszcze — lecz
ulegających także tym samym prawom
tej samej dzielnicy ~~choć tych nie~~
~~Gdy~~ choć nie poznanych jeszcze —
wypadek tego wnoszenia
~~To wnoszenie~~ atoli będzie tylko
prawdopodobieństwem, bo dowystarczy,
a nie zaś pełną, konieczną prawdą,
~~choć poznali~~ Bo i
Bo ~~gdybyśmy~~ tak największa liczba
wiadomości mieli byśmy jeszcze ogólnej prawdy
pojedynczych ~~zjawisk jestestw poznali~~
~~— mówiąc ściśle —~~
do ~~jeszcze nie nam nie wolno~~ orzekać
o ~~gólnej prawdzie~~, bo wielu z nich
~~jest jeszcze~~ wielu jestestw nie jest
jeszcze wszystkiem, a tem mniej
ogółem — ~~Przecież~~ Wniosek ~~ten~~ taki atoli ~~faktów~~ faktów potwierdzających dowystarczających
prawdopodobieństwo stopniowo zbliżać się będzie
do pewności — Prawdopodobieństwo ~~więc~~ ma
stopnie swoje.

§ 9/9

Dowód z podobieństwa.

Analogia

(argumentatio analogica

Jest dowodem prawdopodobieństwa
bo wnosi ze szczegółu o szczególe jemu spółrzędnym
~~opracowanem na tej zasadzie~~ którego
~~Rozumowanie~~ w analogii jest następujące —

Ueberweg Z 375.
według Ueberwega można nawet
formułę — by nie została formuła Becka —

Poznaliśmy jedną lub kilka rzeczy, (zjawiska pełnego itd.)
należące do tego samego rodzaju, poznawszy
wspólny że te rzeczy nie tylko mają ~~wiele znamion spólne~~
te same znamiona istotne ale i też
same właściwości, z tego wnosimy
~~choć tkwiących w naturze~~ F które są mniej
że i inne rzeczy ~~mają~~ należące do
do tego samego rodzaju mające te
same istotne znamiona, więc będą
także ~~te same~~ inne znamiona

Dalszy ciąg przypisu

XLVI

Gdy ~~poznamy~~ kilka rzeczy ~~tego~~ i spostrzegamy że ~~inne~~ drugie rzeczy tego samego rodzaju ~~które~~ mają wiele znamion spólnych z owemi rzeczami poznanemi przez nas tedy wnosimy z podobieństwem do prawdy że i te drugie rzeczy ~~będą~~ mieć mogą niepoznane przez nas w szczególności będą miały także inne znamiona spólne z owemi znanemi nam rzeczami

Nazywamy to rozumowanie ~~prawd~~ z analogii

Znamy rzecz A wiemy że ona ma znamiona i własności a, b, c, d, e, spostrzegamy następnie rzecz B i poznajemy że ma znamiona a, b, c, z tego wnosimy podobieństwa może ~~że A~~ że rzecz B ~~będzie prawie~~ nie poznana przez nas bliżej będzie miała również znamiona i własności d, e — #

Zrozumiemy że im więcej ~~rzeczy~~ będzie znamion spólnych w rzeczach porównanych tem większe prawdopodobieństwo wypływające z analogii

Przykład. Przykładem ~~naj~~ analogii najczęściej używanym bo najbliżej zajmujące w Logikach jest wnioskowanie o jestestwach organicznych żyjących prawdopodobnie i na innych planetach.— Porównywając ziemię naszą z innemi ciałami ~~nasz~~ niebieskiemi ~~z których jest planet~~ tego samego rodzaju to jest z planetami widzimy że te planety mają wiele spólnych znamion z naszą Ziemią — Jakoż podobnie jak ziemię naszą słońce ogrzewa i oświeca te planety — te planety są mają kształt podobny do naszej ~~ziemi~~ ziemi — podobne są ich ruchy około ziemi — po planety podobnie jak podobny ich obroty wirowe około osi — ziemia nasza odbywają swoje lata, i pory roku — i doby dnia i nocy — ~~z tej znamion~~ Z tych tak licznych znamion które są spólne planetom z ziemią naszą wnosimy analogicznie że i życie organiczne będące własnością i znamieniem Ziemi naszej prawdopodobnie będzie i własnością i znamieniem innych planet — Ten domysł jest tem więcej do prawdy podobnym że się najlepiej odpowiada idei Bóstwa a wielkiej wszechmocy i mądrości nieskończonej.

Lecz z drugiej strony analogia prowadziłaby w rozumowaniu, w domysłach gdyby orzekła że ~~istoty~~ jestestwa organiczne żyjące na innych planetach są podobnie podobne do tych które spostrzegamy na ziemskiej planecie – Bo mimo to że inne planety ze Ziemią naszą mają w ogóle te znamiona i ~~własności wspólne~~ społecznie przecież gdy każda planeta jest indywidualnością całkowitą w sobie więc te same znamiona u nich odznaczają się wielką rozmaitością – np. planety różnią się od ziemi, i między sobą – wielkością, ciężkością gatunkową, oddaleniem od słońca – natężeniem ~~obrotów~~ w którym odbywają drogi około (niewolniczo sprawiedliwości) (świecący) Słońca i ruchy własnej i t.d. – Z tej rozmaitości przeciwnie wypada się domyślać że to życie organiczne jest na planetach inne a inne – Ten atoli domysł również jest godny idei Bóstwa jako nieograniczonej mądrości twórczej – +

§ 4/9

Dowód z przyczyn – indukcya (argumentatio per inductionem)

~~Gdy~~ Jak analogia ~~wnosi~~ z wielu znamion i własności ~~wnosi~~ wspólnych porównanych rzeczom ~~wnosi~~ jeszcze i inne inne własności będą wspólne tym rzeczom; tak indukcya wnosi ~~z~~ z wielu szczególnych jednostkowych jestestw jednego rodzaju o całym rodzaju, zatem o wszystkich jednostkowych jestestwach ~~tym~~ w tym rodzaju

Kepler mocą analogii ustalił stosunek odległości planet od Słońca do czasów ich obiegów

[+ Dowody z analogii są wielce ważne spotykamy je głównie w naukach ścisłych, na domniemaniu opartych z analogii np. zwłaszcza się teorya Newtona ciążenia powszechnego – bez analogii, dowodu nauki ścisłe, dowodów do społecznych zasad i t.d.

Do Analogii należą „Bajka", przysłowia przypowieści, porównania. Zo

podaje pewne znamiona w gramatyce ~~formy dekli~~ wskazujące do której formy wyraz ~~deklinacyi~~ należy i należy o wyraz odmienia się z analogii ~~koniugacyi odbywają się~~ według formy do tej należącej ~~z analogii według formy~~ ~~i wzorów podanych~~ ~~Są znamiona wskazujące~~ do której formy ~~wyraz~~ należy

George Induktion-verfahren 307

unaocznianiu fundamentu dowodzenia indukcyi

Orzeczenie A odnosi do rzeczy jednostkowych, a, b, c, d,

Rzeczy jednostkowe a, b, c, d, zawsze są w rodzaju B.

Konkluzya — Zatem orzeczenie A odnosi się do rodzaju B więc do wszystkich rzeczy w nim objętych.

Z istoty ~~wy~~ indukcyi wynikają następujące o niej wnioski —

~~Gdyby choć jedna się znalazła rzecz jednostkowa przeciwna~~

Wypada aby orzeczenie które indukcya z prawdopodobieństwem przypisuje rodzajowi było w związku z ~~tem rod~~ z całością tego rodzaju —

Gdyby choć jedna znalazła się rzecz jednostkowa, przez by ona była ostatecznie (post factum ‡ zaczerpnięty) z niej wniosku wypływającym z indukcyi — ~~to~~ okazałoby się że ten wniosek ~~wyprowadzony~~ wysnuty z indukcyi uległ wyjątkowi! — Takowe fałszywe takowy zaś nazywa się w logice instancyą c

‡ przyczyna wniosków indukcyi

Prawdopodobieństwo które wyt ... Prawdopodobieństwo które indukcya ma ~~pewne~~ stopień wskazuje indukcya opiera się na rzeczy im większej liczbie rzeczy (faktów jednostkowych) tem prawdopodobieństwo tem ona ~~choć~~ zawierać wydaje będzie większe i z tem większem podobieństwem do prawdy wypadałoby przypisać rodzajowi (B) orzeczenie A.

Gdyby ~~zaś~~ się zaś indukcya okazało się że ~~wszystkie~~ jedno orzeczenie odnosi się do wszystkich bez wyjątku rzeczy jednostkowych tego rodzaju to takiej razie

już by z koniecznym pewnością należało odnieść
orzeczenie (atrib. bez) do rodzaju, bo do wszystkich jednostek
w nim objętych – w takowym razie indukcya dałaby się ująć prawidłowym sylogizmem
byłaby zupełna (inductio completa) a przestałaby
być dowodem prawdopodobieństwa – Bo
inductio jako dowód prawdopodobieństwa
na tem zależy aby ~~tylko~~ znać tylko wiele poszczególnych
rzeczy tego rodzaju do których odnosi
się orzeczenie – taka indukcya zowie się
niezupełną (incompleta) – takowej indukcyi odpowiada
a konkluzya ~~jest~~ jest tylko ~~dowód~~ do prawdopodobnej
jest nie jest pewnie sądem apodyktycznym
ale ~~ściśle~~ tylko problematycznym.

Przykład indukcyi
Poznać z ferm... pozyskano
Merkuriusz, Venus, Ziemia, Mars, Jowisz i (a, b, c, d, e
~~obracają się ze skoku~~ mają ruch wirowy
z zachodu na wschód (A orzeczenie)
lecz Merkuryusz, Venus, Ziemia, Mars
Jowisz (a, b, c, d, e) są planetami, należą
do rodzaju B)
zatem ruch wirowy z zachodu na wschód (A orzeczenie)
odnosi się ~~do wszystkich~~ wszystkich do planet (jako do
rodzaju B). #

inne przykłady poszukać
w Apelcie – twierdzenie
o Balonie.

§ 10/9. –

Założenie, hipoteza
(hypothesis)

Ueberweg 388 – Bachmann 344

~~Założenie hipoteza~~
Powyżej mówiliśmy o sposobach którymi
umiejętność dąży do powiązania jedności w całość
wiadomości których podaje nam doświadczenie, ~~jako~~ – Przecież czynność
takowa ~~jest~~ nie jest jeszcze wyczerpująca, umiejętność

XLVII

~~pierwsza zada aby~~ poznawszy w pewnej dzielnicy zjawiska pragnie poznać ich powody ~~ich poznać~~, pragnie od wiadomych nam skutków wznieść się do ich pierwotnych przyczyn. X Zadanie takowe jest trudne bo ~~Jednak gdy~~ te powody ~~które nam poznać należy~~ i przyczyny ściśle należą do zakresu ~~naszych spostrzeżeń~~ naszych spostrzeżeń, są dla nas nie przystępne. Przeto umiejętności czyni domysły mierzące celu tego prawdopodobne, przypuszczenia zakładając sobie sprawdzenie tych domysłów, ~~bo przewiduje~~ w tej nadziei że zjawiska poznane zdoła jako skutki jako następstwa wyprowadzić z owych przypuszczonych powodów (z principiów) jako z ich źródła. — Te domysły te przypuszczone zasady nazywamy założeniem hipotezą.

X gdyż bez zrozumienia tych powodów i pierwotnych (principiów) przyczyn nasze wiadomości będą jedynie ułomkowe a owe zjawiska i skutki będą zagadką niezrozumianą

§ X/9

Z poprzedzającego §fu widzimy że dowód prawdopodobieństwa hipotezy zasadza się na wykazaniu jakto zjawiska nam znane ~~wyprowad~~ wynikają się z przyjętej hipotezy ~~przez~~ Prawdopodobieństwo hipotezy jakoż nam jest tym mocniejszym ma stopień wyższy, ~~bo~~ im zaś większą liczbę zjawisk znanych zdołamy wytłumaczyć z hipotezy tem hipoteza staje się podobniejsza do prawdy gdy zaś już wszystkie zjawiska zdołamy wyprowadzić

wyprowadzić z hipotezy już ona jest [Hipoteza zaś staje się
i staje się podstawą teoryi umiejętnej —
całą prawdą, a ~~staje się~~ prawdą konieczną
apodyktyczną gdy wykażemy że żadne
inne przypuszczenie żadna inna hipo-
teza prócz danej nie zdoła wytłumaczyć
nam zjawisk ~~danych~~ —

Widzimy przeto że hipoteza aby
~~wana~~ może się stać doradczynią prze-
krywającym radzącym się ze zbiera-
nych faktów — z których atoli zado-
wolona wiązać nie ~~zdoła~~ zwodzić być
niebiepieczną — ale tylko drogowskazem wyż-
szej prawdy —

Przypisek — wzorem hipotezy, jak
była prosta jasna hipoteza ~~Kop~~ Mikołaja
Kopernika (1473 + 1543).
Może wykazać prawdę wszechświata obrotu ciał niebieskich
Jan Keppler przypuścił jeszcze 20 hipotez
~~nawet więcej wiecznej~~ a mozolnym obrachu
rachunkiem wykazał że żadna z nich nie ~~tłumaczy~~
nadaje się do wytłumaczenia pełnego ~~zjawisk~~
ruchu niebieskiego —

Drogi ciał niebieskich

Do tych czas przypuszczano różne hipotezy
by wytłumaczyć aerolity — jedni uważali
~~je~~ kulowe jako ~~wyrzucone~~ wyrzuty
wulkanów ziemi, nawet inni za ~~wyrz~~
wyrzuty wulkanów księżycowych, inni
znowu mniemali że są utworami wyż-
szych naszej planety — inni uważali
że one są ciałami kosmicznemi — ta hipoteza
się utrzymała i stała się podstawą
teoryi —

Zajmującym przykładem tego błędu jest tak często zdarzający się ~~w procesie~~ w sprawach karnych ~~dowód~~ tak zwany dowód z poszlaków — czyli ze zbiegu okoliczności — Oskarżenie kładzie hypotezę przypuszczając że obwiniony dopuścił się tej lub owej zbrodni — i wykazuje ~~fakta~~ jako poszlaki na poparcie swojego przypuszczenia — obrona przeciwnie usiłuje osłabić znaczenie tych faktów a poszlaków — ~~oskarżenie~~ np. że dokonane było morderstwo rozbójnicze. ~~obwinion~~ następującemi poszlakami są okoliczności: że obwiniony przed zbrodnią był w niedostatku a po dokonanej zbrodni [zaczął] wydawał pieniądze i żył nad stan — Fakta takie ustanawiać mogą podejrzenie, ale nie są dostateczne ale przy owych innych faktach: znaleziono w mieszkaniu obwinionego rzeczy które były własnością zamordowanego, — a ~~w mieszkaniu~~ a obok ciała zamordowanego znaleziono rzeczy które należały do obwinionego ~~że~~ — ~~ślady odkryto obok~~ — że w bliskości miejsca zbrodni odkryto ślady nóg do których nadaje się obuwie oskarżonego, a w mieszkaniu jego znaleziono [krwią skrwawione i] narzędzia ~~podobne do~~ podobne do tych którymi prawdopodobnie zamordowanemu zadano rany ~~zad. zam.~~ [zamordowanemu] były — nadto że włosy które zostały w palcach ofiary ~~pod~~ są włosami oskarżonego — Te poszlaki ~~czynią to~~ czynią hipotezę oskarżenia pewną a dowód z poszlaków niewątpliwy — Cały ten dowód jest przykładem jak to z wielu faktów z których żaden sam w sobie wzięty nie stanowiłby pewności razem wzięte nabierają prawdopodobieństwa —

ⱸ że był widziany w bliskości miejsca zbrodni a to w czasie w którym według prawdopodobieństwa zbrodnia spełnioną była

8 1/9.

Prawidła dowodów.

Z powyższych słów wypływają następujące prawidła będące warunkami należytego dowodzenia.

I. Dowód ma ściśle stosować się do tego co ma być dowiedzionem.✕ Pod tym względem dowód może chybić celu swojego jeżeli dowodzi za mało lub za wiele – w pierwszym razie będzie dowód za ciasny lub obszerny (mutatio lub ignoratio elenchi)

za wiele.

1. Dowód ustanowi dowodu (argumentów) za mało, (dowodzi zbyt mało) jeżeli z premissów dowodu (tych), z powodów na których dowód się opiera (§ 81/9) wypływa tylko jedna część tego co miało być dowiedzionem a inne części nie są dowiedzione w takowych razach których wychodzi więcej niż to co wypływa z premissów –

2 Dowód rozszerzony dowodzi za wiele jeżeli z premissów jego nie tylko wypływa zdanie które miało być dowiedzionem, ali jeszcze inne zdania zbyteczne – Gdyby te inne zdania zbyteczne prawdziwe wypływające z dowodzenia były prawdziwe w takim razie dowód nie byłby błędny bo te prawdy zdania zbyteczne będą prawdą nie sprzeciwiający by się zdaniu dowiedzionemu ale byłby by z niem w związku jako prawdy z prawdą. Gdyby zaś te inne zdania wypływające zbyteczne z dowodu były błędne więc dowodzenie samo przez się upadło wątpione które było celem dowodu wypływa z tych samych premissów z których wypłynęło zdanie błędne, więc podobnie jak one mogłoby być błędne, (qui nimium probat, nihil probat

✕ Przestąpienie tego prawidła równa się heterozetesis

Ueberweg 404

Ueberw. 407

Fries 305.

XLVIII

30 Maja
w niedzielę po
Bożem C.

Przypis. Przykład[em] ~~dowodzenia zbyt ciasnego.~~ zbyt ciasnego to jest dowodu ~~dowodzącego~~ za mało jest ~~obrona~~ obrona obwinionego o zbrodnię ~~obraniając uniżona~~ a dowodzącego swojej niewinności wykazując że jako całe jego życie było bez skazy i niczem nie pokalane — zapewne takowe wykazanie ~~mówi~~ może wpłynąć nie powiem na złagodzenie kary wszakże w skazaniu go — ale nie ~~wy~~starczy uważać za dowód że on nie dopuścił się zbrodni o którą jest obwiniony — Podobnie będzie dowodzącym by... Przykładem dowodu zbyt obszernego, czyli dowodzącego za wiele jest orzeczenie że kradzież winna być karana bo jest zbogaceniem w ~~[illegible]~~ rzeczy kosztem cudzym — Dowodzenie takowe jest zbyt ~~za~~ obszerne bo z niego by wypływało żeby godzi i ten zasługuje na karę który przedmiot jakiś bez wiedzy osoby ale znając jego zezwolenie mając wiedzy osobliwej o przywłaszczenie spodziewając się go za wysoką cenę — to

Gdy mając dowieść że trzy kąty w trójkącie równają się dwom kątom prostym, dowodzę tylko że ~~dwa~~ te trzy kąty w trójkącie nie są większe od dwóch kątów prostych

§ Z/9

II Następnym prawidłem dowodu jest by unikać wady która logicy petitio principii nazywają, to znaczy aby powód (argumentum) na którym się opiera dowodzenie (premissa dowodu) nie był t. zasadą, potrzebującą dowodu, aby ten powód (argumentum) nie był zasadą przypuszczoną —

Ta wada jest tylko niedostatkiem tymczasowym jeżeli następnie dowód dowiedzie prawdy te zasady przypuszczonej, tego powodu — Lecz ta wada jest błędem gdy takowy dowód

w dowodzeniu nie następuje
Ztąd to drugie prawidło twierdzi
że dowodzenie ~~winno~~ ma ~~być~~
być opartem na prawdziwych zasadach.

(Przypis – Widać że ~~wada petitio principii~~ ne
to prawidło nie stosuje się do [dowodów z] hipotezy która także
~~oparta~~ jest ~~na zasadzie~~ [zasadą przypuszczoną] ~~przypuszczeniu, ale hipoteza~~
~~dowodzenie z hypotezy ale~~ ta hipoteza
właśnie dla tego jest uczyniona aby z niej wyprowadzić
logicznie fakta zjawiska znane które się prawie nie
potrzebujące dowodzenia.–

Gdyby Machometanin ~~dowodził~~ chciał nam dowodzić
~~z ktor~~ jakiejś zasady opierając się na sentencyi Korana
dopuściłby się tej wady petitio principii, bo samą tę [prawdę] sentencyą
~~...~~ potrzebuje dowodu.–

§ A/10.

III ✻. Dowód nie ~~może~~ ma używać
~~zasad z powod oraz~~ sądów za zasadę, za powód (za argument)
dowodzenia który mieć [jest] prawdziwy.

III Dowód nie powinien mięszać
porządku swoich zeznań – błędnym
będzie dowód gdy weźmie za powód
(za argument za premissę) ~~...~~
~~która~~ ~~sąd~~ [sądu] którego prawda dopiero [skutkiem]
ma ~~wyjść~~ być [samym] wypadkiem dowodzenia
wada ~~...~~ przestępująca to prawidło
nazywa się [z greckiego] Hysteron proteron ‡

Przypis – Przykładem takowej wady
byłoby dowodzenie że ~~człowiek jest w~~
ponieważ człowiek ulegać [winien] karze
za występki więc z tego okazuje się
że ma wolną wolę ‡ z której wypada
dowód odwrócić

‡ w tym przykładzie dowód opiera
się ~~z~~ na sądzie „~~...~~ że człowiek ulegać
~~winien~~ karze" jest to atoli argu
ment którego uzasadnienie
wynikła dopiero ~~z~~ z konkluzyi,

~~‡ w tym przykładzie~~

Beck. 169.
Bachm. 501
Ueberweg 407.
Fries 308.

powiedzieć – ponieważ człowiek ma wolną wolę, dla tego ulega karze za występki

§ B/10

IV Powody (argumentum) przesłanki ~~nie~~ ~~muszą~~ mają być różne od ~~tego~~ dowodu ~~mają być różne od tego~~ prawdy ~~która ma być dowiedziona~~ której mamy dowieść, która ma być wyrażona w konkluzyi, konkluzya winna więc wypowiedzieć nową prawdę a nie być tylko powtórzeniem zasady już wyrażonej w argumencie, w przesłance.

Gdy ~~dowodem~~ dowodzi jakiejś prawdy opierając się na tejże samej prawdzie (idem per idem)

Gdy dowód przestępuje tę prawdę, gdy wtedy obraca się w kole nazywa się kołowodnym – będzie to orbis circulus in demonstrando (Diallele).

Przyp. Dowód kołowodny – circulus podobny jest do dowodu hysteron proteron (§ A/10) przecież się od niego różni; w hysteron proteron argument na którym się opiera dowód ma swój powód ~~swoje~~ uzasadnienie w konkluzyi – w dowodzie kołowodnym sam argument staje się konkluzyą.

np. A ～ jest większe bo B większe, a B większe bo A większe

§C/10

IV. wszystkie ogniwa dowodzenia wiązać się muszą a logicznie łączyć się ~~między sobą i~~ ze sobą i ciągnąć się w ścisłe kolei — Dowód przeto winien ściśle ciągnąć się w ciągu swojego ~~rozumowania~~ wnioskowania. Wada przestępująca to prawidło zowie się skokiem w dowodzeniu (saltus seu hiatus in demonstrando)

Przypis — Wszelki zwyczajnem używany wniosek łańcuchowego (sorites) §X/4 w którym nie ma przerwy (saltus) ale jest tylko skróceniem rozumowania, każde następujące ogniwo jest wyjętym z poprzedzającego, — ~~Przeto sorites nie przestępuje to prawidło IV~~ jest w rozumowaniu przeciwnym temu IV prawidłu.

§D/10

Dowody błędne i zwodne

Gdy dowody nie stosują się do przytoczonych prawideł logicznych wynikających ze samej istoty dowodu wtedy ~~stają się dowodami~~ są błędne ~~Gdy dowodzenie jest błędne~~

Gdy błąd w dowodzeniu ~~nie pochodzi~~ jest ~~umyślny ale pochodzi~~ jest mimowolny i pochodzi z braku czas lanowienia się człowieka w którym zowiem się po prostu dowodem błędnym — gdy zaś E (: samołówka)

XLIX

wymyślony
gdy zaś dowód błędny jest utworzony
zamiarem zwodzenia drugich ~~m~~ ludzi
w tedy nazywa się sofizmem, dowodem
zwodnym.

✝ Sofizma ten wyraz pochodzi od greckich sofistów. Była to szkoła.

Przypis✝ szkoła greckich sofistów twierdząc
że nie prawd ogólnych, powszechnych któreby
były prawdą ~~nat~~ konieczną dla wszystkich
ludzi — że ~~każdy człowiek~~ dla każdego
z osobna to jest prawdą co mu się wydało
być prawdą — przyzwyczaili się wymyślać
różne dowody aby pokazać dowcip swój
i ~~mod~~ zyskać sobie podziwienie potakliwych
i uczniów —

Najważniejsze że najczęściej sofizma — Bachmann 506 str., § 381
i — Kłamca, Don Quichot — Sancho
Pansa —

Część II Logiki t.
Systematyka
(Metodologia)
§194.
Znaczenie Systematyki

już przepisane przez P. D. Z.

W §9 powiedzieliśmy jako pierwsza
część Logiki obejmuje w sobie wszystko
o zawiązkach myślenia; a o tych za-
wiązkach myślenia mówiliśmy w
~~przez~~ w pierwszej części naszej Logiki
a mianowicie była w niej mowa
o prawach zasadniczych myślenia
o wytworzeniu wytworzonym z kolei, o poję-
ciach — o sądach i wnioskach w roz-
maitych ich kształtach, jak to było
zapowiedziane przez nas w §10.
Wiemy atoli iż te wszystkie pojęcia
wytworzone zawiązki myśli czyli
one odbywać się będą w duchu [illegible] jakości
w [illegible] a przy łączności logiczna, czyli
intelektualnego wyrobienia naszego
bez li mocą [illegible] wiadomości
bez jasnej świadomości nam
w każdym razie one dostarcza nam
wielka ilość szczegółowych (a wiadomości szczegółowych, czyli wielka
ilość prawd, poznanych przedmiotów
(a wiadomości i wszystkie tak zdobyte) wszystkie poznane
Przecież te prawdy i te poznane
przedmioty stają dopiero wtedy,
kiedy te wszystkie razem, raz jedno z których wiadomości
i stanowić będą jeden zbiór wiadomości — i
[illegible] — stąd okazuje się
[illegible] potrzeba aby te jednostkowe
rozosobnione a wszelkie prawdy
jednostkowo pomoc przedmiotów powiązać
jedne z drugiemi, aby stanowiły
całość i jedności logicznie
ściśle połączona —

2

Wiemy również z §9 iż takowe ściśle rozumiane, bo logiczne połączenie bieżących a rozsądnych [illegible] przez nas poznanych przedmiotów stanowi systemat, a nauka [illegible] jakiej trzebaby odbywać się ma [illegible] tworzenie systematu nazywamy systematyką ‡ Systematyka będzie (jak i rzekliśmy w §9) stanowić przeto ową część naszej logiki, a przeto że ona zastosowania nauki objętej w pierwszej części logiki ‡ W tym [illegible] wykazanym §9 nadmieniono również iż systemat jest warunkiem gotowym każdej umiejętności (ob. przyp. do §160).

‡ [illegible] a umiejętności będzie nią zastosowaną w systematyce nauka o prawach układania umiejętności, nauka o pojęciach, sądach i wnioskach.

Materya i forma pojęcia §27

§60.

§90.

~~§195.~~

~~Umiejętności~~

~~Jej materya~~

~~W §9 rzekliśmy również iż gotowym warunkiem każdej umiejętności jest systemat lub osnowa, przedmiot czyli materya każdej umiejętności jest rzeczą~~

Tak jak odróżniliśmy materyę od formy w pojęciu

§195

Umiejętność

Jej materya i forma.

~~Podobnie jak w pojęciu~~ odróżniliśmy materyę od formy w pojęciu §27, w sądzie §60 i we wniosku §90 – spodziewając się obecnie i o umiejętności przychodzi nam również rozróżnić

jéj materya od jéj formy.

Materyą umiejętności jest właśnie to co stanowi jéj treść, jéj właściwą osnowę, zatem jéj przedmiot rzeczywisty, niże te rzeczy któremi się ona zajmuje — (np. rzeczy dziedzice natury lub ducha jako np. świat roślinny, zwierzęcy i t.d. dzieje ludzkie, prawo, moralność, i t.d.)

Widzimy przeto że każda umiejętność ma materyą jéj właściwą która ją różni od innych umiejętności, innemi dziedzinami się inną materyą, innym przedmiotem.

Przecież mimo tak wielkiej ich rozmaitości wszystkich umiejętności co do materyi, wszystkie umiejętności mają jednak coś wszystkim wspólnego — to jest mają formę wspólną. — Jakoż każda umiejętność jakiekolwiek będzie jéj przedmiot co do formy winna odpowiadać koniecznie pewnym warunkom. — Każda umiejętność winna być jak przez [illegible], systemem, to jest ma być ogółem rozumowym wszelkich wiadomości szczegółowych należących do dziedziny téj umiejętności. — Ten ogół winien być całością organiczną, całością żywą w której wszystkie szczegóły nawzajem się przenikają, nawzajem ściśle rozumowo nawzajem się wiążą, wzajem na siebie działają (ze sobą się zgadzają), nawzajem się wyjaśniają, uzupełniają się wzajem, uzasadniają i udowadniają, a tak składają jedną ogólną ściśle wyrozumowaną i zupełną całość w sobie zamkniętą.

4 Z tego widzimy że w każdej umiejętności prawdziwej każdy szczegół jest takim logicznym wynikiem a wypadkiem rozumowym wszystkich innych szczegółów a zatem ogólnej całości – a nawzajem ta ogólna całość jest logicznym rozumowym wynikiem wszystkich w ogóle szczegółów i każdego z nich z osobna z osobna –

Takie ogólna rozumowa całość jest systemem a tem umiejętnym który zaczem i ~~jest~~ formą konieczną dla każdej umiejętności (porównaj z § 8 nr 102–)

§ 196

Warunki ~~systemu~~ umiejętnego systematu –

Z rozumy § 195 zdołamy już wprost wyprowadzić szczegółowe warunki systematu umiejętnego – owe warunki same przez się umiejętności – ☐

Jakoż poznaliśmy że umiejętność żąda aby każde pojęcie ~~aby każda~~ szczegółów a wiadomości w niej zawarta była jasno ~~rozumowo~~ rozumiana ~~pojęta~~, a zatem ściśle od innych ~~odmiennych~~ innych szczegółów odróżniona ☐ nadto widzimy że umiejętność wymaga obejmowania ~~ogarnia~~ – nia wszystkich szczegółów na jej dzielnicy przypadających, ~~ale~~ a ogarnienia tak dokładnego należących ~~do~~ ~~...~~ aby żaden szczegół ~~pr~~. do tej umiejętności należący nie był pominiętym, a z drugiej umiejętności żąda ~~strony~~ aby żaden szczegół dla niej obcy, zatem należący do innej jakiej dziedziny wiedzy ~~umiejętności~~ nie był za- ~~o~~garniętym w zakres ~~danej~~ umiejętności o której nam chodzi – ~~Dalej~~ Gdy te warunki dopełnionemi będą w któ... ~~Ba ...~~ następnie ~~tylko razem~~ te umiejętności zdoła te szczegóły swoje ściśle rozumowo powiązać jedne z drugiemi i stworzyć z nich pełną całość – Dalej umiejętności kładzie za warunek aby każdy jej szczegół każda jej szczegółowa wiadomość rozumna była ugruntowana na zasadach rozumowo udowodnionych, aby jej pewność była udowodniona, aby nie zachodziła ~~żadna~~ wątpliwość ~~że ta wiadomość szczegółowa~~ czyli ta wiadomość jest prawdziwą ~~nie tak~~ że ~~ta~~ w niej gdzie indziej ~~a~~ rzeczy inaczej ~~ma~~ ma to się – ~~na końcu~~ Wreszcie ~~wypada~~ ~~Lecz~~ raz tych wszystkich warunków umiejętności zdołała dopełnić ~~wytknąć~~ bada przedmiot potrzeba aby jej droga którą ona swoją ~~...~~ aby też sposób postępowania w pracy był roztropny ~~...~~ a zatem dostateczny do opanowania rozumowego całej dzielnicy i do ujęcia ǂ

☐ Jakoż ~~*~~ już § 11 okazał że ściśle rozumowanie jednych rzeczy od drugich jest ~~wszystkiem~~ czynnością rozumową myślenia a warunkiem wszelkiego poznania

ǂ całego bogactwa szczegółowych wiadomości w jeden systematyczną całość – którą mabyć umiejętność

y dzielnicy

umiejętnoś

e-

należy

tności

№ 30

8 ~~196~~ 197

Ideał umiejętności i badacz umiejętności.

W § 195, 196 wystawiliśmy warunki umiejętności albo uważamy że wszelka umiejętność dąży aby jaka umiejętność zdołała sądzę w pełnem znaczeniu zadość uczynić tym warunkom zbiorom umiejętności, z których im podstaw słusznie zwać się może ideałem, to jest wzorem najdoskonalszym – (jak np. matematyka) taka umiejętność ~~Najpewniejszą umiejętnością niemożna się szczycić tem że wszelkie szczegółowe wiadomości ... jakoby umiejętnie ... lub udowodnione były wyjaśnione~~

Zaiste mało jest takich którą o ~~Bezwzględnej~~ umiejętności dosięgają tego idealnego wzoru;

bo często w umiejętnościach i poręcza wiadomości są ani szczegółowe wiadomości ani umiejętnie wyjaśnione do ostatka a umiejętnie jeszcze z pewnością udowodnione, często też znajdują się przerwy, luki wiele niema często całkiem szczegółowych braki w metodzie, błędy w częściach ... słowem żadna umiejętność nie stanowi doskonale całości ścisłej w sobie zamkniętej.

przeto Jednakże mimo tych i im podobnych niedostatków każda nauka ~~nie~~ słusznie nazywać się będzie umiejętnością wtedy gdy ona jest dążną do zaradzenia tym i tym podobnym swoim stronom ujemnym, gdy ~~niedostatkom~~ ~~szkoła~~ talenta na jej dziedzinie mają pogląd ogólny na jej całość znający zadanie i usiłują takowe wszelkie sprzeczności, ciemności wyjaśnić, niepewne sądzić lub rozstrzygnąć mniemania, a ~~mniemanie gdy~~ niewątpliwe dowody

6

gdy pracujący usiłuje wprowadzić
co raz ściślejszy związek między szczegółowe
wiadomości a ich klasyfikacyi i odwodzenie
Zadanie wzorów prawdziwie umiejętnych
jedne szczegóły niosą drugich — Potrzeba więc
Z tego się dowód co powiedziano wyżej ...
Tak widzimy jakie jest zadanie ...
... umiejętnościami — One przede-
jak wiadomo
wszystkiem powinny mieć pogląd
na całą dziedzinę, której umiejętności
pojmują
zawodowej, w jej granice które
się oddziela od innych wiadomości
umiejętności, mają już szczegóły
które są w dziedzinie umiejętności
jej pewne i uporządkowane i mało mieć
ne powieści szczegóły nie pewne, ... wielu
... dorób tu ... aby ... razem
wiadomości tych, tym szczegółowo
nadaje pewności niedostateczna — rówien
w dziedzinie, tej, wiemy aby się przyczy-
nić by do umiejętności jej zawodowej
utworzenie
nie pewne i niedostateczne
niezupełnej
do ideału —

[Uważamy że tako warunki przyjęć
przytoczone powtarzanie się wiadomości
uzyskanych w tej ...
do całkowitych umiejętności — ...
z których się ... tylko
warunki mają ... odpowiedni
dorob —
do prac powinniśmy ...
przez ... takie raz ... sobie prawo
zadań (od § 8 nod 2)
do umiejętności ...

§ 198.

Podział Systematyki

Podział systematyki, z zakresu
treści której ona obejmować
powinna wypływa już z § 196.

dalej na str. 7

Przypis do § 196

A z tego czasu przyjdzie w § niniejszym
okazuje się że nauki będąc dopiero uporząd-
kowanym zbiorem wiadomości nie są
jeszcze umiejętnością w ścisłem znaczeniu
ale nauki takie przez przyszłe opracowanie
nym kiedyś mogą się wznieść do znaczenia
umiejętności. Przykładem tego jest
do niedawnego czasu
geografia, ona była tylko
zbiorem wiadomości ...
nauką obejmującą opisania miejsc
... kraju ...
Dopiero Karol Ritter stworzył
geografii i była nauką niby
pomocniczą historyi i astronomii
jej służebnica
... do pojęcia ...
mnóstwo ... faktów — Dopiero
Karol Ritter zamienił ją na geogra-
fię porównawczą umiejętność
w naukę
do stanowiska umiejętnościach
się opartej na porównow
Również anatomia
niu — Podobnie anatomia
stawszy się porównawczą
przeszła z nauki na umiejętność
udoskonalona
Podobnych
przykładów można przy
Bywają
tykać więcej — Bywa atoli
zbiory wiadomości które nigdy
umiejętnością stać się nie mogą
z powodu że ich przedmiot nie
na wyjaśnienia
gruntuje się na rozumowaniu ale
więc też jej szczegółowe wiadomości nie rozwiają
na dowolności a ... takim zbiorem wiadomości
w systemie ... jest np. heraldyka która nigdy nie
będzie umiejętnością ale ...
w najściślejszym razie może być
tylko zbiorem wiadomości ...
usystemowanych w dogodnym dla
publiczności porządku

ob. dalszy ciąg przypisów
osobnym 1/2 arkusza

6) Zwykle

B) ~~Mówimy~~ Zwykle mówimy o systematycznem urządzeniu bibliotek – Takowe zasadza się właściwie na uporządkowaniu dzieł według ich treści, myśl przewodnicząca w takowym układzie jest systematem, systemat obejmujący wszystkie umiejętności w jedną organiczną całość, więc w jeden system wszechwiedzy ludzkiej – [illegible]

Układy bibliotek abecadłowe, albo według chronologii albo według innych względów – takowych nie będą już układem systematycznym.

C) Zdarzało się w dziejach umiejętności iż co do systematu występowały dwa stanowiska wręcz sobie odwrotne, z których każde będąc posuniętem w ostateczności musiało być koniecznie błędnem.

Bywali jedni którzy utrzymywali jakoby do utworzenia systematu obejść się można bez zapasu wiadomości szczegółowych rzeczy dostatecznie – Zwolennicy tego stanowiska byli zdania jakoby do utworzenia systematu wystarczały ustalone ogólniki, więc jakieś ogólne pojęcia, zasady, twierdzenia, formuły, sentencye, rozumieli że byleby te ogólniki rozebrać, analizować, lub byleby z nich wysnuć szczegółowe następstwa jakby wypadki takiej roboty wystarczyć mogły do zbudowania systematu – Tak sobie postępowała scholastyka ☒ i jej krzątania się około nauk trwające wieki wielkie żadnego nie przyniosły plonu prócz masy bezzasadnych [illegible] Dopiero wiek XVI i XVII w którym [illegible] badacze zwrócili baczność na fakta doświadczenia (Bacon) [illegible] się całem zwadzeniu się nauk przyrodniczych –

Wobec tych mędrców stanęli inni, jakże zwolennicy stanowiska wprost sprzecznego, ale również jednostronnego zatem również błędnego – Ci naczelni którzy wierzą w ślepą empiryę i ci [illegible] należało przedewszystkiem i wyłącznie którzy mniemają jakoby w umiejętności dojść można do [illegible] nagromadzenie jak największej ilości faktów, wiadomości szczegółowych i jakoby na zdobyciu

§ nie były potrzebne fakta szczegółowe ze rzeczywistości wzięte, jakoby

E (ściślejsi)

☒ Dlatego też scholastyka używała tej sylogistycznej formy która wywodzi szczegóły i jednostki z ogólnych zasad – ale jej....

Zasobą ograniczonych nocy empiryi [dopiero] wszelkie usiłowania

ułożenia faktowych w system at

I stanowisko drugie grzeszy ostatecznością — fakta

zwolennicy tego mniemania zapominają [illegible]

że którykolwiek ma też [illegible] zapatrzenie się we faktach

odnoszących się do pewnej [illegible] ogólnej

umysł całość [illegible] faktów

Do których ten faktowy — że śledząc [illegible] porównaniu

tej umysł własny śledząc

mać ich swojej mocy widzieć, czego śledzi, o co [illegible]

chodzi. — Dalej tacy którzy [II] fakt też na oślep

oddają grubej empiryi nie bacząc że fakt

obserwowany spostrzeżony sam przez się i z osobna wzięty,

na mało się zda, bo nie może być pojmany nikoły wprzód

znaczenie w tedy dopiero się wyjawia gdy

będzie uważany po kolei w rozumieniu faktach

jeśli będzie wziąć ten fakt szczegół należący

do całości tacy nie bacząc że ten szczegół w potęgowaniu

rozumieć odnego szczegółowi dopiero zdoła wyjaśnić zjawisk

prawa ogólne [illegible] układające w pewnej [illegible]

Da Z tego atoli [illegible] trze-

bądź więc przeto że samo dośrodkowanie [illegible] owoce

jeśli ma przynieść owoce ganie faktów słowem że sama empiryja zdoła [illegible]

ni bez myślenia bez rozumowania [illegible] surowa bezmyślna empiryja

[illegible] patrzała na fakta a

[illegible] w pracowitym [illegible] ℊ

w widzeniu ich znaczenia

[illegible] — [illegible]

a). Z tego co się rzekło znać że każdy umysł

[illegible] jako system mat jest

[illegible] wszelkiej umiejętności [illegible]

warunkiem wszelkiej umiejętności rzeczą dopiero prawdziwą,

że i że fakta umiejętność rzeczy dopiero prawdziwą

wiedzę, zatem przekonanie o prawdzie

najwyższej — to przekonanie zaś jest toż

potrzebne że na chwilę nie watpimy że nabyte przez nas

wiadomości zdolny jest mieć w obecnym rozumie że umysł,

zdolny przekonać o prawdzie naszej wiedzy.

[Uważmy atoli że zanim w nas powstanie

naszej wiedzy systematycznej rozumowa dawności ujęcia [illegible], już wprzódy

instynktem, poczuciem wrodzonem dążymy

do systemu ale bo do całości ogólnej będącej

jednością, zasłony wiele rozmaitości wiele

rozumem wrodzonym nam wrodzona. Ten nas kształt poczucie

a dawności pochodzi stąd że duch

nasz umysł sam jest z [illegible] rozmaitością,

bo pełen rozmaitych myśli, uczuć, wyobraźni

chęci, popędów, itd a jednak mimo tego

umysł jest ogółem, że jest jednością

rozumną i tą samą, która ponad [illegible] tacy [illegible]

wszystkie te rozmaitości

dalszy ciąg

wszystkie ow. do § 196

ℊ rozumie te fakta

a tem samem wiemy

niż powiada umysł

ℊ To znaczenie zaś ich

wyjaśnia przez [illegible]

wiązanie tych faktów

a tego najwyższym związkiem

jest system —

To [illegible] wyjaśni przez [illegible] faktów, całą najwyższą [illegible]

Z tego też powodu [illegible]

przedstawia całość umiejętną

[illegible] które ma cel

na to że w niej wyjaśnienie rozumowanie jest żywotne

warunkiem — które to umiejętność ostateczną

dosięgnąć umiejętność, wiadomość wyższą z doświadczenia

zatem ideał ten jest jedności rozmaitości

który duch tworzy umysł przenosi sam na naturę

seumatur, da świecie przed nim tamże

i również widzi w całym świecie

jak materyalnym jak duchowym

jedność rozmaitości zatem [illegible]

[illegible]

[illegible]

spostrzega w tym świecie system, organizm którym dokonała

w którym wszystkie szczegóły

są przeniknięte całkiem, nad którym

i celem — nie dość że

duch mimo wolnie

wymaga aby tak

rozmaitość pełna

stała się umiejętnością

bo własna jego istota

do tu ze strony 6
dalszy ciąg tekstu
str ~~197~~ 198

Tam bowiem wystąpimy ~~jako znalezć~~ ~~formy~~ warunki konieczne aby wiadomości nasze ~~ułożyły się w sys~~ ~~nabrały formy~~ ~~naszej~~ ułożyły się w systemat, ~~aby~~ zaś aby sobie nabrawszy właściwej formy wznieśli się do znaczenia umiejętności. Rzekliśmy atoli że systematyka jest właściwie nauką wskazującą tylko ktoremi drogami jakie te warunki formy, ~~wie~~ Te warunki przeto przy tworzeniu każdej systematyki każda stanowić musi a ~~tym~~ czynem je podzielić.

~~To jest~~ Rzekliśmy my że pierwszym warunkiem każdej umiejętności jest aby każda szczególna wiadomość ~~więc~~ obrawszy przez była dokładnie wyrażona, była o jasno i dokładnie ~~jest~~ zatem oczywiście określona [illegible] wyrażona ~~te~~ – ~~tego~~ ~~warunek~~ w systemat odwiecznych o tym warunku będzie rzecz w systematyce zewnętrznej bo wnanie w części pierwszej o definicyj.

2re umiejętność winna obejmować wszystkie szczegółowe wiadomości należące do jej dziedziny, z wyłączeniem wszelkich obcych nieprzedających ~~dziedziny~~ ~~należących już do obcej umiejętności~~ już do ~~do obcej~~ innej umiejętności. ~~Tego~~ Temu zadaniu odpowiada druga część systematyki to jest nauka o podziale, ktora zwraca przedewszystkiem ~~o całości naszych~~ że nasze wiadomości zamknięte w sobie ~~układ~~ [illegible] odrębnej umiejętności całości wypełniają jak

3 wiemy teraz) § 196 iż ~~zadaniem~~ jest zadaniem ~~umiejętności~~ pewności i uzasadnienia ~~nasz~~ ~~naszych~~ wiadomości jest rzeczą umiejętności – temu zadaniu ~~cz~~ uczyni zadości systematyka w części bo wnanie dowodach

4 Nakoniec ~~wiemy~~ pomnieliśmy iż każda ~~umiejętność~~ umiejętność wymaga aby droga ktora ona ma rozwijać była stosowną, to jest aby ~~sposób~~ tryb ~~postępowania~~ rozumowego ~~był właściwy~~ postępowania i badania był właściwy – Tym sposobem właściwa postępowania zajmie się część

Te szczegółowe wiadomości mają być ściśle organicznie przez umiejętność powiązane

stosunek w systemat

8

systematyki będąca nauką o metodzie czyli metodologia —
Uważamy zasady metodologii ~~wprowadzić~~ osobno [?] mówienie jest tylko jedną z części systematyki, przeto zdaje nam się więcej niewłaściwą nazwać ~~ją~~ metodologią jak się to często dzieje całą systematykę metodologią.

I ~~Defen~~ Określenie czyli definicya (Definitio)

§199.

Określeniem czyli definicyą nazywamy wyjaśnienie danego pojęcia przez wytoczenie dokładne jego treści to jest jego cech istotnych — ~~[illegible]~~ jeżeli nawet sama pokoła i także ta nazwa okazuje się definicya jest zarazem oznaczeniem granic pojęcia danego. Jako wreszcie dokładne poznanie treści pojęcia łączy się ściśle z poznaniem jego granic.

Aby zaś dokładnie wytknąć cechy istotne ~~takiego~~ pojęcia potrzeba:

1. od wyrazić ~~cechy istotne nadrzędne~~, to jest cechy istotne wyższego a najbliższego pojęcia do którego należy dane pojęcie jako do swojej całości w której jest objęte ~~w którą~~ pod którą bezpośrednio należy — słowem należy oznaczyć najbliższy rodzaj jego genus proximum — Tym trybem odgraniczymy pojęcie dane od wszystkich innych pojęć należących pod inne rodzaje —

2re należy wyrazić cechy istotne pojęcia danego jako różniące je ~~szczegółowe gatunkowe~~ jako jedno ze szczegółowych gatunków, a zatem wypada oznaczyć treść która dane pojęcie (species) odgranicza od innych szczegółowych gatunków należących z niem do ~~jednego~~ owego jednego wspólnego rodzaju czyli wyższego pojęcia. Będzie to treść stanowiąca różnicę gatunkową (differentia specifica.)

Z tego wynika prawidło dla definicyi: „Definitio ~~[illegible]~~ fit per genus proximum et differentiam specificam.

e należy
szczegółowych
[...] jeżeli do innych
nadrzędnej.
[...] gatunków od
[...] od nowego § 35)
r)
[...] rodzaj (genus) i cechach
[...] gatunek (species
differentia specifica)

wypis

9. 33

a) Za przykład podajmy definicyę prostokąta

Prostokąt jest równoległobokiem w którym kąty są proste

Wyrazem pojęcia „prostokąt" pojęcie najbliższe i wyższe (genus proximum) jest pojęcie „równoległobok" — a treścią właściwą, którą się odróżnia prostokąta (differentia specifica) prostokąt od równoległoboków nie będących prostokątami jest to, że jego kąty są proste.

b) Przypomnijmy cośmy rzekli §§ 27 i 28 o częściach składowych danego pojęcia. Powiedzieliśmy tam iż co do treści odróżniamy w każdem pojęciu część składową główną od części składowej ubocznej — część składowa oznacza rodzaj (genus) do którego rzecz należy — a część składowa uboczna oznacza bliżej właściwości te rzeczy, stanowiące jej gatunek (species)

Z tego widać iż definicya winna wyrazić najprzód część składową główną treści danego pojęcia, to jest jego rodzaj czyli najbliższe pojęcie wyższe (genus proximum), a nadto część składową uboczną — to jest jego różnicę gatunkową (differentia specifica) ... treść jej na osnowie §§ 36

c) 2do Do definicyi należy nam również ... o pojęciach pokrewnych, o których była rzecz w §§ 37 i 38 — a które są jak powiedziano pokrewnych (n. cognatae) — które zależnie zawiśte § 36 dwojakie 1. pojęcia pokrewne podrzędne 2 pojęcia pokrewne porzędne

ad 1. Stosunek pierwszy bo zawisłości w tey zachodzi gdy cała treść jednego pojęcia jest częścią główną składową treści drugiego pojęcia — Pierwsze pojęcie (wyższe) jest nadrzędnem (genus) a drugie (co do zakresu niższe, a co do treści uboższe) bo stosunek pojęcie mające jeszcze oprócz tej części składowej, część uboczną składową, to pojęcie niższe jest gatunkiem (species) pierwszego pojęcia nadrzędnego, to drugie pojęcie (niższe) zostaje więc w stosunku zawisłości zależności względem pierwszego

Kr. 87, 88

§ 49.

§ 48 zaś orzekł iż to pojęcie wyższe, obszerniejsze co do zakresu jest pojęciem nadrzędnem (n. superordinata) a pojęcie drugie co do zakresu niższe, będące przeto gatunkiem (species) tego pojęcia zaś pojęcia pierwszego nadrzędnego jest względem tego pojęcia pojęciem podrzędnem (n. subordinata) — § 49 Że pierwszy stosunek zajmuje pojęcie nadrzędne wyższe bezpośrednie wyższe od danego pojęcia nadrzędnego jest pojęciem ... zachodzi stosunek rzędu (ordo) — i wykazał że ...

ad 2. Stosunek pojęć pokrewnych zachodzi wtedy gdy dwa lub większa ilość pojęć (n. homogenae) porzędnych (§ 38) szeregowych jest zawisła od jednego i tego samego pojęcia ogólnego wyższego jako od spólnego im rodzaju (ob. § 38.) to jest gdy cała treść tego wyższego, rodzajowego pojęcia stanowi treść spólną główną składową treści tych pojęć szeregowych, gdy zaś wykluczający się z stosunkowo odmiennej uboczne treści tego wyższego ... mieć te szeregowe pojęcia będą gatunkami ... tego pojęcia rodzajowego — oraz ... (rzędu) iż ...

10

tej uściągłonej składowej treści, każde z tych pojęć zrównoważonych czyli gatunkowych ma jeszcze część uboczną składową jemu wyłącznie właściwą, która każde z tych pojęć odróżnia od innych pojęć zrównoważonych, to jest od innych gatunków tego samego rodzaju.

W § 50 [illegible] widzieliśmy że co do zakresów te pojęcia zrównoważone, gatunkowe mają się wzajem jedne do drugich jako pojęcia spółrzędne (n. coordinatae) [illegible] się nawzajem bo co do treści sobie przeciwne (contraria, contrariae)

Przytoczywszy powyższe §§ przedstawiające nam ostatni [illegible] pojęć by wyrażał istotnym czy też [illegible] [illegible] jaki zachodzi między

powyższą naukę o pojęciach a tą z definicyi podaną w niniejszym §-ie widzimy że owe dwa warunki definicyi o których mowa w §-ie niego jeszcze [illegible]

1go. Że definicya wyrażać ma pojęcie wyższe od którego zarówno jest pod[illegible] mającej się definiować, a zatem definicya wyrażać winna uzupełniającą treść składową danego pojęcia, to jest wyższe najbliższy rodzaj nadrzędne (jako pod[illegible] pojęcie w pierwszym słowie [illegible] (jako w pierwszym słowie pod genus) w zakresem pojęcia danego (jako w pierwszym) dla tego

2re Definicya powinna oznaczyć część składową uboczną pojęcia, która się to pojęcie rozróżnia od innych (mieszczących się zarazem co pojęciu nadrzędnem,) jako od innych gatunków, jako od pojęć jednorodnych (n. homogeneae) a co do treści jemu przeciwnych (n. contrariae) a co do zakresu z niem spółrzędnych (coordinatae).

Ob. co do definicyi § 20. w którym mowa o cechach istotnych, o definicyi [illegible]

§ 200

Znaczy [illegible] że definicya jest sądem że pojęcie definiowane, określone jest podmiotem w tym sądzie (subjectum) że samo wyjaśnione, wyrażające treść tego podmiotu za to jego cechy rodzajowe (genus proximum) i cechy gatunkowe (differentia specifica) jest w tym sądzie orzeczeniem (praedicatum) — następnie jako że ten sąd jest prawdziwie twierdzącym, jako jest prawdziwym bo się odnosi do wszystkich pojęć należących do tego samego rodzaju i gatunku — [illegible] (jud. conjunctivum) a [illegible] twierdzącym bo wyraża to co podmiot jest a nie to czem nie jest — widzimy [illegible] że ten sąd wymienia [illegible] rodzaju i gatunku a dwa pojęcia bo pojęcie rodzaju i gatunku [illegible] tem samem jest sądem zbiorowym [illegible] (jud conjunctivum) a w § 73 [illegible] że definicya — nakazuje uwagę że sąd zbiorowy jest definicyą jest wyrażający sąd [illegible] definicyą jest sądem kategorycznym — Jako nie może być sądem warunkowym (jud hypotheticum) [illegible] wyjaśnienie definicyi [illegible] [illegible] [illegible] od tak [illegible] definicya [illegible] (disjuncti[illegible]) nie może też być sądem rozjemczym, bo [illegible] definicya [illegible] [illegible] na pojęcia szczególne [illegible] do [illegible] [illegible] podmiot jest, [illegible] nie [illegible] oznaczeniem [illegible] pojęcia a nie oznaczeniem jego treści —

[illegible] § 198 [illegible] [illegible]

§ Definicya [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

to dodać [illegible] pojęć i [illegible]

do § 198

Mówimy w § [gdzie] że definicya jest sądem zbiorowym, w § 73 w którym sam wyjaśniliśmy mówiąc że właściwie była mowa o sądzie zbiorowym (jud. conjunctivum) gdy w takim sądzie orzeczenie składa się z dwóch pojęć, których pierwsze oznacza rodzaj w którym się mieści podmiot sądu, a drugie pojęcie który jest gatunkiem wyraża jeden z gatunków tegoż rodzaju, ~~a ten~~ odpowiedni podmiotowi — otóż taki sąd zbiorowy stanowić będzie definicya —

~~§ 200~~ 201

Zatem §§ poprzednich same już się wyłuszczają części z których się definicya składa, tych zaś jest dwie:

1. Pojęcie dane które ma być wyjaśnione, definiowane — które nie jest podmiotem sądu będącego definicyą (definitum seu definiendum)

2gie Pojęcia wyjaśniające, definiujące, stanowiące orzeczenie sądu będącego definicyą (definiens membra definitionis) — Orzeczenie składa się zatem z dwóch części bo (Q)

(Q) tj. najbliższego rodzaju (genus proximum) oraz różnicy gatunkowej (differentia specifica)

Uważmy że gdy definicya ma być wyjaśnieniem, dokładnem ~~wyłuszczeniem~~ wyłuszczeniem treści danego pojęcia ~~zatem orzeczenie~~ czyli podmiotu sądu, zatem orzeczenie sądu mające być tego wyjaśnieniem* powinno być co do treści równe treści danego definiowanego pojęcia (będącego podmiotem) także równo jeśli co do zakresu.

~~§ 201~~ § 202

Gdy § 201 wykazał że w definicyi treść i zakres pojęć mieszczących się w orzeczeniu równa się treści i zakresowi podmiotu tedy wynika że w sądzie będącym definicyą pojęcie z jednej strony a orzeczenie z drugiej, mają się do siebie jak pojęcia równoznaczne (n. aequipollentes) zatem same się mogą przestawiać do siebie jak wiemy z § 94 mają być pojęciami zamiennemi (n. reciprocae) — A zatem Δ

~~Jeżeli zaś takiego rodzaju ... podmiot orzeczenie w każdej dokładnej definicyi, zatem ... się~~

g to jest pojęcia definiowanego

Δ XI w sądzie będącym definicyą podmiot może stanąć na miejscu orzeczenia, a orzeczenie na miejscu podmiotu — (jak to widać § 71 zobacz) to jest iż sąd będący definicyą może być odwrócony wprost to jest może być odwrócony bez zmiany ilości (conversio simplex)

czyli To ... jeśli ... ~~o tem, że definicya jest dokładna~~

To prawidło sądu będącego definicyą, zostaje w ścisłym związku z nauką o odwróceniu sądów (conversio), i nauką o przeciwstawieniu sądów (contrapositio) (~~Albowiem § 77~~ § 199). Każdy bowiem ~~zwany naówczas~~ sąd będący definicyą jest sądem powszechnie twierdzącym. Definicya definiuje pojęcie a zatem odnosi się do wszystkich rzeczy zawartych w tem pojęciu, a definiuje takowe przez twierdzenie określające i jednakowo to pojęcie jest ~~zbiorem~~ Z tego też powodu § 71 wykazał że sąd w którym podmiot i orzeczenie są pojęciami równoznacznemi (aequipollentes) jest jednym z tych sądów które są ~~powszechnie twierdzące~~. ~~Zatem~~ Pamiętając że definicya jest sądem powszechnie twierdzącym (§ 196)

~~Taki~~ Przypomniany § 102 nb. A który okazał że sądy powszechnie twierdzące w których podmiot i orzeczenie są pojęciami równoznacznemi (aequipollentes) mogą być odwrócone wprost (conversio simplex,) to jest bez zmiany ilości jako gdy A i B są pojęciami mającemi zupełnie jedno znaczenie, gdy prawda jest że A jest B w tedy i prawdą będzie że też B jest A.

Baczmy także na § 107 który orzekł iż sądy powszechnie twierdzące wprost odczytują przeciwstawienie wprost (contrapositio simplex) to jest bez zmiany ilości. Tak jeżeli jest sąd wszystko A jest B, wszystko ~~co~~ non B nie jest non A, ~~to~~ czyli że żadna rzecz która nie jest B nie może być A. ∇

∇ [~~Wynika~~ Wodzi się z tąd więc prawidło że wszelka dokładna definicya musi być wprost odwrócona, wprost przeciwstawiona zatem że takowe może odwrócenie i przeciwstawienie może jest oznaką i probierzem ważności definicyi—

[Zawsze atoli zatrzymujemy naukę do definicyi o odwróceniu i przeciwstawieniu sądów chcąc tym sobie przypomnieć z zwrócić uwagę na najlepszą prawdę—

Przykład. Kwadrat (Każdy kwadrat, wszystkie kwadraty) jest równoległobokiem w którym wszystkie boki są równe a kąty proste—odwrócony wprost tę definicyą będzie; Każdy równoległobok (Każdy równoległobok w którym wszystkie boki są równe a kąty proste) w którym wszystkie boki są równe a kąty proste ~~wszystkie boki są równe a kąty proste~~ wszystkie równoległoboki) w których wszystkie boki są równe a kąty proste jest kwadratem— Tutaj odwrócenie odbyło się bez zmiany ilości; Ten sam wyrazy przy nowym sąd przeciwstawieniu wprost (contrapositio simplex) zamieniają

się na sąd: Równoległobok (żaden, wiadz. równoległobok nie mający boków równych i kątów prostych nie jest

się na sąd Równoległobok żaden równoległobok, wiadz równoległobok) nie mający boków równych a kątów prostych nie jest kwadratem —

§ 203

Z § 199 wskazującego warunki każdej definicyi poznać możemy przedmioty których definiować nie możemy —

jad Pierwszego warunku (§ 199 nr 1) wymaga, orzeka że pojęcie mające być definiowane (definiendum) winno być podciągnięte pod pojęcie wyższe, a najbliższe co do którego należy — (rodzajowe proximum genus) z tego warunku że pojęcie nad którem już nie ma wyższego pojęcia, (nie ma genus proximum) a zatem że pojęcie nie należące już do żadnego ogólniejszego pojęcia nie może być definiowane — Takie okazuje się że takie pojęcie najwyższem pojęciem jest najogólniejszem, że jest ostateczną abstrakcyą, że ma zakres nieskończony, a treść jest nieskończenie mała — O takich pojęciach była mowa § 26; są to pojęcia proste nie złożone, pojedyncze (notiones simplex) (jak np. pojęcie: istnienie, [illegible] jestestwo, coś, [illegible]).

[Co więcej żadne takie pojęcia nie jest zarazem wniesionem pojęciem więc już nie ma obok siebie innych pojęć szczegółowych gatunkowych, któreby z niem razem były objęte wspólnem a wyższem pojęciem, w którem nie ma obok siebie we wszystkiem — słowem nie ma obok siebie gatunków gatunków, od których by niedogodnie [illegible] bo samo jest nieograniczone — Tak wskutek tego pojęcia będą odpowiednie ostateczną abstrakcyą definicyi nie mogą zatem definiowane być nie zadnemu z dwóch warunków definicyi (porównajmy jeszcze § 28 i wynikające do niego pojęcia) +

E Takowe pojęcia nie nadają się również do dopełnienia drugiego warunku definicyi bo nie może być przez treść gatunkową odgraniczone od innych gatunków bo gdy bo gdy

G bez samo to pojęcie jest bez wskazania gatunkowej (differentia specifica) bo samo nie jest gatunkiem, bo samo nie jest ograniczone — Takowe pojęcia niezłożone najwyższej abstrakcyi [illegible] pojęcia [illegible] nie mieszczą się w żadnym z [illegible]

14.

2 Podobnie nie mogą być definiowane w najściślejszem znaczeniu pojęcia jednostkowe, o których mówiliśmy w §§ 22 i 23, to jest pojęcia które nazwaliśmy [illegible] konkretne a jednostkowe indywidualne odnoszące się do przedmiotu jednostkowego indywidualnego, jedynego który tylko raz jeden istnieje w świecie [illegible] [illegible] choćby jednostkowy w ogólnem znaczeniu [illegible] z-

[Jakkolwiek [illegible] jeżeli taki przedmiot tylko jako egzemplarz pewnego oznaczonego gatunku i rodzaju uważamy [illegible] może być definiowanem, ale w tedy podział [illegible] jego definicya rzecz wszelkimi innymi podobnemi równymi egzemplarzami (okazami) przedmiotami które są tego samego gatunku i rodzaju. [illegible]

[illegible] tem samem przedmiot dany nie będzie już oznaczony jako jednostka jedna jedyna indywidualna o [illegible] [illegible] przestanie być jednostką indywidualną w [illegible] znaczeniu.

[Jeżeli zaś przeciwnie nie będzie nam chodzić o gatunki i rodzaj danego przedmiotu, to [illegible] w tedy nie będziemy go mogli definiować w takim razie mając oznaczyć ten jeden jedyny przedmiot jako jednostkę niedozwolenie będziemy [illegible]

niedozwolenie będziemy jak to ci [illegible] [illegible] w § 23 albo użyć imienia albo wskazać przedmiot o którym mowa albo też wskazać definicyi [illegible] innego sposobu, [illegible] w wszystkich razach wypadkach opisać cała jego treść, która jest nieskończoną, wszystkie jego cechy nawet [illegible] których będzie koniecznie do ob[illegible] i cechy nieliczone niezliczone, niż [illegible] najdokładniej [illegible] (§ 29 [illegible] o [illegible]))

NB

[Z [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[Jak z wywodu [illegible] okazało się że definiowany być nie może przedmiot którego zakres jest nieskończenie wielki a treść nieskończenie mała a z wywodu pod 2 wskazaliśmy że również definiowanym być nie może przedmiot indywidualny, bo jest takim którego zakres jest nieskończenie mały a treść nieskończenie wielka.

[Z tego wynika że definicya ma miejsce jedynie w granicach dwóch ostateczności przeciwnie oznaczonych.

Jak z wywodu

NB. Takie przedmioty mają zakres nieskończenie mały a treść nieskończenie wielką [illegible] obejmującą nieskończenie wiele cech. Takie przedmioty mają zakres nieskończenie mały bo odnoszący się tylko do jednej wyłącznie jednostki, a treść nieskończenie wielką bo obejmującą nieskończenie mnóstwo cech.

~~Widzimy że takie przedmioty są oryginalne, jednostkowe i tak konkretne, których definiować jest niemożna, bo nie są rzeczy w sobie ... jeden indywidualny przedmiot a równie jednym ... mają [illegible]~~

o a zatem że są nieskończenie wielkie ze względu na zakres a nieskończenie małe ze względu na ich treść

a) Co do przedmiotów które nie mogą być definiowane z powodu iż są pod względem treści nieskończenie proste uważamy jeszcze że one dla braku treści, któraby stanowiła ich treść nie mają ani cechy składowej głównej (genus proximum) nie mają też ich rodzaju, ani cechy właściwej składowej, któraby oznaczała ich różnicę gatunkową (differentia specifica) oddzielającą je od innych gatunków, lecz same nadrzędne —

b) Co do przedmiotów nie mogących być definiowanymi z powodu iż ich zakres jest nieskończenie wielki, najobszerniejszy tylko wyrażenie tylko jednostkowe a ich treść nieskończenie mała, jest najuboższy w tym że opisanie wszystkich cech przedmiotu jest najbogatszej treści dla nieskończenie wielkiej treści dla nieskończonego mnóstwa cech — np. ktoby zdołał ogarnąć cechy indywiduum (np. drzewa którego drzewa uważanego za jednostkę indywidualną (od innych drzew podobnych (od innych drzew tego gatunku) należałoby policzyć na nim liście, opisać każdy liść osobno i każdą gałąź, wielkości, kształt, ... przypadkowe, lecz mające podobne przedmioty że wielkiej nierówności wielkim, podobnie jak ... wypadałoby użyć wielotomowego opisać z całą dokładnością

§ ~~203~~. 204

Bliższe prawidła definicyi i jej niedostatki

~~Lubo~~ W poprzednich §§ach wytoczyliśmy główne warunki definicyi i jej prawidła zasadnicze — z nich atoli wyprowadzamy o ~~dla ułatwienia nauki logicznej [illegible] uważa ... wielką i [illegible] ... który w [illegible]~~ prawidła to jest

1° Definicya ma być odpowiednia (adaequata) przystająca do przedmiotu to jest nie ma być ani za obszerna ani za ciasna (sit nec amplior nec angustior suo definito). — Jakoż jeżeli będzie

o ~~[illegible]~~ przeciw ~~[illegible]~~ nauki logicznej dla ułatwienia ~~[illegible]~~ utworzenia definicyi wszystkie łatwiejsze z szczegółowe prawidła szczegółowe zarazem ... do niedostatki które ... należy

za obszerna wtedy ~~będzie niedo~~ zajmie pod
zakres podmiotu to jest pojęcia definiowanego
rzeczy które do ~~tego~~ jego zakresu ~~podmiotu~~ nie należą
jeżeli zaś jest za ciasna wtedy wytacza z pod
zakresu podmiotu rzeczy które do niego należą [szczególnie] #
~~ważny atoli że oznaka dokładna czyli~~
~~definicya jest odpowiednia wyłącznie~~
~~wyczerpująca atoli z § 201 dowodzimy~~ [i dowodem]
~~dokł. czyli definicja jest że definicyę~~
~~jest~~ Ważny atoli z § 202 że oznaczenie
proste i przeciwstawienie proste jest
oznaka czyli ~~do~~ w definicyi wzorem ogó
oznaczeń są pojęciami zamiennemi
nie a zatem, że żadne z tych dwóch pojęć
w porównaniu do drugiego nie jest
ani za obszernem ani za ciasnem ogo

2. Definicya ma ~~...~~ być wsamraz (wsamraz) nie tyle
a zatem ma być wymierzona ściśle ~~...~~, nie
(definitio praecisa) nie
powinna ~~...~~ obejmować pojęć
zbytecznych (ne sit abundans) winna
zawierać cechy istotne ~~...~~
~~cech~~ zasadnicze (notae essentiales
originariae, primitivae) ob. § 20 a nie cech
stosunkowych następczych (consecutivae) secundarne ~~ob.~~
a tem więcej wynikających, ma podawania cech niestosownych
~~§ 20~~ – bo w takim razie wada ...
wada zwana pleonazmem. #

3. Definicya winna być jasną (perspicua) jaśniejsza od podmiotu ~~którego~~ który
~~objaśnia~~ objaśnia (sit clarior suo definito)
winna ~~ra~~ unikać oznaczeń ciemnych, dwuznacznych,
niestosownych, obrazowych, oraz przenośni: to
~~Baczyć atoli natury rzeczy~~
Baczyć atoli że nie należy wymagać
aby definicya była jasna dla tych którzy
nie są obeznajmieni z właściwą
umiejętnością – ciemno
np. mówiąc że Arystoteles definiuje duszę
~~jest~~ entelechią organicznego ~~ciała~~
Podobnie w Heglowskiej przyjęty wzór definicyi
ciemnych np. Cnota jest przywróceniem wszelkiej natury
do jej warsztatu, do płynności, jest tryumfem natury jej wszelkiej
nad szczegółowem ~~jest~~ oznaczeniem jej istnienia zewnątrz ~~...~~ siebie w przestrzeni –
(Hegel Encyklopedia str. 285 ~~...~~ wydanie drugie)

Każdy z tych dwóch niedostatków
będzie powodem pomieszania
podmiotu z innemi rzeczami
od niego różnemi, a tem samem
nie będzie ich ... odgraniczenia

(np za ~~ciasną~~ obszerną będzie definicya:
prostokąt jest ~~równobocznym~~ czworobokiem
w którym ~~kąty są proste a boki~~ boki są równo cięte
równe –
za ciasna będzie ~~zaś~~ definicya
prostokąt jest równobocznym
w którym ~~...~~ kąty są proste a ...
boki równe –)

np. definicya nie ~~...~~ wiesza
(abundans) będzie; kwadrat jest
prostokątem mającym boki równe a
kąty proste i równe – Człowiek jest
jestestwem ~~...~~ duchowo cielesnem
~~jest osobą ...~~ będącem
osobą zdolną, by była podmiotem
prawa stworzoną intellektem # że
tu ostatnie cechy są cechami
niekoniecznymi wypływającemi
most z dwóch pierwszych, jako cech
istotnych i zasadniczych, a cechy ⊘

⊘ np. Arystoteles definiując duszę
mówiąc że dusza jest entelechią
ciała organicznego –
~~niemożebna~~ nie istotne ... tutaj
⊘ odnoszą się do cech stosunkowych
dodali się ma słowo [illegible]

4 Definicya nie ma być kołowadna to jest obracająca się w kółko (ne fiat in orbem) (ne describat circulum) przeciw temu prawidłu grzeszy definicya gdy podmiot to jest definiendum mające być wyjaśnione definiowane samo wchodzi we wyjaśnienie i staje się definiens (# idem per idem — tautologia — circulus vitiosus) — Bo taka definicya wcale nowy nie wyjaśnia (np. trójkąt jest figurą trójkątną — dziecko jest to którego ś tata jest dziecko [illegible] — definicya jest jasna gdy nie [illegible] jest niejasności # gdy [illegible] wyjaśnia — ciepło jest to co daje się przez [illegible] ciepła

niedostateczne ten błędu wadą czyli też to drugie sposobem [illegible] wyjaśnienia

5. Definicya nie ma być zawiera oznaczeń przeczących (ne sit negans) — Bo taka definicya jest pusta i bezwzględna, co wskazuje jedynie czem przecie nie jest ale nie czem jest (np. elektryczność nie jest ani ciepłem ani magnetyzmem, ani światłem) — To prawidło nie odnosi się jednak do pojęć które same przez się, znaczenie przeczące mają, o których była mowa w § 24. np. słowo achromatyczne, ciemność bo nie barwiące wszakże [illegible] — [illegible] uwagę jednak że Definicya zawierająca przeczenia [illegible] ciepła i [illegible]

Roślina nie ma nerwów, mięśni, jest bez [illegible] i ruchu samowolnego # Linia prosta nie jest linią krzywą)

Δ w sobie oznaczenia przeczące tylko ujemne, to tedy jest wadliwa gdy na miejsce tych oznaczeń niemożna postawić twierdzące dodatnie —

6. Definicya jest wadliwą gdy [illegible] (ne fiat per membra disjuncta) jest rozjemczą (ne fiat per membra disjuncta) § 199 o tym niedostatku mówiliśmy wyżej wiedząc że definicya nie tylko może być zbiorowym (conjunctivum) jest zadem [illegible] (niewarunkowym) rozjemczym bo taka definicya okazałaby jak się pewne pojęcie dzieli rozdziela, a nie czem ono jest, rozdzielałaby [illegible] jest sam negatywne [illegible] się nie określałby czem jest sam przez się (np. jestestwa organiczne są roślinami i zwierzętami.) —

W tych tylko razach definicya może być rozjemczą gdy pojęcie mające być definiowane jest istotą swoją rozjemczą a zatem może jedynie wyjaśnione oznaczeniem rozjemczem — (np. Kąt jest albo połączeniem albo [illegible] dwóch prostych albo [illegible] — Płaszczyzna [illegible] [illegible] i [illegible]

18

10

Z ostatniej prawdy to jest najlepsze
które [illegible] wynikł
[illegible] bywa przytaczone przez autorów logiki
logiki jest bo lubo samo przez się wszystko
co tyczy się definicyi – jest tłumaczeniem
w najlepszy sposób. Definicya niechaj
ze sobą niezgodnych
którymi cech sprzecznych lub z sobą
przeciwnych [illegible] lub sprzecznych – Ta
wada może zachodzić albo co [illegible]
przeciwne jedno relacio dowcipne
sprzeczne ochota niechętna
relacio nie relatne – Ta wada może
zachodzić albo we wyrażeniu (contra-
dictio in termini) albo gdy wyraz definiendum
a omawiający
a definiens sprzeciwiający się wyrazowi – (które kwitnął obraz)
albo ta wada może mieć miejsce
w skutek do danego wyrazu lub zdania
[illegible] do danego do
[illegible]
Ta niezgoda może mieć powód dwojaki
1. albo ona pochodzi z pojęć przeciwnych, kwitnął kolisty)
(n. contrariae) – (np. relacio dowcipne
ze sobą
2. albo pochodzi z pojęć które są sobie sprzeczne
(n contradictoriae) (np. ochota nie ochota
[illegible] życie nieżywe –)
Mimo że ta niezgoda może pochodzić
jednak
z dwóch tych powodów zwykle w logice
nazywają ją sprzecznością contradictio
w sprzeczności dwa [illegible] jedna, gdy są sprzeczności
Tworzenie jedna zachodzi [illegible] contradictio
zachodzi między podmiotem (definiendum)
a omawiającym (definiens) a wtedy
nazywają ją sprzecznością w pojęciach stanowiących
contradictio in terminis –
2 zaś gdy sprzeczność contradictio
mieści się w wyrażeniu to jest gdy definiens
zawiera w sobie dodatkowe pojęcie
wręcz sprzeczne z głównem pojęciem
[illegible] Takową [illegible] sprzeczność
nazywają contradictio in adjecto
np. wolność woli
jest postanowieniem wolnem
woli na sobie wymuszonego
(porów 5 13 o sprzeczności
w ogóle i w sprzeczności
o contradictio in adjecto
w myśl 6

~~Tworzenie~~ Znalezienie definicyi

Z §§tów powyższych już sam przez się wynika sposób którym postępować należy mając dla przedmiotu danego znaleźć definicyę — przeto w tem miejscu dodajemy tylko niektóre uwagi —

Dla ~~wyjaśnienia~~ dokładnienia rzeczy użyjemy figury 3. z §ftu 50.

Jeżeli mamy przedmiot dany który definiować nam wypadała przedewszystkiem wynaleźć Spośród niezliczonej mnogości przedmiotów miejsce ~~wyszukać~~ ~~przy miejsce~~ Tomiejsce wypełnić — ~~w tym celu~~ To miejsce wypełnić najdowodniej będzie tam ~~w którem~~ gdzie się mieszczą inne przedmioty podobne danemu przedmiotowi, to jest takie które mają te same cechy które ma przedmiot dany, te jest sa to w jednakowej figurze cechy ~~od~~ wyrażone na naszej figurze

przez A. ~~Zakres~~ Kółko A oznacza więc pojęcie wyższe a najbliższe ~~przedmiotu~~ ~~danego~~

~~jest to najbliższy genus proxi-mum~~ ~~Następnie~~ ~~przypatrzmy~~ wszystkim które nie są już spólne wszystkim przedmiotom ~~powiższe~~ z tym w tem kółku A ale które są w ~~pewnych~~ pewnej ilości ~~przedmiotów~~ ~~wszystkim~~ przedmiotom. Następnie przypatrzmy danego przedmiotu którym tym ~~ich~~ wszystkim przedmiotom w kółku A już nie są spólne całemu kółku A ~~i obaczmy~~ ~~A~~ ~~a które oznaczają~~ ~~przedmio~~ ale są wyłącznie szczególnej pewnej ilości pewnej części przedmiotów w kółku A zmieniwszych w tem pojęciu ~~ogólniejszym~~ A ~~to jest~~ wyższe są części szczególna dzielą gałęzi ~~i~~ do której należy przedmiot należy — Jeżeli te cechy szczególne oznaczymy przez a, wtedy to a ~~jest~~

~~O danemu a~~ ~~miejsce~~ zawierające wszystkie przedmioty mające z nim spólne cechy — to kółko jest itd.

O danemu przedmiotowi, jest to więc ~~pojęcie~~ pojęcie zawierające sobie wszystkie przedmioty mające ~~jedna~~ pewną ilość spólnych cech — to kółko et jest najbliższym rodzajem (genus proximum) naszego przedmiotu

338
120
35
183

właściwość (różnicę) gatunkową (differentia specifica) która gatunek do którego należy przedmiot dany ~~odróżnia się~~ odróżnia się od innych gatunków [illegible] [gatunki niedorzeczności wrodzone] mają właściwości a różnice gatunkowe to a, to b, to c — a wszystkie te gatunki mogą obok a, b, c głoskę A mającą za wspólną główną składową wspólną jak A obok której każdy z nich jeszcze nadto ~~ma~~ właściwe albo to a, to b, to c którejkolwiek ~~[illegible]~~ musi ~~składowa~~ [illegible] każdemu z nich wyłącznie ~~osobne~~ właściwą musi składową uboczną którą każdy z gatunków odróżnia się od każdego innego gatunku definicya.

Wszak tworzenie w naukach definicyi dla danych przedmiotów ~~nie~~ [illegible] ~~nie odróżniamy~~ dostatecznie, jako rzadko bardzo one się odczytać mogą tak łatwo i z tej samej oczywistości jak posługując się tą naszą figurą. — ~~Def~~ ~~[illegible]~~ Zdanie ~~[illegible]~~ znachodzi nas często wątpliwość czyli definicya podana jest trafna to jest czyli w samej rzeczy przedmiot uważamy za równoważne ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ (conversio simplex) możemy że odwrócenie jest sposobem którym się przekonywamy ~~[illegible]~~ czyli definicya nie jest ani za obszerna ani za ciasna (~~latior~~ ~~latior nec latior~~ nec amplior nec angustior definito ob § 201 i podł. ~~§ 203~~ § 201 i § ~~203~~). — ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Co więcej logika podaje sposób, którym poznać możemy czyli definicya jest za obszerna ~~wyjawia~~ [illegible] czy za ciasna — Jakkolwiek zbytnia jej obszerność wyjawi się przez odwrócenie [illegible] którą wskaże definicya [illegible] — a przeciwstawienie [illegible] wyjawić się definicya ~~[illegible]~~ obszerna jest zbyt ciasna że ją trzeba ~~[illegible]~~ wypadku ~~[illegible]~~ rozszerzyć

Że tak się rzeczy mają przekonywa nas sama istota odwrócenia wprost i przeciwstawienia wprost.

Gdy definicya jest za obszerna natenczas gdy jej oznaczenie jest objętości większej zakresu, to jej oznaczenie przez odwrócenie wyjdzie to, że oznaczenie nie pod przedmiotem okaże się że objęt większej ilości rzeczy ~~[illegible]~~ definicya przypisuje cechy wyrażone w oznaczeniu [illegible], które to pierwotnie było przedmiotem definicyi.) —

Jeżeli zaś ~~[illegible]~~ definicya jest za wąska to jest jeżeli jej oznaczenie jest objęt mniejszej zakresu to jest przez przeciwstawienie proste nie tylko w tej przez przeciwstawienie prostemu oznaczenie zejdzie więcej pod przedmiot, gdy sąd staje się przeczącym, wszelka stąd staje się ~~w tym nowym sądzie~~ ten nowy (wyrażony z przeciwstawienia) sąd odnosi za mało większej ilości przedmiotów (zamiast ... w oznaczeniu przedmiotu) przypisuje wyrażone w oznaczeniu a zatem ograniczy do objęt szczuplejszej ~~[illegible]~~ ilości przedmiotów wyrażonych w tem oznaczeniu. ☐

☐ [Powyższym sposobem możemy wynaleźć definicyę w dziedzinie umiejętności których przedmiotem jest albo wszystko jak to wszystko jest małem tylko albo w dziedzinie wymyślonych znaczeń (jako np. prawo, etyka, estetyka, [illegible] itd.) albo gdy chodzi o zdefiniowanie rzeczy przez nas samych utworzonych (np. barometr, termometr, teleskop itd.) Ale wielkie trudności spotyka definiowanie w dziedzinie natury a to z powodów (nowem) które w następnym § 20 bliżej wypiszemy. Z tego powodu wielki przyrodnicy zalecają najwięcej definicyi ... o których ... w § 20.

a) Przykład dla definicyi ~~[illegible]~~ zbyt obszernej: ~~Każdy kwadrat jest prostokątem — Te definicya odwracając wprost otrzymany sąd~~

Kwadrat jest równoległobokiem w którym są kąty proste. Odwracając wprost otrzymany sąd: równoległobok w którym kąty są proste jest kwadratem. Ta definicya jest ~~błędna~~ za obszerna bo aby równoległobok był kwadratem potrzeba nie tylko kątów prostych ale także boków równych —

Ta sama definicya za ~~wąska~~ obszerna nie okaże nam się atoli w przeciwstawieniu ~~bo defini~~ stosowności gdy przez proste przeciwstawienie. Jakoż definicya kwadrat jest równoległobokiem w którym kąty są proste zamienia się na sąd przez przeciwstawienie proste: co nie jest kwadratem nie jest żaden równoległobok w którym kąty nie są proste. Otóż ten sąd jest prawdziwy

~~21~~ 22

Przykład dla definicyi zbyt ciasnej.

Prostokąt jest równoległobokiem w którym kąty są proste a boki równe.

Ta definicya jest zbyt ciasna bo w wyrażeniu różnicy cech [illegible] warunkiem równości boków.

Po przeciwstawieniu przeczeniem dane definicya zamienia się na sąd przeczący:

Żaden równoległobok w którym kąty nie są proste a boki równe się nie jest prostokątem — sąd ten jest zaczęty, który bo równie nie jest prostokątem — tak który do prostokąta nie potrzeba aby boki były równe — Tak jak przeto wykazała jako definicya jest za ciasna

~~Tem~~ Tej wady zaś nie wykaże odwrócenie proste które zamieni powyższe definicyą na sąd:

Równoległobok w którym kąty są proste a boki są równe jest prostokątem

Ten sąd jest wprawdzie prawdziwy bo lubo ~~od~~wracanie odnosi się ściśle do kwadratu przecież i kwadrat jest gatunkiem ściślejszym prostokąta — F

F która jest najdoskonalszym środkiem do wyjaśnienia treści pojęcia. Przecież nie zawsze (§205) a to z powodów definicya nadaje się do umiejętności — jakkolwiek zdanie się może w umiejętności pojęcia nie jest dojrzałe i dostatecznie [illegible] — albo też przyczynami [illegible] że definicya prawidłowa nie odpowiada celowi który sobie zakładamy, albo też w najlepszym razie sama ściśle przedmiotu tego rodzaju ~~[illegible]~~ nadaje z trudnością definicyi, albo nawet [illegible] w wielu umiejętnościach opartych na doświadczeniu ~~[illegible]~~ np. w botanice zoologii i (δ). Bo w drzewach ~~[illegible]~~ naturalnych [illegible] ∂

§20~~5~~6

Niewłaściwe definicye.

Wiemy z §196 że jednym z głównych warunków każdej umiejętności jest aby ~~[illegible]~~ pojęcia w niej objęte były jasno wyrażone a zatem ściśle jedne od drugich ~~[illegible]~~ rozróżnione. Przekonywamy się ~~[illegible]~~ równie ~~[illegible]~~ atoli że ten warunek się spełnia ~~[illegible]~~ za pośrednictwem definicyi — F ~~[illegible]~~ najdoskonalszy (§205) ~~atoli~~ ~~[illegible]~~ że rzadko tylko ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ umiejętności ~~[illegible]~~ A

~~[illegible] ich uczynić ... że dla tego wszystkie będzie przeszkodą do rozwinięcia umiejętności [illegible] do umiejętności i zbyt ściśle [illegible] a zadaniem w niej niewiadomości (§197) objętym — ~~ ~~[illegible] podać ścisłe definicyi [illegible]~~ Z drugiej ~~[illegible]~~ strony może że definicya nie jest [illegible] prawidłowa ściśle ~~[illegible]~~ który celowi który sobie ~~[illegible]~~ zamierzamy, i że niej ~~zamierza~~ zamierzamy odpowiedni jest inny tryb wyjaśnienia niej —

∂

F która jest najdoskonalszym ze wszystkich sposobów wyjaśnienia treści pojęcia

A ~~Ta niepodobieństwo~~ trudność a nawet niepodobieństwo utworzenia definicyi ~~[illegible]~~ może mieć rozmaite przyczyny w albo umiejętności jest przeciwnie dość równie [illegible] nie dojrzałość albo sam przedmiotu z góry [illegible] nie podaje się ścisłości definicyi jak się w umiejętnościach przyrodniczych nie w przedmiotach ~~[illegible]~~ których ~~[illegible]~~ trudno oznaczyć rodzaj najbliższy (genus proximum, i gatunkową (differentia specifica) bo w naturze między rodzajem a rodzajem jest między gatunkiem a gatunkiem nie ma ściśle oddzielnych granic ale natura tworzy przejścia pośrednie między rodzajami i między gatunkami w tym [illegible] (porównaj, co się mówiło w §50 o rodzajach i gatunkach w naturze)

23 40

we wszystkich razach powyższych i tym podobnych

W takich razach używamy do celu wyjaśnienia pewnego sposobu do którego się niedostateczną definicyą zmuszę, a którego niekiedy w tymczasowości najlepsza przygotowanie przystępnej definicyjom ... we właściwem znaczeniu.

Wkładamy poniżej najważniejsze ze środków niewłaściwej definicyi.

1. Rozróżnianie (distinctio) jest bez rozróżnienia ze wszystkich sposobów najpierwszą i najważniejszą bo rozróżnieniu jedno jest potrzebnym bo jak widzimy z § 11 bez rozróżnienia nie ma poznania wyraźnego. Używamy go za środek ... często tymczasowy do wyjaśnienia przez rozgraniczenie przedmiotów pod względem do ich różnic by ich nie pomieszać — wszystkich dalszego badania — Gdy definicya właściwa jest pewnego odgraniczenia pojęcia danego od innych pojęć ... rozróżnienie zaś ... i drogą dla właściwej definicyi. Rozróżnienie ma miejsce nie tylko w naukach matematycznych ale i w codziennem ... Rozróżniamy np. wiele cech ... rozróżniamy wyrazy błędnie używane ... tak ... znaczeniu ... rozum, mądrość, rozsądek, ... rozróżniamy ... homonymy ... tak zwane synonymy i td. — ... [illegible]

2. Opis, Określenie (descriptio), nie ... używane w naukach ... (np. w zoologii, botanice, mineralogii i td.) ... [illegible]

Do ... nie tylko ... opisanych ale często ... [illegible]

Jako że ... jedno organ ... i jedno ... przedmiot ... obraz ... tylko ... wszystkich ... [illegible]

§ Odtąd występować się należy ... rozróżnienia rzeczy, które ... nie nauczy ... przedmiot ... pod tym względem ... To tylko ... należy ... rozróżnienie jest ... dla zachowania wyrazistości ... (Synonyma)

§ Lubo objęte ... istotne i ich nieistotne ... cechy mogą się ... wziętych przedmiotach, ... z którymi w pewnym ... ważny jego obraz ... przedmiotu podający ... tylko ... słowne ... o ... [illegible]

Δ Tu ... [illegible]

(locatio expositio)

3. Wytuszowanie, wyszczególnienie (~~locatio~~)
jest ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ [illegible]
rozwinięcia i opisania bo jest wskazaniem
miejsca ~~na które przypada przedmiot w szeregu~~
które należy się danemu przedmiotowi co
ogólnej ~~natury~~ rzeczy – a to się dzieje przez
wyszczególnienie albo przez nadanie albo
jego gatunku.
(np. wieloryb należy do zwierząt
ssących – [illegible] należy do [illegible]
~~miłość potrzeba~~ miłość bliźniego jest
~~[illegible]~~ jedną z cnót chrześcijańskich – Gramat
należy do sztuk plastycznych i ta –
4. Wydatnienie unaocznienie (illustratio, explanatio
exemplificatio) jest wytłumaczeniem
przedmiotu ~~[illegible]~~ wchodzącym
w jego szczegóły, rozbiorem ~~przedmiotu~~
i rozpatrywaniem wewnętrz ~~rozpatrywaniem~~ się ~~przedmiotu~~
z pewnej jego strony i dla pewnego [illegible]
ale – z tego powodu unaocznienia
przykładów.
(jedne ~~zabawy~~ służą do odszukania ~~[illegible]~~ się umysłu
po pracy ~~np~~ jak to taniec, koncert teatr
gra w bilard, w piłkę i tp. inne zabawy
służą do zaostrzenia bystrości jak
gra w szachy, rozwiązywanie zagadek
rebusów i t.p.).
5 ~~Rozwój~~ Rozwijanie, Rozwój (explicatio)
w tych części rozstrzygane gdy przedmiot
~~sam~~ składa się z części tak ściśle ~~[illegible]~~ i tak również
ze sobą powiązanych że ~~się~~ nie same trudno
~~zosobna~~, ~~[illegible]~~ zosobna uważyć napewno
[illegible] Rozwój wyjmuje te pojęcie
~~[illegible]~~ przez rozwinięcie a tak wyłuszczy
całość każdej części zosobna i ich wzajemne
~~stosunki~~ stosunki – gdy te pojęcia
jeszcze ~~[illegible]~~ wyższym stopnia są ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ pomodane
przez rozwinięcie w tedy uważamy
rozwikłanie (enodatio)

Przykładem tego jest nauka anatomii i fizyologii roślinnej i zwierzęcej, organy i części najpierw z sobą porównuje i stwierdza każdy z osobna. Podobnie explikacye w nawet w nauce historyi, w której [illegible] wypadki dziejowe wyjaśniający zagadnienia [illegible] do [illegible] wielce szczegółowy [illegible] potrzeby tejemnica dla całości. Podobnie [illegible] biografach przedstawiający wszystko [illegible] charakter bogaty w szczegóły.

6 Porównanie (comparatio) jest wyświetlenie danego pojęcia przez zestawienie z innem, z zaznaczeniem wyjaśnienia danego pojęcia abstrakcyjnego na podobieństwie [illegible] innego — jak się to dzieje w przenośniach obrazach poetyckich (np. miłość jest gałązką, w której kwitnie róża czerwona szczęścia a obok róża biała [illegible] — Architektura jest skamieniałą muzyką —)

§ 207

Zadanie definicyi.

Romantykowie [illegible] typem [illegible] dzieła definicyi, często atoli nie zachowując w tym względzie zasad umiejętności. Rodzaje definicyi [illegible] następujące [illegible] jak się zdaje nam dokładnie, [illegible] się rzeczy zostawszy [illegible] najczęściej się [illegible] definicyi [illegible] podzieloną. Przede wszystkiem [illegible] główna zasada podziału definicyi [illegible] następujących znaleźć —

I. Definicya albo się odnosi do przedmiotu definiowanego [II] albo [illegible] definicya odnosi się do sposobu, którym ona rzecz definiowaną [illegible] przedstawia.

ad I. Definicya odnosząca się do przedmiotu [A] albo odnosi się do jej wyrażenia (definitio nominalis) [B] albo do jej [illegible] rzeczy samej (realis)

[#] [illegible] [illegible] się [illegible] — stąd też trudno je ująć metodycznie podziałem — Pomiędzy podziałami [illegible] najgłówniejsze i najpierwsze [illegible], ułożone po [illegible] wprzód [illegible] stosownym

26

A. Definicya odnosząca się do wyrazowego rozumienia ~~definicya słowa (definitio~~ jest mowa

1. albo definicya słowa (definitio verbi vulgo verbalis) która podaje wprost znaczenie etymologiczne słowa (np. prawość jest usposobieniem pra-wa i sprawiedliwości — drobnoserdecz-ność [illegible] zdolność do [illegible] [illegible] potem [illegible] nie indywidualny)

2. ~~Albo Defini~~ Albo definicya odnosząca się do używania jest używanie nazwy (definitio nominis vulgo nominalis), przez dodanie jakiejś charakterystycznego znamienia np. jestestwa organiczne są to które opatrzone są w narzędzia do utrzymania siebie). — Taka definicya jest przejściem do definicyi odnoszącej się do rzeczy samej

B. Definicya odnosząca się do rzeczy samej (definitio rei vulgo realis) ~~Jest to definicya~~

Takowa definicya w najściślejszem znaczeniu jest definicyą o ~~której~~ właściwa o której mówiliśmy w § 199 mająca za warunki aby podała najbliższy rodzaj to jest rodzaj najbliższy — genus proximum i [illegible] czyli różnicę gatunkową differentia specifica

Δ

Uważmy że logika zowie definicyą (realis) odnoszącą się do samej rzeczy [illegible] w którym przedmiot definiowany [illegible] jest [illegible] mający [illegible] a nie [illegible] lub stąd [illegible]

Δ Uważmy iż słusznie logika uważa ~~tylko~~ t. j. tylko definicyą za rzeczową, za odnoszącą się do rzeczy (def. realis) która jest rzetelną t. j. której [illegible] odpowiada pewny przedmiot który ma być prawdziwym a nie urojonym lub fantastycznym — Ten przedmiot atoli nie koniecznie ma być jakiemś jestestwem w ścisłem znaczeniu ale może być także jakaś cecha, własność i t. d.

~~Ten przedmiot prawdziwy nie koniecznie ma być jakiem jestestwem w ścisłem znaczeniu [illegible] jakaś cecha, własność lub stosunek wzajemny i t. d. byleby był rzeczywistym~~

Lubo właściwa definicya jest prawdziwo wtem wyjaśnieniem pojęcia, przecież gdy jak się powiedziało w § 20 ~~5~~ nie każda umiejętność użyć ~~tej~~ definicyi w całem znaczeniu nie ~~ot~~ pojmie

najdujemy w logikach rozne rodzaje defini cyi i rozne ~~ot~~ podziały definicyi mające na względzie rzecz samą (definitio rei s. realis)

1^oo^ Tak ~~mogą~~ bywają rozne definicye ze względu na cechy pojęcia które mają być definio wane — ~~jakbo~~ taka definicya zwraca uwagę a. na cechy istotne

b. [illegible] nie istotne

ad a. def[illegible]cya przytaczająca cechy istotne — jest dwojaka

1. Definicya albo wymienia cechy istotne, zasadnicze, pierwotne (notae essentiales, originariae, primitivae, ~~constit~~ constitutivae) a wtedy jest ~~to~~ definicyą istoty ~~pojęcia~~ zasadniczej pojęcia (definitio essentialis) ob § 20 oznaczenie tych cech ±

2 ~~albo definicya przytaczająca~~ cechy istotne następne wynikłe (notae essentiales consecutivae, secundariae) w tedy zowie się definicya ~~będzie to definicya~~ oznaczająca, odróżniająca (definitio declarativa distinguens) ob. taкже znaczenie tych cech. (np. człowiek jest stworzeniem mogącem się obserwować do pewnego stopnia)

ad b. Definicya może zawierać cechy przypadkowe, nieistotne (notae accidentales — nadto ± ob. § 20) a wtedy stanie się ~~będzie~~ definicyą nieistotną (definitio accidentalis) Taka definicya (raczej opisowa) ~~ob~~ istoty swojej nie dotknie ~~ona wymagana gdy cechy nie~~ ~~dostateczne istotne pozostają nieznane — lub~~ ~~gdy chcemy odpowiadać naukami~~ ~~gdy chcemy przedmiot wyraźnie poznać ad~~ ~~oznaczyć przedmiot wyraźnie pozna a~~ ~~rozróżniających od~~ ~~wszelkich~~ ~~(np. oddzielnie~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

± (np. człowiek jest stworzeniem mającem rozum i wolę).

2 od tej definicyi istoty zasadniczej pojęcia (definitio essentialis) niektórzy autorowie logiki odróżniają jeszcze definicyą przytaczającą cechy istotne ..... ob

ob zwykle przytaczać cechy możliwie wystarczające wprawdzie do istoty rzeczy samej np. człowiek ± lub drzewo w lesie ~~nazwy~~ wbijane w ziemię słupki albo się ~~[illegible]~~ by ~~[illegible]~~ odróżniające go od innych drzew drzewo itd. — Takie definicya bywa często używana gdy cechy istotne, nie stanowią nie są jeszcze poznane — lub gdy chcemy oznaczyć przedmiot wyraźnie przez składowe części, przypadkowe ale obie unikając przy tem

2re Definicya ~~tworzenie~~ odnosząca się do rzeczy na względzie ~~tak~~ też cechy szczegółowe pojęcia (definiendum) albo ~~zaś~~ raczej całość w sobie zawiera i §

w ~~tłumaczeniu~~:

A) 1. Definicya zatem jest rzeczą ~~zaś~~ uważająca ~~wszystko~~ stworzeń całość istotną (substancyi) [illegible]

~~[illegible]~~ definicyą co treści (~~substantial~~ definitio substantiae, substantialis)

(np. idea dobrego a złego przebiera się w sobie samego ducha intellektu)

2. Definicya ~~wyrazu~~ wyjaśniające tylko w którym pojęcie przechodzi definiowanego ~~[illegible]~~

~~samo~~ rodzi się tworzy w naszém myśleniu jest definicyą ~~[illegible]~~ tworząca, rodząca (definitio genetica)

(np. gdy definicya przedstawia jakim sposobem rodzi się w myśli naszej pojęcie koła — albo gdy definicya określa i zamienia ~~[illegible]~~ mimowolnie upodobania dla czynów szlachetnych, a mimowolnego dobrych wstrętu do czynów niecnotliwych, utkaną za jest zasadą nauki moralnej — albo gdy powiemy że zachodzi słońca którym ~~[illegible]~~ ukazuje przechodzi między ziemią ~~[illegible]~~ słońce i ziemi całość swojego [illegible] światłem ziemi [illegible] słońca —

~~C Definicya [illegible] z całości i [illegible] a potem bywa już dobrze wyjaśniania~~

~~2. albo z całości składająca się z cząstek [illegible] dobrze wyjaśnionej części~~

III np.

~~ad II Definicya rozdziela na dwa rodzaje wedle dwóch sposobów tworzenia ona prostszej. — Z tego wypływa~~

~~A Definicya analityczna~~

~~B Definicya syntetyczna —~~

C. 1° Definicya nazywa się główną pierwotną (definitio primaria) gdy ~~całe~~ wyjaśnia rzecz ~~[illegible]~~ uważaną jako całość

2 Definicya nazywa się ubocznej, czyli następną, uzupełniająca (def. secundaria) gdy ~~[illegible]~~ z Roli wyjaśnia pojęcia definiujące zamknięte w ~~definicyi~~ głównej, ~~[illegible]~~ pierwotnej definicyi jest ona przeto ~~dopełnieniem~~ jej uzupełnieniem de~~finicyi głównej~~

Z tego stanowiska znowu logicy ~~różni~~ do uznaj[ą] nowe rodzaje definicye

Taka definicya uboczna z kolei następna może być wyjaśniona zamieszczoną definicyą, która wszelako znowu będzie uboczna (secundaria). — Tym sposobem może się utworzyć cały szereg definicyj w którym każda następna będzie definicyą pojęcia zawartego w poprzedniej.

Porządek szeregu definicyj może być dwojaki bo albo one definiując pojęcia objęte w poprzedniej definicyi wskazywać mogą pojęcia składowe w niem zawarte, pojęcia niższe, szczególne, czyli podrzędne — albo też odwrotnie mogą wskazać pojęcia wyższe ogólniejsze w których objęte jest nadrzędne wymienione w definicyi pojęcie poprzedniej. — Porządek pierwszy szereg definicyi dochodzi [illegible] aż do najniższej jednostki która już jak widzimy z § 203 nie ulega już żadnej definicyi, porządek drugi w końcu zatrzymuje się również w ostatecznej abstrakcyi której również raz definiować nie podobna — (§ 203)

(Nie składowej tu [illegible] przy składow[illegible] obrazowej Kolor bo porządek pierwszy stopniowo uszczegółowiający pojęcia był wyjaśniony w § 41 [illegible] ‡ Porządek drugi stopniowo uogólniający pojęcia znalazł wytłumaczenie swoje w § 28 wykładającym stopniowanie coraz ogólniejsze pojęć a przypis do tego § ma podawać przykład odpowiedni — co do tej ormowy porów. jeszcze § 49 i przyp. do niego.)

NB Stąd przypis do § 207

‡ 29) w którym była mowa o uszczegółowieniu stopniowym pojęcia a przykład niezbędny w przypisie dodanym

30

§ ~~207~~ 208

~~Podział~~ Rodzaje definicyi

(dalszy ciąg)

#

§207

II Definicya wedle § 206 [illegible] zdaje się nie może do tyłu [illegible] którym one ta definicya

pozostaje —

wedle tego stanowiska definicya

będzie albo

A. analityczna — albo

B. syntetyczna —

Nauka o dwóch tych rodzajach definicyi

jest w ścisłym związku z nauką

o sądzie analitycznym

i syntetycznym wyłożonej

w § 76. — Zatem w krótkości możemy

załatwić naukę o dwóch tych rodzajach

definicyi. —

Definicya analityczna jest ta która

mając przed sobą pojęcie gotowe [illegible] nam

jest dane a [illegible] albo [illegible] przez [illegible]

[illegible] przyjęte we wszelkiej

mowie, albo też podane nam jest przez umiejętność [illegible] gotowy

[illegible] — i ten przedmiot [illegible] Δ XI

Definicya syntetyczna [illegible] pozostaje

jest ta [illegible] dochodzi [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] pojęcia z drugiem

[illegible] [illegible] w [illegible]

pojęcie —

Definicya analityczna rozbiera przede dane

zna cechy całkowite rodzajowe i gatunkowe, które

to cechy są ogólniejszemi pojęciami danego

jednak ogólniejszemi pojęcia — Gdyby

ta definicya nie [illegible] [illegible]

należy owe cechy i to tak jak dotąd

[illegible] — Ꝏ

Widzimy że definicya analityczna

jest [illegible] [illegible]

#

III Oprócz rodzajów definicyi

przytoczonych w §°° przypomnieć

tu autorowi wypada jeszcze

jeszcze definicyą nadmienić

Uwaga

Uważając wedle § 207 odnośnie

może do [illegible] tyłu

Δ

zwraca na cechy które [illegible] najdrobniej

Takie więc definicya rozpoczyna od

całości pojęcia gotowego już od którego

od [illegible] [illegible] [illegible] dochodzi

do [illegible] do rozbioru cech jego

[illegible] [illegible] [illegible] wniej

[illegible] [illegible] — Definicya

analityczna orzeka że $A = a + b + c$ #

[# Definicya syntetyczna, zbiorowa

jest ta która [illegible] za przedmiot pojęcia

powstające [illegible] dopiero [illegible] przez połączenie

[illegible] z pojęciem danem [illegible]

pojęcia lub więcej pojęć

Definicya syntetyczna orzeka że

x połączenia $a + b + c$ powstaje A.

Ꝏ

(np. kwadrat jest równoległobokiem

mającym boki równe, kąty proste

z definicyą zowiemy ją definicyą istoty (def. substantialis) o której mówiliśmy wyżej § ~~206~~ 207, a to

Definicya syntetyczna jest zebraniem dwu lub więcej istot pojęć w jedno nowe pojęcie. Te pojęcia zbierane są ogólniejsze od pojęcia nowego, które z nich się składa; przeto definicya syntetyczna jest ostrzeżeniem nowego pojęcia ‡. Tem różni się definicya [illegible] jako ostateczna tym [illegible] ściśle w którym, po której myśl [illegible] do nowych pojęć prowadzi.

‡ przeto od ogólniejszych pojęć ~~dąży~~ zmierza do więcej zawierających mniejszych —

Syntetyczna definicya staje się genetyczną, gdy wiemy w jaki sposób pojęcie to ~~samo~~ powstanie, [illegible] samego przedstawia tworzenie się przedmiotu. W takim razie definicya syntetyczna będzie równoznaczną z definicyą tworzącą, genetyczną, ~~genetyczną~~ przytoczoną wyżej (§ 207 sub 2, ~~[illegible]~~). Bo tylko tworzenie pojęcia ~~[illegible]~~ i tworzeniu się ~~przedmiotu~~ w myśli naszej, a tu samo tworzenie się rzeczy mówi się o tworzeniu pojęcia, lub przedmiotu samego ~~[illegible]~~ jako ~~[illegible]~~ w myśli ~~[illegible]~~ jest jako jedno i to samo jedno i drugie ściśle mówiąc nie jest jak tylko przejściem do siebie w którym ~~[illegible]~~ tworzą się w obu.

~~(Definicya genetyczna syntetyczna a genetyczną będzie kwadrat powstaje gdy równo boki najmniej wszystkie kąty proste a kąty równe ‡ Zaćmienie słońca powstaje w tedy gdy Ziemia ~~znajdzie się między słońcem a księżycem~~ przechodzi między słońcem a księżycem na księżyc rzuca cień swój).~~

~~Przypis: Dla uniknienia wszystkich uwag że w § 207 sub B, 2. a 2. definiowania mówiliśmy o ~~[illegible]~~ definicyi wypowiedzianej tyle, jak sposobem definiowania w innych naszym, w ściślejszym ~~[illegible]~~ od pod II, a mówimy o definicyi odnoszącej się do tworu, jakiej definicya przechodzi w prawdzie w jednym, drugim razie definicya jest genetyczna, raz jeszcze, ale definicya w § 207 definicya mówi o odbiciu się wszystkiem ~~[illegible]~~~~

32.

III. Podział
(Divisio)

§ ~~208~~ 209

Definicya jak wiemy (§198) wyjaśnia nam treść danego pojęcia, a ~~tem samem~~ tak wyjmuje pojęcie całością osobną, zamknięte w swoim zakresie – a tem samem odgranicza jego zakres od zakresów innych pojęć – Przecież definicya nie stanowi nam dwóch rzeczy wielce ważnych

Definicya nie ~~oznacza~~ ~~wskazuje nam~~ oznacza jaka ściśle ~~stosunku~~ co do wielkości jest definiowane pojęcie w całym systemacie pojęć, z których do których należy; definicya przeto ~~wskazuje~~ wyjaśnia nam ani miejsca ani znaczenia które......

~~[illegible]~~ ani znaczenia które jego definiowane względem innych pojęć pozostających do niego, ~~jako wielka całość~~ pojęć wiekszych całością wyższą od zakresu względem których one są częściami –

2 Ani też definicya sama przez się nie wskazuje nam ~~[illegible]~~ pojęć ~~[illegible]~~ podrzędnych ~~[illegible]~~ które zakresu ~~[illegible]~~ tego pojęcia mniejsze są w zakresie, od których zawarte pojęcie dane definiowane jako ~~[illegible]~~ ze swoich całości, które przeto

III Obie te powyżej wyrażone potrzeby wymagają wytłomaczenia w którym zostaje szczególne części stosunku ~~[illegible]~~ do całości zakresu całości. To wytłomaczenie jest rzeczą podziału.

wyjęte całości ~~[illegible]~~ ze objętości – III przeto wyjaśnienia stosunku. Ona dwa te ~~[illegible]~~ potrzeby wymagają ~~[illegible]~~ części do całości. Na obu tych ~~[illegible]~~ wyjaśnienia odpowiada Podział – Divisio

§ ~~209~~ 210

~~Z § 208 [illegible]~~ Zrozumiemy przeto jak definicya wyjaśnia nam treść pojęcia tak podział wskazuje zakres pojęcia ~~[illegible]~~ i rozłożenie jego zakresu czyli jako rozkłada na pojęcia szczegółowe czyli na gatunki w nim objęte.

Definicya a Podział są przeto wzajemnem uzupełnieniem – i polegają na jednakowych odpowiednich podstawach –

§ ~~210~~ 211

Czynniki
~~Warunki~~ podziału

~~Każdy podział ma do spełnienia trzy~~ ~~warunków~~ —

Do każdego podziału potrzebne są trzy rzeczy następujące

1.o Pojęcie którego zakres [całości] ma być podzielony (totum dividendum) — gdy podział już jest dokonany wtedy to pojęcie jest całością podzieloną (totum divisum) — jest to przeto pojęcie ~~ogólne~~ nadrzędne (rozumie się ogólniejsze) którego zakres się podziela na szczegółowe gatunki, § jako na szczegółowsze swoje

przerobione

2.o Stanowisko według którego podział ma być ~~[illegible]~~ dokonany — ~~[illegible]~~ to jest zasada podziału (fundamentum sive principium divisionis) Tą zasadą nie jest ~~pojęcie~~ sama całość ogólnego pojęcia mającego być podzielonym ale jedna z jego cech istotniejszych (~~[illegible]~~ istotnych) — ~~Gdy~~ Ponieważ ta cecha, która w tem ~~samem~~ X w pojęciu ogólnem, w całym jego zakresie, nie też przebywa we wszystkich szczegółowych objętych w jego zakresie gatunkach ~~jego~~, a gdy w każdym z tych gatunków ta cecha przybiera odrębną postać, ~~[illegible]~~ właściwość, zatem ta właściwość jej ~~będzie~~ jest różnicą gatunkową, która ~~[illegible]~~ zakres każdego szczegółowego gatunku jego ~~jest każda części~~ ~~gatunek szczegółowy~~ ~~szczegółowa odrębna~~, że jest zakres każdej jego szczegółowej części ~~odrębna~~ ~~wszystkich~~ każdej oddziela się od zakresu innej części zarówno też w zakresie owego ogólnego ~~pojęcia~~ podzielonego pojęcia.

3.cie Trzecim czynnikiem każdego podziału są członki podziału (membra dividentia) X lub części (divisionis) to jest owe szczegółowe pojęcia na które cały zakres owego ogólnego pojęcia jest podzielony są to więc jego szczegółowe ~~pojęcia~~ gatunki —

34.

Te szczegółowe pojęcia jako gatunki: mające pewne do drugich jako pojęcia, wzajemnie przeciwne, sprzeczne –

Widać przeto że w każdym dokładnym podziale suma tych członków podziału, koniecznie [ich zakresów] równać się musi całości podzielonego ogólnego pojęcia – całemu jego zakresowi – §

§ Tym samem całości podzielonego pojęcia a suma szczegółowych członków podziału są równoznaczne (aequipollentes) i te zakresy przystają do siebie – obie strony są pojęciami na przemian zamiennemi (reciprocae). Zkąd co się przyjęło okazało [illegible] już przekonywujemy się o słuszności prawdy wyłożonej w § 19 od 2, że przez podział dochodzimy do pewności [illegible] wiadomości składającej całość wyraźnej [illegible] w swojej zawartości –

Z tych trzech wymogów, z kolei drugi (fundamentum sive principium divisionis) zasługuje na ścisłą uwagę – bo zasada podziału jest stanowiskiem z którego się zapatrujemy na przedmiot [zasadnicza] – zasadą podziału ma być cecha istotna pojęcia całości ogólnego pojęcia – Tą zasadą podziału z konieczności będzie we wszystkich gatunkach [rodzajowa] mieć cechę która przebywa z konieczności [illegible] w każdym rzeczy to cecha przybierająca rozmaite właściwości tego rodzaju [illegible] w każdym [illegible] bo w takim [zależny] [illegible] – Tą zasadą nie może być cecha nieistotna bo w takim razie cały podział byłby błędny i przeciwny [illegible] i niewiele by znaczył –

Przykłady: Jedną cechą istotną trójkąta jest ilość boków [illegible] – [illegible] kąty będą zasadą a drugą cechą jego trzy boki – Zakres trójkąta względnie podzielić się na trójkąty prostokątne, rozwartokątne i ostrokątne – Te podzielimy gdy zasadą podziału będą boki trójkąta, wtedy je podzielimy na trójkąty równoboczne, równoramienne i różnoboczne. ≠ W tych przykładach cecha istotna kąty, boki przybywa we wszystkich szczegółowych trójkątach – we wszystkich ich gatunkach ≠

≠ ale właściwie gatunki przybierają różniący właściwości.

Uważmy gdyby nam przyszło podzielić ludzi, a którzy cecha nieistotna np. kolor ich oczu albo wzrost nie mogłaby być zasadą podziału [illegible] taki jest błędny [illegible] – Cechą istotną stanowiącą istotnej między ludźmi jest np. religia, która [illegible] i różnica między ludźmi, jest to cecha przytomna wszystkim ludziom, ale [illegible] różnice religii [illegible] właściwościach stanowiąca ich [illegible]

Podobnie cecha istotna mogąca stanowić za stanowisko podziału ludzi których się zapatrujemy [illegible] pochodzenie rasowe, lub narodowe, jak katolicy [illegible] itd. Albo cywilizacja może być także zasadą rozdzielającą ludzi na [illegible] ludach [illegible] dzikich [illegible] cywilizacji – a [illegible]

i td –

Z tego coś dotych nas powiedziałto o podziale widzimy że od powiedzenia dla niego forma jest sąd podzielający (iudicium divisivum s. divisivus) o którym była mowa w § 74. – Podmiotem tego sądu jest pojęcie podzielone (totum divisum) a orzeczeniem są członki podziału (membra divisionis) – ^E^ Jako wiadomo ~~[illegible]~~ są w sądzie podzielającym, które ~~[illegible]~~ się w sądzie podzielającym, które powiedział i orzeczeniu są pojęciami równo ważnemi (aequipollentes) a tem samem zamieniają się nawzajem (reciprocae) ~~[illegible]~~ czego wszystkie prawidła tyczące się odwrócenia takie odnoszą się do tego sądu jak to ~~[illegible]~~ powiedziano w § 211

§ ~~212~~ 213

~~Jako że z nauki o~~ ‡ Z powyższej nauki ~~[illegible]~~ wynika ~~[illegible]~~ wskazówka dla pojęć ~~[illegible]~~, które pojęcia albo wcale nie mogą być podzielone albo jeszcze niepodobne są podziału – ~~[illegible]~~

1^ºº^ Nie mogą być podzielone pojęcia ~~[illegible]~~ jednostkowe, indywidualne a to z tej konkretnej indywidualne a to z tego samego powodu dla którego nie mogą być ~~[illegible]~~ także definiowane bo już nie obejmują w sobie ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ żadnych niższych pojęć, ~~[illegible]~~ gatunków na które podzielić by je można. – (ob. § 202 ~~2~~ nº 2)

2º Pojęcia ~~ostatecznej [illegible]~~ ~~[illegible] [illegible]~~ wielce ogólne i abstrakcyjne obejmują co prawda ogólne i abstrakcyjne, obejmują w sobie wszystko wiele niższych – a że ich treść jest niższa niż podziału – a że ich trudno wynaleźć podział – a pojęcia najwyższe ~~[illegible]~~ ostateczne, odstałego pojęcia najwyższego (np. pojęcie istnienia) obejmuje w sobie wszystko, co tylko istnieje, mają je nie podzielić wypadałoby ogarnąć ~~[illegible]~~ wszelkie istnienie ~~[illegible]~~ zarówno duchowego jak i materialnego (Hegel ~~[illegible]~~ wyszedł z istnienia) przy czym całe prawie wszechstworzenie (§ 202 nº 1)

E są to dwie nasze sądu ~~[illegible]~~ wyrażającego podział

‡ Jako z nauki o definicyi wynikło ~~[illegible]~~ wraz o pojęciach, które ~~[illegible]~~ Krótka ~~[illegible]~~ odtworzone z ~~[illegible]~~ że nie mogą być definiowane ~~także z powyższej teorji podziału~~ ~~[illegible]~~ tak pewnie z teorji o podziale odpowiedniej nauce ~~[illegible]~~ o definicyi przekonywa że są pojęcia które również podzielone być nie mogą.

Y To co tu oznaczone numerem 1. ma nieść pojęć pojęcia – a nuż nie niższych

X To co tu pod nº 2 ma nieść o nim pojęć pojęcia niższe nie ~~[illegible]~~ nie wypada

36.

§ ~~213~~ 214

Bliższe prawidła podziału ~~podziału~~ i jego niedostatki

Liebo ze samej istoty podziału wiemy w § 211, wiemy naczem główne podział należy, podali w logikach znajdujemy przecie dla ustalenia następujące prawidła, ~~wadz~~ ~~mające~~ w tej mierze prawidła, mające ~~ost~~ ochronić od niedostatków zarazem w tworzeniu podziałów.

1. Podział ma być ~~ad~~ odpowiednim (dividi adaequata) w sam ~~nowo~~ przystającym do pojęcia całem podzielonego (totum divisum) – nie ma być ~~ani~~ zbyt obszernym (taki bo ~~...~~ divisio) bo w tym przypadku ogarnie sobą działki który wcale nie należy do zakresu pojęcia (membra ~~dividenti~~ divisionis excedunt divisum) ~~a za~~ za ~~...~~ ~~podział~~ ~~raz~~ ~~...~~ ~~...~~ ~~...~~

Podział nie powinien być za ciasny (angustior seu divisio) bo wtedy opuszcza działki który jako całem do ~~...~~ należy. (Za obszerny jest podział ~~...~~ gdy podział np wyobrazy ~~...~~ sztuki ~~...~~ piękny ~~...~~ ~~podział~~ sztuka piękna jest architektura, rzeźba malarstwo, muzyka, poezja i sztuka kucharska.)

~~Za obszerny~~ Za ciasny jest podział będzie-li za czworoboczne, architektura – sztuki piękna jest architektura, ~~...~~ rzeźba malarstwo – ~~...~~ ~~...~~ poezja

2. Podział winien być dokonanym na ~~zasadniczej~~ ~~...~~ zasadnie istotnej cechy obecnej w całym zakresie pojęcia podzielonego (divisio ne careat fundamento.) i ~~...~~ Ta cecha ma w pewno podawać do wszystkich ~~...~~ podział tego ~~...~~ ~~...~~ tego całości i podziałki na gatunki, ~~...~~

~~...~~ ~~...~~ ~~...~~ ~~...~~ ~~sprzeczne~~ (coordinatae.)

1 Definicja
2 forma jaki czyni
3 części definicji
4 Conversio
5 ~~...~~ ~~def~~ ~~...~~
6 bliższe prawidła
7 znaczenie definicji – Podział natura
8 ~~...~~ definicji – ~~...~~ – ~~...~~
9 podział definicji –

~~6~~ W definicji, jak już powiedziano w § 205 dowiedziono że definicja jest dokładną jest wtedy jej orzeczenie (conversio simplex) a w razie niedokładności zwrócenie okazuje orzeczenie ~~w~~ definicji jest zbyt obszerną, a ~~...~~ a przeciwnie ~~...~~ może wypadać ~~...~~ jest zbyt wąską ~~...~~ ~~...~~ podział ściśle odpowiada definicji zakresu ~~...~~ ~~...~~ podziału dla pełnego ~~...~~ dokładności ~~...~~ i ~~...~~

~~Podobnie~~ ~~jak~~ ~~w~~ ~~definicji~~ (§ 205 ~~...~~) tak w podziale ~~...~~ ~~...~~ ~~definicji~~ jest dokładną ~~...~~ ~~...~~ nigdy ~~...~~ ~~...~~ (conversio simplex.)

~~Gdy~~ ~~podział~~ ~~jest~~ ~~...~~ ~~definicji~~ ~~...~~ ~~...~~ ~~...~~ ~~...~~ ~~...~~ ~~...~~ ~~że~~ ~~definicja~~ ~~...~~ ~~jest~~ ~~dokład~~ ~~...~~ ~~...~~ ~~...~~ ~~...~~ ~~dowodem~~ jest

~~...~~ ~~...~~ ~~...~~ ~~...~~

Najdokładniejszy podział bo opiera się na przymiotach istotnych zasadniczych pierwotnych (notae essentiales originariae, primitivae, constitutivae) i nie istotnych ~~...~~ ~~...~~ ~~...~~

Z tego już poznać możemy, że cecha mająca być zasadą podziału tem będzie trafniejszą, im wyraźniej ona wyjęta jest z samej istoty całości dzielonej, im głębiej przenika całą jej istotę, a zatem im dokładniejszy nam poda zasób wszystkich do jej szczegółów.

3. Podział niechaj zachowuje porządek, to znaczy iż dokonywając podziału należy ciągle mieć na pamięci, że cechy przyjęte za zasadę podziału ‡ czyste bo zważ, że jedno i to samo pojęcie mające być podzielone, może nam trącić kilka trafnych cech, z których każde nadaje się na zasadę podziału, zatem też utworzyć się mogą według niej liczbie dokładne podziały w takim razie ponadto każdy z tych podziałów ma się oddzielić zosobna od drugiego, i wystrzegać się należy aby te podziały, które nie pomieszały, boby powstał podział zamotwiony (divisio confusa) #

4. członki podziału (membra dividentia) to jest szczegółowe pojęcia na które podziela się cały zakres ogólnego pojęcia (totum divisionis) mające się wzajemnie wytrącać (formae sint repugnantes, membra sint opposita)

4. Podział ma być ścisłym, w szczegółowych pojęciach na które podzielony jest cały zakres ogólnego pojęcia (totum divisum). Zatem te szczegółowe pojęcia wzajemnie się muszą wytrącać (formae sint repugnantes, membra sint opposita — divisio fiat per membra disjuncta) to jest te pojęcia szczegółowe mające się do siebie jakoby pojęcia sprzeczne (n. disjunctae) — przeciwne (n. contrariae) spółrzędne (n. coordinatae)

‡ i przeprowadzić ściśle jej przez wszystkie szczegóły aż do końca — bo tak dokonany podział odstępowany mieć dokładny przegląd na zakres całości jego i jego części — Z tego powodu wystrzegać się należy skoków w podziałach, dotąd sprawiłyby [illegible] w nauce zamieszanie a [illegible] niewyjaśnienie rzeczy

9218
Ponieważ widzimy że co do pojęcia i tej samej zabliżej podziału uchodzi wiele dwa podziały lub też szereg wielkich podziałów, lub które powstają tych liczbie, które powstały w skutek lub innej zasad ale to już będzie się dzielić nie mogą wypłynąć trzeciego, zatem że podziały oddzielone ale nie pomieszane, jako odpowiednie —

Powód tego prawidła jasny. Bo w ~~całości~~ razem
całości dwie części nie mogą być i te same, (zupełnie)
gdyż ~~a~~ żeby spowodowały uczyniony jedną
i tą samą część przedstawić dwa razy.
Te części szczególne winny wyczerpać treść
tej całości (termini debent aequare
genus) – ~~bo inaczej jakby przeciwny~~
bo w przeciwnym razie – jak przeciwny –
– albo by się okazało że ~~może~~ jedna
część przybrana nie należy
do całości – albo też że jednej ~~części~~
tej części brakuje –

5. ~~Definicya~~ ~~Podział~~ ~~Pod.~~ Podział
aby podział był ciągłym (~~do~~ divisio
sit continua), to jest aby przystępując
pojęcia szczególne ~~wyższe należące~~ do
~~pojęcia ogólnego to jest pojęcia podrzędne~~
~~[illegible] pojęcia ogólnemu~~
~~[illegible] pojęcie szczególne~~
należące pod jedno ogólniejsze pojęcie, ~~do pojęcia ogólniejszego pojęcia~~
~~wyższego przystępnie tylko to~~ pojęcie
~~przystępnie~~ przechodziło tylko
do pojęcia szczególnego które bezpo-
średnio należą, to jest te ~~do tego pojęcia wyższego~~ bezpośrednie
~~to jest należą przystępnie pojęcia~~
które według § 49 są podrzędne ~~w~~ (~~unter~~ untergeordnet)
w ~~pierwszym stopniu~~ a nie odrazu nie (divisio fiat in membra proxima)
przeskakiwać w tem wyliczaniu
do przeznaczonych ~~stopniu~~ lub
czwartym w dalszym stopniu podrzędnych
(~~divisio fiat in membra proxima~~) – bo
w takim razie podział dopuściłby się skoku
występku przeciw prawidłowości
myślenia – (saltus sive hiatus
~~in~~ dividendo.)

Przykłady. Gdyby ktoś zamiast
dzielić poezyą na ~~Epiczną, lyrycz~~
~~dram~~ na Epiczną, lyryczną i dramatyczną
podzielił ją na Epiczną lyryczną i tragiczną.

~~Tutaj tragiczna jest~~

Tutaj ~~poezya~~ smutniejsza przez tragiczniej jak Moliera bo pięcioma podrzędnym ~~[illegible]~~ wcieleniami stopniu [illegible] poezya wyższa poezya –

6 ~~Dobro~~ ~~Zadziat~~ to poznanie [illegible] rachować ile mocności symetryi, to jest odpowiednie wymiary w ustach swego otoczenia – Prawda ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ się te wymiary ~~[illegible]~~ od dowolności podzielając jak od dowolności całości przed sobą od całości [illegible] według [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] o ten warunek ile mocności ~~[illegible]~~ [illegible] nie na względzie –

Kant krytykowana –

§ ~~214~~. 215

Znalezienie stosownego podziału.

– Najważniejszą a zarazem najtrudniejszą sprawą we wynalezieniu ~~stosownego~~ podziału jest odgadnienie najstosowniejszej cechy która ma stać zasadą podziału – ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ do tego [illegible] wypada ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ dokładnie całości przedmiotu mającego być podzielonym, należy mieć pogląd jasny ~~[illegible]~~ na cały jego zakres – Cecha wybrana winna być od tak zasadniczą cechą najogólniejszą winna należeć obecną we wszystkich ~~[illegible]~~ [illegible] szczególnych przedmiotach do ~~[illegible]~~ tego zakresu ~~[illegible]~~ [illegible] należących – Porzucamy ~~[illegible]~~ raz tej cechy w poszczególnych przystępujemy jest do podziału według [illegible] i baczyć [illegible] te cechy na pamięci i ~~[illegible]~~ [illegible] na jej ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ w każdym ~~[illegible]~~ szczególnym [illegible] jest w każdym z [illegible] ~~[illegible]~~ szczególnym rodzaju, baczyć ciągle by [illegible] prawidłowy ~~[illegible]~~ podziału przestrzegany. § ~~114~~ – Sposoby ~~szczególne~~ bliższe ~~[illegible]~~ wszystkich podziałów objaśnimy później – gdy mówić nam przyjdzie o różnych rodzajach podziałów –

~~[illegible]~~

40

210

wiemy z § 210, że definicya i podział są wzajemnem dopełnieniem i polegają na podobnych podstawach z tego wszystkiego [illegible] wynikają też wnioski należytego podziału

Widzieliśmy (§ 205), że po wyznaczeniu definicyi można dokładności jej dowieść za pomocą odwrócenia (conversio simplex) a w razie niedokładności to odwrócenie okaże że definicya jest albo obszerniejszą jest niedokładna i w owym razie jest albo ciaśniejsza ta wada usunie się za przekształceniem pojęcia (conversio simplex.) Otóż tym samym sposobem można wypada [illegible] przekonać się czy podział jest dokładny.

Z podobieństwa definicyi i podziału wynikają dalsze należytego podziału [illegible] umiejętności Prawidła dla podziału są takie: sposoby do wyznaczenia podziału można użyć tylko w niektórych recto [illegible] rzeczowi [illegible] w wielu [illegible] tak jak w tych samych umiejętnościach w których rzeczowo można prawidła do wypełnienia definicyi

(ob. § 205)

(ob. § 204)

Nie mało w naukach umiejętności [illegible] jest badaczy natury podrzędnych [illegible] a przy [illegible] definicyi w trudnościach [illegible] Bo natura nie tworzy [illegible] nie [illegible] jest [illegible] od działów [illegible] a tym samym nie tworzy działów, ale stwarza nieprzerwaną rozmaitość;

odmian, pełniej powiedziawszy które do różnego gatunku nie należą — a tem samem trudno o cechę którąby można uważać za cechę rodzajową wyróżniające ogólne pojęcia jedne od drugich, również trudno dopatrzeć się cechy wspólnej mogącej być zasadą podzielenia ogólnego pojęcia na rozmaitość gatunków. Tak się dzieje często że gatunki natury mające jedną i tą samą cechę, za pod wielu innemi względami zaś nie podobne do siebie, i na odwrót znajdziemy gatunki natury podobne w wielu szczegółach a różniące się cechą którą to za zasadę podziału uważaliśmy.

Pod tym względem wielki zarzut można jednakże ogólnie zrobić [illegible] trzymać należy. Pamiętajmy, iż sama jest Potrzebą natury, [illegible] natura winna nam ukazać, które podziały a to wspólnie dokonać ten podział być odpowiednie do możności samej natury — z owej strony wszelki obraz natury, ale te podziały obierają się do możności do prawdziwej logicznej, zaś podziałki prawda że to prawidła nie są rozstrzygające umiejętne, ale raczej wiedzy tymczasowej i ideału jako doradcze w nauce być winny — uważanie które zbliża się przyznaje że choć nie znają nie sama jedna jedyne ze cechą to taka stanie się zasadą podziału, albo nie znając raczej każdej cechy ich spólnej, ich spólna liczba, a to co stanowi jak najwięcej zasadę — a wszelkiego rodzaju które prawdziwem tamże podziału w jeden spólny dział należą pełniej stanowiąc bardziej.

Ebo tak wymagają samej tylko naszego myślenia — Lubo prawda

a zasadniczej

bawyi nam przykładzie [illegible] że nam wiadomo z § 20 że z cechy [illegible] lotne [illegible] [illegible] [illegible] są inne cechy [illegible] lotne bo [illegible] swej jednej cechy [illegible] i cechy inne [illegible] lotne z niej [illegible] — [illegible] [illegible] przeprowadzić podział na zasadzie zasadniczych [illegible], [illegible] cechy najogólniejszej [illegible] [illegible] że w jednym i tem samem przeciw [illegible] (przeważnie [illegible]) z [illegible] [illegible], pod wiele [illegible] [illegible] [illegible] do [illegible] [illegible] [illegible] ofo

3. Aby zaś zadość uczynić tym [illegible] [illegible] [illegible] do [illegible] [illegible] które dziś [illegible], zbadajmy [illegible] [illegible] [illegible] spostrzeżenia [illegible] [illegible] zastosowanie [illegible] i [illegible] [illegible] które i przy wszystkich [illegible] [illegible] wiele [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] na do [illegible] [illegible] opartych — 4

ofo Jakki [illegible] [illegible] będzie się zwał naturalnym bo odpowiada naturze — gdy przeciwnie podział nie stosujący się do natury z [illegible] tym sposobem wedle [illegible] cechy [illegible] samowolnie wybranej zatem [illegible] bo wedle [illegible] naturze [illegible] będzie podziałem sztucznym — (np. [illegible] podział roślin) —

4. Ale [illegible] ale za [illegible] [illegible] podziału [illegible] [illegible] [illegible].

20 i przypis a do § 29:

Jeśli w § 20. i 29 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] jak [illegible] jest do [illegible] [illegible] cechy lotnych [illegible] [illegible] zasada podziału, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] i tem [illegible] § 20 że [illegible] [illegible] jest [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Tego przykładem jest [illegible] roślin [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], dalej [illegible] [illegible] [illegible] podziału [illegible] [illegible] [illegible], dalej [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] — Ta [illegible] zasada [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible]), a [illegible] [illegible] do [illegible] (np. [illegible] z [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible] [illegible] do [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] i [illegible] (zboża) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] —

Podziały niewłaściwe

Zazwyczaj w logikach zaliczają do podziałów rozczłonkowania, które nie są podziałami we właściwym znaczeniu. Takiemi są następujące

1. Rozczłonkowanie, rozbiór (partitio), które oznaczyliśmy przedmiotem naszym w § 74 gdyśmy mówili o sądzie rozczłonkowującym (: jud. partitionis) odróżniając go od sądu podzielającego (jud. divisionis) — Rozczłonkowanie nie podziela pojęcia wyższego ogólniejszego (nadrzędnego) na pojęcia niższe, szczegółowe (na gatunki) pod niego należące (jak to czyni podział właściwy (divisio)) ale rozbiera przedmiot na jego części (totum corpus in diversa disjungitur) składowe (partes integrantes). — F

Obacz wyżej uwagę

Pojęcia szczegółowe zawarte pod pojęciem całości jako nadrzędnym, zatem z całości są wyabstrahowane i podział właściwy mają te własności, że każde z nich jest przedstawieniem całości, nadrzędnej którego jest szczegółowe, w tem pojęcia szczegółowe jako przedstawiają części, bo [illegible] na które rozbiór [illegible] części [illegible] nadrzędnego (np. podzielenie ludzi na rasy, narody, i [illegible] jako części do jakiego należy [illegible]) z tych działów należą [illegible] ludzi [illegible]. Przeciwnie po rozczłonkowaniu (partitio) części przedmiotu, nie będzie przedstawieniem jako nie będzie przedstawienia całego przedmiotu do której należy (np. ani ręka ani noga, ani ptaka ani natura nie przedstawia całego ciała jako wyższej całości — ani błyszcz ani kwarc ani feldspat rozłożone nie będą granitem, czy razem wzięte składają granit.)

F (np. gdy powiemy, że człowiek składa się z duszy i ciała, albo gdy wyliczamy, z których części jako na roślinie i organy wzrostowe — albo gdy wyliczamy, że granit składa się z kwarcu, miki i feldspatu — albo gdy wyliczamy szczegółowe [części] machiny ze wszystkiemi, które wchodzą w jej skład — albo społeczeństwo według [illegible] składa się z osób rozmaitej płci, z rodzin, z ludzi rozmaitego zawodu, z towarzystw itd. granit składa z kwarcu z błyszczu i z feldspatu (z feldspatu))

44

d. 7 Lutego 872

Rozstrzyganie (partitio) wyraża się we ~~[illegible]~~ właściwości sądu rozstrzygającego judicium partitionum (ob. § 74).

2 Uporządkowanie, utworzenie, ~~[illegible]~~ (dispositio) jest rozdzieleniem pewnej ilości [illegible] majątku [illegible] ale nie ulegającym warunkom [illegible] podziału — bo uporządkowanie nie wymaga z konieczności ~~[illegible]~~ ani całości jego podzielonym, ani też wymaga mającego być ~~rozdzielonem~~ podzielonem [illegible] z konieczności aby ~~[illegible]~~ aby te części [illegible] ~~[illegible]~~ rozdzielały się według jednej i tej samej zasady podziału — ~~[illegible]~~ jednak jest ~~[illegible]~~ zadaniem ustanowienia podziału [illegible] w którym głównie chodzi o ustawienie [illegible] w takim następstwie, aby się one [illegible] w sobie w grupy ~~[illegible]~~ były jasne i przedstawiające dla [illegible] innych osób. — To ustawienie może być [illegible] od samego przedmiotu [illegible] od celu który [illegible] ~~[illegible]~~ autor [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] autor chce osiągnąć [illegible] albo ~~[illegible]~~ [illegible] w których pragnie przedstawić swoje przekonanie. Do uporządkowania stosuje się przeto ~~[illegible]~~ do ~~[illegible]~~ wyrazów tej [illegible] lub zadania ~~[illegible]~~ [illegible] do [illegible] do ~~[illegible]~~ [illegible] mających [illegible] [illegible] pewnych ilości [illegible] lub do innych [illegible] podobnych [illegible] lub takiego uporządkowania (dispositio) należy do [illegible] lub [illegible] a mniej do [illegible] nauki.

[illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — z [illegible] ([illegible]) [illegible] [illegible] — a [illegible] [illegible] z [illegible], z [illegible]

Rodzaje podziału

1 Rozne rodzaje podziału wedle ilości rozmaitych członków podziału.

Podziały na rozne rodzaje dzielić możemy bo albo 1. ze względu na ilość członków podziału, na które rozpada się pojęcie podzielne (membra divisionis) 2 ze względu na zasadę podziału [rozpoznawania] (fundamentum divisionis).

Rozpoczynając od pierwszego względu powiedzmy że może być podział dwuczłonowy (dichotomia –) ~~[illegible]~~ gdy całość ~~[illegible]~~ gdy ogólna podzielona na dwa przedmiotowe pojęcia – albo trójczłonowy gdy na trzy (trichotomia) albo czworoczłonowy gdy na cztery ~~albo na końcu wielo-~~ ~~członowy~~ (tetrachotomia) albo na końcu może być wieloczłonowy gdy całość podzielona na więcej ~~[illegible]~~ niż cztery przedmiotowe pojęcia – (polytomia)

Na potrzeby się nam zdarza rozbiór każdego podziału na dwa przedmiotowe pojęcia dichotomia bo takie podział zwykle mają podziałem logicznym gdy zasadą jest prawie zasadniczem myśleniu sprzeczności (principium contradictionis) – Jakoż każde pojęcie możemy podzielić wedle dichotomii, choćby zawsze ... dobrze więcej niż dwa gatunki – Bo gdy jedno z dwóch pojęć przedmiotowych (zwany gatunków) jest wyraźnie ~~będzie~~ ~~oznaczony~~ dodatnio bo jest ~~pojęcie pojęcie [illegible]~~ gdy będzie ono [wyraźnie] twierdzeniem, a drugie wyraźnie ~~[illegible]~~ ~~[albo sprzeczności]~~ [illegible] sprzecznościami przeciwnym ~~(principium contradictionis)~~ ~~[principium contradict.]~~ – Kolei dwuczłony na pierwsze to drugie [wyraźnie] ~~[illegible]~~ pojęcie dodatnie wyraźnie oznaczone, wyraźnie [illegible] sprzeczności twierdzeniem, a drugie bywa już [illegible] [niestanowczym] ciągle, i tak ~~[illegible]~~ [niestanowczo] Kolei więc dojdziemy do ostatniego podziału w którym pojęcie znamienne negacyjne

46.

będzie nawołany do pierwotnego, najpierw zaś pojęcia dodatniego oznaczonego twierdzeniem a dłużej zaś przeczącym ost[atni] podział. – Formuła tego dychotomicznego podziału będzie

A pojęcie ogólne mające się podzielić

~~jest a i non a~~

jest a albo non a.

non a jest b albo non b

non b jest c albo non c. i t. d. i

t. d. aż dojdziemy do ostatecznego podzia-

~~[illegible]~~ np. do podziału k i non k. – a to non

k znowu będzie a.

Niektórzy to za wielką uważają podział dycho-

tomiczny za najdoskonalszy, inni ~~[illegible]~~

przeceniają jego wartość, ~~[illegible]~~ inni zaś

jedynie uważać go za sposób dokładne-

go podziałów mających wielką liczbę członków

lub za sposób ~~[illegible]~~ rozpoznania się tymczasowo

~~[illegible]~~ w podziale, którego szczegóły

Zawsze atoli jest błędem gdy autor mając

upodobanie wyłącznie do ~~t~~ podziału ni

pewną liczbę członków wedle z góry

zamierzonego przedtem –

Przykładna podział dychotomiczny: Wszelkie ciała organiczne są albo zmysłowe albo niezmysłowe, nie zmysłowe są albo rozwijające się albo nierozwijające się; albo niezmysłowe nieżyjące są albo będące albo niebędące; nie będące są albo rozwijające się albo nierozwijające się. Tu widzimy jak ten podział ~~[illegible]~~ en ~~[illegible]~~ dochodzi do ostatecznego; wszelkie ciała organiczne nawracając nie do ~~[illegible]~~ podzielenia ciał albo nie będących ~~[illegible]~~ i do pierwotnego wyrazu pierwotnego pojęcia twierdzenia ~~[illegible]~~ rozwijających, albo nie rozwijających –

Plato ~~[illegible]~~ twierdzi w swoich przykładach dychotomii z dychotomii. Także we wprowadza swojej metody, z dychotomii ~~[illegible]~~ w dwóch członkach podziału dzielił tymczasowo. Powiedzmy Plato do ~~[illegible]~~ powodu tetrachotomię pojęcia jako najwięks... podziału dodaje trzeci. Kant ~~[illegible]~~ w kategoriach i zasadzie teorii za trichotomią, co to jego w niej upodobaniu stało się ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ podziału, ~~[illegible]~~ wyłącznym (~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ podzielenie na 3 61 [illegible] a).

Jałtowo dzielenie

Hegel przeprowadza również w swojej filozofii trychotomię, ale wiele różni się od Platona i aż nadto gdyby nawet treść pojęć za pośrednictwem między pierwszym i drugim Hegel nawet to treść pojęć za najwyższe uważa a dwóch ... ujemnych u Arystotelesa który przedstawia treść nowe pojęcie.

§ 21/8

Rodzaje podziału (dokładniej)

2. Rodzaje podziału ze względu na zasadę podziału. Klasyfikacye.

1 Gdy podział się odbywa na zasadzie pojęć ... ciągły pojęć szczegółowe ... z kolei podziałowy podziałowców na pojęcia jeszcze więcej uszczegółowione w tedy powstaje poddział (lub dzi... ‡ ... Te poddziały znowu z kolei podlegać mogą ... i tak najlepiej poddziały tych poddziałów ... szereg tym ... klasyfikacya w ogóle szereg tym ... otrzymanych poddziałów ... coraz więcej uszczegółowionych a ... klasyfikacya w ogólnem znaczeniu.

‡ Ten członek poddziału podział pierwszy jest podziałem pierwszego rzędu, nadrzędnym (divisio fundamentalis seu primaria) a poddział nazywa się podziałem podrzędnym (div. secundaria).

℥ Mówiliśmy wyżej o coraz większej liczbie uszczegółowionych pojęć wynikających z podziału, a zatem o podziale odbywającym się w kierunku ściślejszym, jednak klasyfikacya w znaczeniu ogólnem powstać może i sposobem odwrotnym to jest gdy podział trzymać się będzie drogi analitycznej, czyli gdy zaczynając od pojęcia najszczególniejszego od najniższego poddziału cofać się będzie do coraz ogólniejszych do coraz wyższych zakresów przez coraz ... stanie przy najogólniejszym pojęciu pierwszym to jest przy pojęciu którego z kolei już ... całości (totum divisionis).

℥ Mówiliśmy o coraz większej liczbie uszczegółowionych pojęć wynikających z podziału a zatem o podziałach w kierunku ściślejszym jednak także klasyfikacya w ogólnem znaczeniu ... podział będzie się drogą odwrotną analityczną gdy podział ... od pojęć najniższych do coraz ogólniejszych ... będzie do coraz ogólniejszych ...

48.

2. Podział jednego i tego samego pojęcia może się również odbywać na zasadzie dwóch lub jeszcze większej ilości cech istotnych; w takim razie [illegible] powstają podziałów (subdivisiones) utworzy się jeszcze podziały poboczne, spółrzędne (codivisiones) a otrzymamy klasyfikacyą [illegible] systematyczną, wielce pomocną dla ogólnego poglądu na całą daną [illegible].

Jednak nie wystarczy gdybyśmy w takim razie do tego celu jeśli spółrzędne podziały wynikające z różnych cech istotnych tylko układali bez związku obok siebie jeden obok drugiego, tak jak to przy podziałach spółrzędnych (codivisiones) bywa (§ 214); co się dzieje tym trybem iż z razu dzielimy cały zakres pojęcia (totum dividendum) wedle pierwszej z głównych zasad podziału a następnie każde szczególne pojęcie (każdy człon) tak otrzymane podzielony wedle drugiej cechy istotnej czyli zasady drugiej tak wiąże się dwa podziały spółrzędne podziału a w następnie otrzymamy według tego drugiego podziału pojęcia szczególne, które z nich z kolei znów dzielimy wedle cechy trzeciej stanowiącej trzecią zasadę podziału. Tak więc postępujemy ciągle aż wyczerpiemy wszystkie cechy i stanowiące zasady podziału.

Takowe podziały na podziały i podziały poboczne czyli spółrzędne tworzą tablice klasyfikacyi w ścisłym znaczeniu, czyli klasyfikację systematyczną, wielce przydatną dla poglądu jasnego na całość.

Przypisy.

ad 1. Czy tylko podziały syntetyczne i analityczne przy układzie podajemy do których mowa w § 1) ogólnie bo odpowiadają przy układzie par [illegible] do §§ 28 i 29 w których mowa była mowa o odrębności analitycznej i [illegible] czyli uogólnianiu pojęć, nie o odrębności z układu syntetycznego o uszczegółowianiu treści zatem o [illegible] syntetycznym.

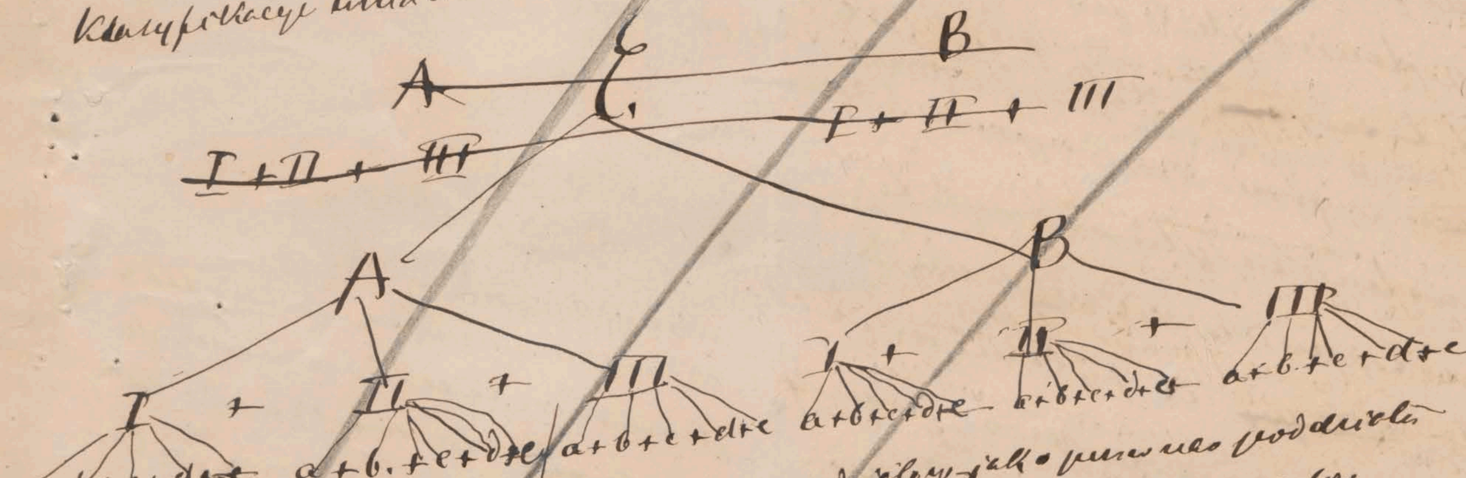
ad 2. jedno i to samo pojęcie może być podzielone wedle różnych czyli rozmaitych według różnych cech zasadami podziału tak bywa i tak możemy. [illegible] ludzi cech wedle [illegible] możemy dzielić wedle płci, wedle wieku [illegible] wedle [illegible], z których według będą się [illegible] od [illegible].

ǵ bodzie tak sobie ma to miejsce gdy jedno i to samo pojęcie zapatrujemy z dwóch lub większej liczby stanowisk

[illegible] wskazany w której części § [illegible] [illegible] Ameryka — Brazylia.
[illegible] [illegible] [illegible] — na [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] $a + b + c$.
na [illegible] a [illegible] b, [illegible] c [illegible] $a + b + c$.
[illegible] [illegible] a,

przypis – do § 118

[illegible] wskazany w której części §
[illegible] [illegible] [illegible]
na [illegible] A i [illegible] B
Że [illegible] na [illegible] I [illegible]
II Romański — III Germański
Że [illegible] [illegible] A katolickiej B protestanckiej [illegible] [illegible]
[illegible] A [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Klasyfikacye [illegible] [illegible] A

Tak [illegible] podział [illegible] od dwóch działów jako pierwszego poddziału
[illegible] w drugim poddziale [illegible] działów [illegible] — w trzecim poddziale [illegible]
[illegible] [illegible] — Jakoż liczba [illegible] poddziału [illegible] — a liczba [illegible] poddziału
[illegible] [illegible] [illegible] poddziału [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] poddziału [illegible]

III Dowód

(argumentatio, demonstratio, probatio)

§ 219.

Z § 196 wiemy, że [illegible] [illegible]
[illegible] każdej nauki, [illegible]
systematu [illegible] wszystkie [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] a dowodzenie
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] sposobów którymi nauka
dopełnia [illegible]

50

Zaś że chcielibyśmy tworzyć definicje dla więcej znaczenia pojęć ~~układając~~ metodą czyli do systemu, otóż umiejętności, chcielibyśmy ~~dowieść, jakiej wykonywania~~ ~~[illegible]~~ tworzyć sądy określenia bo zadość uczynić tym więcej niż więcej pojęć — chcielibyśmy dowieść, że całość przedmiotem mniej umiejętności na osiągnąć samodzielnie, ~~[illegible]~~ i dowieść Wtedy też często szczególne i pewne zostanie czyli z której więc nie całe wiedzę ~~[illegible]~~ podręczne zawsze i zawsze ważne

ni pytanie czyli te pojęcia definiowane czyli te podstawy ~~czyli te sądy~~ ~~[illegible]~~ czyli te sądy odnoszące pojęcia jedne do drugich, a zatem ~~zatwierdza~~ ~~[illegible]~~ są prawdziwe i pewne, pytanie wątpliwości czyli też czy to też mówimy nie mylimy? Otóż ~~[illegible]~~ tym pytaniom i wątpliwościom zaradza dowód prawdy. Dowodu tego naukę podajemy ~~na~~ na następującej omówię ~~dowodem~~

§ ~~216~~. 220.

Dowodem (argumentatio, demonstratio, probatio) jest wyprowadzenie prawdy sądu z innych sądów uznanych za prawdziwe — których więc z słowa dowodzić (argumentacji) znany wykazanie ~~[illegible]~~ prawdy jakiej sądu na mocy zasad prawdziwych.

~~§ 221.~~

~~Zatem [illegible] [illegible] dowód obywa się mocą [illegible] jak i [illegible]~~

#

~~Z tych twierdzeń~~

Oprócz twierdzeń niektóre są to zadania (Problemata) są to sądy wymagające rozwiązania

§ 221.

~~Mamy wywodzić~~ to dowodzić mamy wywodzić sądy prawdziwe z sądów prawdziwych. ~~Otóż te sąd~~ Otóż ~~są~~ bywają sądy których prawda jest oczywista bezpośrednia ~~[illegible]~~ iż nie możemy o niej wątpić takie sądy nieto ~~takie sądy niemające~~ ~~(axiomata)~~) — pewnikami ~~Również bywają sądy~~ nie wymagają one potrzebują dowodu bo są same przez się jasne ~~i niewątpliwe~~ i pewne takie sądy nazywamy pewnikami (axiomata) np. że całość większa od swojej części, że linia prosta najkrótszą drogą łącząca dwa ~~Do nich należą~~ ~~sądy~~ Czem te pewniki są dla teoryi tem są postulata ~~[illegible]~~ wiedzy dla praktyki, to jest zadania ~~których nauka~~ których wykonanie jest tak jasne tak niewątpliwe że żadnej wątpliwości nie ulega — (np. podzielenie ~~[illegible]~~ kąta na dwie części równe). Od pewników i postulatów różnią się twierdzenia (Theoremata) ~~jako~~ to sądy ~~sąd~~ ~~[illegible]~~ których prawda owszem od twierdzenia ~~[illegible]~~ dowiedziona być powinna ~~[illegible]~~ nie jest sądem sam przez się pewnym #

[illegible] postulata [illegible] zadanie [illegible] przez twierdzenia [illegible]

Czynniki dowodu.

Trzy następujące czynniki wchodzą jako warunki do każdego dowodu —

1° Prawda która ma być dowiedzioną, czyli przedmiot dowodu, twierdzenie to jest sąd dowodem ~~którego~~ mamy to coś okazać niebyć (Thesis, objectum probationis, probandum demonstrandum —

2° Zasady dowodu ~~(argumenta)~~ na których dowód opiera się, one których ~~używ~~ używamy do przeprowadzenia dowodu (argumenta, fundamentum, principium demonstrationis, probationes —

3. ~~Sposób~~ dowodzenia (który przeprowadzamy) (modus probationis) to jest tryb logiczny którym dowód, to jest że z zasad dowodu wysnuwamy (argumentów) ~~prawd twierdzenie~~ jako wynik ~~(thesis)~~ prawdy twierdzenia której ma być udowodnioną — na sposobie połączenia zasad dowodu argumentów z tem twierdzeniem, z którego ta dowodu — (vel sōo nervus probandi) widzimy że twierdzenie (thesis) i zasady dowodu (argumenta) zawiera mnogość przedmioty się ... moc sposób dowodzenia dowodu — sposób ten dowodzenia stanowi formę dowodu —

F Forma czyli sposób dowodzenia

§ 223

Zastosowanie nauki o wnioskach do dowodu.

~~Bo~~ Dowód jest przeto wyprowadzeniem prawdy sądu z innych sądów równie prawdziwych (§ 220) — z tego widzimy że dowód każdy opiera się na wniosku bo i wniosek jest „wyprowadzeniem z danych sądów sądu nowego" (§ 89)

52 Co się mówiło w § 89 o materyi i formie
wniosku zgadza się zupełnie z tem co się dopiero
~~w § 221 ...~~ mówiło o
~~wniosku~~ § 222 o ~~formie~~ materyi i formie
~~dowodzie~~ – dowodu –

Czem we ~~wnios~~ wniosku jest wynik (conclusio)
tem w dowodzie jest twierdzenie (thesis)
to jest sąd ~~który ... sąd~~ którego prawdę
dowodem wykazać należy – ~~...~~

Czem są we wniosku sądy zasadnicze
(premissy) tem są w dowodzie zasady
dowodu (argumenta) –

Czem jest dla wniosku forma, którą
według figur i trybów tenże jest, tą
dowodu sposób dowodzenia forma dowodzenia
i.e. (modus probationis) ~~...~~
~~... przekonywający ze dowodzie w ...~~
~~dowodach ... wniosków~~
~~wszystkie~~ prawidła ~~... wniosków~~ –

Jednak w pewnym względzie dowód
różni się od wniosku. Jakoś widzieliśmy
w teoryi wniosków ~~Że zasadnicze~~
~~mogą być z przesłanek nieprawdziwych~~
~~... jest ... wynik prawdziwy~~
~~... wynik prawdziwy~~ ...
g w dowodzie inaczej się rzecz ma
bo tu trzeba koniecznie aby w każdym
razie ~~zasady~~ zasady dowodu (argumenta)
będąc premisami ~~...~~ dowodu aby
były prawdziwe a nadto ~~...~~
to jest niekonywające drugich
były nadto, aby ~~...~~
drugich –

Że lubo (w każdym razie ~~...~~) we wniosku (przy zachowaniu prawideł)
sądy zasadnicze są prawdziwe
i wynik musi być prawdziwy
z prawdy prawda się rodzi (§ 192.
ust. 1.) to przecież nie możemy
twierdzić odwrotnie bo zdarzyć się
może iż wynik będzie prawdziwy
a zasady zasadnicze których on
wypływa może być fałszywe, ~~...~~
(~~ob. §~~) (ob. § 192 ust. 2) ~~...~~

Przypis do § 222 –
\# ~~Przypis~~ Zasady dowodu do twierdzenia mogą być albo dowodzenia, jako
przyczyna (ratio), ~~jako przyczyna (causa)~~
do następstwa (consecutio), jako przyczyna
(causa) do skutku effectus (ob. § 18).
Dalej ~~mamy~~ do dowodów ~~...~~ stosuje się
nauka o sądach warunkowych, bo każdy
dowód może przybrać formę warunkową,
~~...~~ w dowodzie zasady dowodu
~~...~~ mają znaczenie to samo które
w sądach warunkowych ma poprzednik
(hypothesis, conditio, antecedens
membrum, propositio) a
w dowodzie wynik albo twierdzenie
thesis zajmuje tu na miejsce
następnika sądów warunkowych
(thesis, conditionatum, rationatum, consequens ob. § 69.) –
tem wszystkie stosują się z prawideł
które tu zachodzą w nauce o wnioskach
dowodów jest nauka o wnioskach
warunkowych ~~...~~ od § 150 do § 154

§ 223

Błędne prawidła dowodu

~~I~~ Co do twierdzenia (thesis)
Prawidła dowodu ~~...~~ i jego niedostatki
~~I~~ Jego niedostatki
odnoszą się do treści jego poprzez (§ 221) –
przytoczonych wymaganiem.

że pomimo naszej teoryi w niektórych
zastosowaniach może zaniechać dowodzenia,
Prócz uwiadomienia pod jednym
względem, zaś co do dowodzenia —

Prawidła dowodzenia (Thesis)

Pod tym względem należy zwracać na
uwagę następujące prawidła
1 Gdy twierdzenie (thesis) jest
żadnym mającym być udowodnionym
wynika z tego że twierdzenie nie
powinno być prawdą bezpośrednią
nie potrzebującą dowodu b) ani też niemożliwem
być, a leżącą po za granicą ludzkiego
poznania —
2. Twierdzenie ma być wyrażone
jasno i ściśle oznaczone aby nie
było wątpliwości co do przedmiotu
mającym być dowiedzionym (co do
punctum quaestionis)

(quaestio, elenchus demonstrationis)

3. Potrzeba wśród dowodzenia aby sama osnowa
twierdzenia była na ciągłej pamięci
dowodzącego, aby nie odstępował
od rzeczy, bo zmiany dowód ob. 225 nr 2 & 8226 nr 2
byłby niedowodny —

§225

Bliższe prawidła dowodu
i jego niedostatki
(ciąg dalszy)

§ II Prawidła co do zasad dowodu.

54

1. Zasady dowodu muszą być prawdą wiadomą (uznaną), bo na nich polega cała prawda i potęga dowodu. Zasady zaś są prawdą

~~a) gdy będą pewnikiem (axiomatem)~~

~~b)~~

a) Gdy są prawdą bezpośrednią (to jest nie potrzebującą dowodu – ta stawa się gdy są pewnikiem (axiomatem)

b) Gdy są prawdą pośrednią to jest taką która udowodnioną być albo też taką która ~~dowodem uzasadnioną~~ być ~~może~~ ~~gotową jest~~ dowiedzioną dowodem a stąd jest zasadą dowodem ofo

ofo

[Gdyby gdy zasady dowodu są fałszywe ~~nieprawdziwe~~ wtedy też najmniej wynik z nich wysnuty będzie fałszywym ~~a prostąd stąd zowie~~ ~~i stąd stąd zowie~~ fallacia falsi medii. Gdy zaś zasady dowodu ~~nie są pewne, nie są udowodnione~~ wtedy też zowią a prosta stąd błąd z fałszywej zasady fallacia falsi medii –

Gdy zaś zasady dowodu są niepewne bo nie udowodnione wtedy się zradzi ~~stąd~~ tak zwana stąd niepewność zasady fallacia incerti medii, ~~czyli~~ ~~dowód zasadny~~ ~~wyżej~~ ~~(praemissum non demonstratum sed petitur petitio principii)~~]

2. Zasady dowodu muszą być odpowiednie (adaequata) twierdzeniu, to jest takowe aby wszakże wystarczały do udowodnienia twierdzenia ~~do wyprowadzenia niego~~ ~~Wszystkiego~~ aby wyprowadzony z nich wynik nie doprowadził do czego innego a nie do zamierzonego ~~wniosku~~ wypadku. owszem potrzeba ~~a wynik dowodu~~ aby zasady same dowodu prowadziły wprost ~~do wyniku wtórnego~~ ~~dowodzą~~ ~~rzeczą~~ do wyniku wtórnego, ~~potrzebe~~ potrzeba przeto aby wypadek

Gdy z dowodu ~~#~~ ~~wiele~~ ~~wiedzą~~ z dowodu z wynikiem do wyniku wtórnego, a w wyniku być wiele rzeczy między zasadą a wynikiem, potrzeba przeto aby wynik idący z dowodu #

1. ~~#~~ ~~#~~ zgadzał się z twierdzeniem wypadkowym, a zatem aby ~~a~~ ~~iść~~ ~~#~~ był dowiedzionem, a zatem aby wynik nie wrócił w dowód jeśli od twierdzenia, aby ~~teraz~~ ~~wysnuł~~ ~~wiele~~ coby zatem nie wiecej ani mniej od twierdzenia. wada ani wada ~~przedłużającego~~ ~~#~~ ~~wada~~ mogąca powstać z nierozważania tego ~~pomija~~ zowie się mutatio elenchi – (ob 225 226 sub 2)

§ 226

dowyniku wtórnego, potrzeba przeto aby wynik idący z dowodu zgadzał się

Blisze prawidła dowodu i jego niedostatki (dokończenie)

III Prawidła co do formy ~~sposobu~~ dowodu.

~~1. Sposób którym się przeprowadza~~

~~1. Gdy forma którym~~

1. Gdy dowód odpowiada wnioskom zatem też forma dowodzenia odpowiada formom i majątkom wniosków wogólności ~~syllogistycznych~~

Δ z twiem prawidłem co do twierdzenia (thesis) §§ 224 Dalej 87/2 w końcu pkt 3 oraz

Forma dowodu musi być odpowiednią (elenchi) i tratio sit adaequata) To prawidło wykracza...

Brak zgody pod tym względem zgody jest owa taką że dowodzący odstąpił od zatoczonego twierdzenia od tego co było zadane, że dowodzi czego innego niż to co miał dowodzić to odstąpienie nazywa się w ogólności heterozetesis; i gdy wiedzie się to odstąpienie nie stało bez wiedzy dowodzącego wtedy jest ignoratio elenchi, wiedz raz się działo z umysłu wtedy zowie się przekręceniem wytrwania mutatio elenchi a jest captio, cavillatio.

Kolejno nawet co do ... samej tez niedostatek bywa dwojaki §8

W pomocniczym przypadku z dowodzenia wypływa tylko prawda jednej części twierdzenia a wtedy dowód jest za wąski — w drugim przypadku wyciąga się dowód za wiele dowodzi gdyż nie tylko płynie prawda zatoczonego twierdzenia ale wszystka prawda innych twierdzeń zatoczonych zatoczonych twierdzeń (qui nimium probat nihil probat).

a w przeszczególe prawidła ogólne co do wniosków a tym samem prawidła sylogistyczne co do figur i trybów wniosków mają swoje zastosowanie do formy dowodu.

2o Drugie prawidło odnoszące się do sposobu dowodzenia Ξ wraz z Δ z owym prawidłem odnoszącym się do co do zasad dowodu (§225 ust 2) ... Tym drugim warunkiem treściwym jest, aby sposobie dowodzenia odpowiadał ściśle ... dowodzenia z celem, w wypadku zgodził się z twierdzeniem (z thesis) które miało być dowiedzione; niedostatek odpowiedniości bywa dwojaki bo co do jakości lub co do ilości (quoad qualitatem, quo ad quantitatem) to jest co do treści i co do rozległości.

a) Niedostatek co do treści dopuszcza się wtedy gdy albo całkowicie albo częściowo od zatoczonego twierdzenia albo w większej albo w mniejszej [illegible] dowodzi albo co do zakresu albo co do gatunku (mniejszym bez zmiany twierdzenia) 10° [illegible] twierdzenie dowodzi.

b. Niedostatek co do zakresu dowodzi mniej albo więcej twierdzenia niż dowodzi albo więcej od tego co było zatoczone twierdzenie (qui nimium probat)

Wówczas z tego wynika że z dowodem ma się nie tak samo jak z definicją ... gdy definicja w definicji

orzeczenie to jest część definiująca
~~a~~ podmiot to jest część mająca
być ~~a~~ definiowaną są pojęciami
równoznacznemi (aequipollentes)
i przystają do siebie (§§ 201 i 202) —
aż Podobnie według nauki o podziale
suma wszystkich członków podziału
(membra divisionis) a pojęcie dzielone
całości podzielona ~~ze~~ (totum divisum)
zdania są pojęciami równoznacznemi
i nawzajem zamiennemi (n. p. reci-
procae) zatem przystającemi do siebie
(~~§ 211~~) Tak również ~~[illegible]~~ w dowodzeniu
wypadek dowodzenia a twierdzenie (thesis)
~~[illegible]~~ mające się [illegible]
równy być pojęciami równoznacznemi
i przystającemi do siebie

Ten przykład jest pierwszym do § 226
str. 59

Przykład ~~do [illegible]~~ Za ~~[illegible]~~ nato dowodzi wypowiadany ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ kto chce dowieść nie uważając swojej swobody się
do wszystkich pozwolenie [illegible] — Bo przecie
[illegible] niesłuszny nam dopuści się dalej niedorzeczności
[illegible] wszystkich — Za nato by dowodził ktoby
okazał potrzeby [illegible] ograniczenia się rządowi na takich
w [illegible] [illegible] się [illegible] —
Za wiele dowodziłby ~~[illegible]~~ [illegible] mając [illegible]
samobójstwa opierałby się na zasadzie iż wolno nieograniczenie
sobie odbierać czego sobie sam nie dał — bo [illegible] by wypadało
[illegible] dawać mu które odziedziczył [illegible]
[illegible], lub ~~[illegible]~~ [illegible] sobie [illegible] — lub chcąc wykazać
zbrodnią kradzieży opierał się na tem iż ~~[illegible]~~ [illegible]
chce się pogodzić obcym kosztem, bo [illegible]
drogą [illegible] talent [illegible]
bo bogacić się obcym kosztem —

57 57.

brouillon pierwszy

3. Dowód powinien się opierać na zasadach, które lub prawdą już jest uzasadnioną albo zdolną do jej uzasadnienia. — To prawidło odnosi się do 1go prawidła stanowiącego o wyborze zasad dowodu (argumentu) (ob. § 225. nr 1), a ma to na celu aby nie gruntować dowodu na twierdzeniach które same potrzebują dowodu. — To prawidło stosuje się wszędzie do wszelkich dowodów polegających na zasadach niezrozumiałych lecz stanowiących racje, zasadach czczej fantazji, ze wzgardą i doświadczeń wyłączonych. —

Nie zachowanie tego prawidła rodzi się w logice petitio principii wytworzonym na dowodzie, na mocy wytwarzania zasady dowodów drugiej

So principium [illegible] sed petitus — id petitio ## principii quaesitum precarium, s. fallacia quaesiti medii.

4. Niewolno wywodzić za zasady dowodu twierdzenia które nie jest racją ale raczej następstwem, ale dowodem wynikłym, twierdzenia które ma (które) być dowiedzionem, to jest które z dowodzenia wynikać ma. ☐ Nie zachowanie tego prawidła rodzi hysteron proteron — Jest to odwróceniem porządku, bo pomieszaniem następstwa i powodu, skutku i przyczyny — Jest dowodem opierającym się na twierdzeniu które dopiero wynikać ma z dowodzenia, z dowodem zasadzającym się # hysteron proteron

4 Nie wolno wyprowadzać dowodu ze zasady dowodu która nie jest powodem (przyczyną) konkluzji ale raczej jest samem następstwem (skutkiem) konkluzji, to jest twierdzenia które dopiero mają być dowiedzione, — to jest że dowodząc nie powinno się wychodzić z twierdzenia konkluzji, które samo wypływa z konkluzji, a dopiero [illegible] ☐

przykł. B. 502

na jakiemś twierdzeniu przypuszczonem, które dopiero ma być dowiedzionem — a zatem przed przypuszczeniem być nie prawdziwe —

Formuła tego błędnego dowodu jest następująca: Dajmy na to że dowodzimy [illegible] że A jest prawdą — lecz gdy z prawdą tego wynika że B jest prawdą przez następstwo B. — Dowodzimy że B jest prawdą ponieważ prawdą jest B, stąd wnioskujemy że A jest prawdą —

58.

5. ~~Ale~~ Prawda zasady dowodu nie powinna być wyprowadzona z prawdy konkluzyi to jest z prawdy twierdzenia (thesis) które miało być dowiedzione ‡ z niej przestrzegać zaś ~~się~~ z niej przestrzegać bez prawd to jest dowodzenie kołowanie (circulus seu orbis in probando) ~~do...~~ do swoje demonstrando ‡ takie diallele kiedy to takt ten bardzo blisko tezy ... z tą prawdą tez, czyli ... ... systema pro- ... Jednak ... dobitna różnica zachodzi między dwoma tezami dowód ... jak to widać z porównania podanej pierwej formuły dowodu kołowanego z formułą ... prz. n. —

~~Wyprowadzanie ... z zasady ... konkluzyi ... wyprowadzanie ... to jest ... ponieważ A jest B a B ... teraz ... dowodzenia ... A jest ... a że ... B ... jest ...~~

to C. — ~~...~~ trzymając się formuły: ... (to zasadzie dowodu)

Dowód kołowany ~~...~~ A jest = B ... że ponieważ A jest B ... A jest B albowiem ... B = A, ... między konkluzyą ...

6. Dowodzenie ma być szczelne to jest że między szczególnemi zasadami dowodu (między szczególnemi ... ma zachodzić ścisły ogniwami pasma ~~...~~ (series continua) związek bez przerwy, ~~...~~ ma być ~~...~~ bo w przeciwnym razie ... ogniwa ... brakłoby pośredniego ... ~~...~~ Niedozwolony ... lecz prawidła naruszałaby się ... skokiem w dowodzeniu (saltus sive hiatus in demonstrando ‡ in concludendo) i ... między tezami ... zasadami dowodu a ... zachodzi ... ...

‡ ~~...~~ dowo ~~...~~ dowodzie ~~... dowodem nie powinno być ... dowiedzionym,~~

‡ to znaczy że to co ma być dowiedzionem nie ma ~~...~~ być niejako a zatem ze zasada dowodu które nie powinno być dowodzenia — Tak ... dowód ~~dowodu~~ ... by A jest prawdą bo B jest prawdą, a B jest prawdą bo A jest prawdą —

... ...

‡ jak to bywa czestas legitimus w entymemach (§ 188)

~~Przeczy~~ Przeczy skoki nie są istotną ~~Pero niedostatek nie jest wprawdzie~~ istotną wadą dowodu jeżeli bez trudności ~~brakujące…~~ brakującego ogniwa domyślić się możemy ‡ W razach zaś gdy tego braku trudno dopełnić w tedy niedostatek ten czyni dowód zwodniczym (subreptio), bo podmiot ‡ z tąd że ogniwa pośredniczącego rzeczywiście być nie może albo że jest tak słabe ~~…~~ iż ~~…~~ na niem zawisać nie można ~~…~~ ścisłego rozumowania

‡ ~~Dowodzenie~~ ostatnie prawidło odnoszące się do formy zewnętrznej wymaga by dowodzenie było ~~ścisłe~~ zwięzłe a to do formy zewnętrznej w samej mierze, ma być ścisłe odmierzony (demonstratio sit praecisa), należy unikać samo zbytku we wyrazeniach, jak zbytku ~~zbytku~~ przesadzonego skrócenia, któremu by brakło jasności – (~~…~~ obie te ostateczności mogą wpłynąć na ~~…~~ niekorzyść na całość dowodu –

Przypis ~~…~~ zaczyna się od przypisu ~~…~~ napis …

Stronica 56 będzie miał napis: Przykłady do prawidła 2go

Przykłady do prawidła ~~nb~~ 3go nb 3. – Petitio principii albo prawo ciężkim poczatkiem byłby dowód że gdy wszystkie planety są otoczone życiem organicznym więc planeta ~~…~~ Mars jest siedliskiem jestestw organicznych –

Przykład do prawidła 4 nb 4 – niedostatku zwanego hysteron proteron ~~…~~ dopuściłby się ten który ~~…~~ rozumujący woli dowieść ze względu na wolności woli udzielanie wymagałoby to że dobre i prawdę ze zasady iż każdemu człowiekowi wyższy ~~…~~ są ~~…~~ ~~…~~ przypisywane (imputowalny)? winny) – ~~…~~ dopiero pewnie nie jest podstawą dowodzącą wolności woli, ale jest ~~…~~ skutkiem jej ~~…~~ następstwem – ~~albo…~~ ponieważ ~~…~~ ~~albo ponieważ człowiek~~ ~~…~~ ~~zasada dowodu jest albo…~~ zasada dowodu ~~prawem…~~

Przykład do prawidła ~~2go~~ 5go nb 5. Dowodu kołowadnego nie wolno by ktoś chciał dowieść wolności woli opierając się w zasadzie że człowiek ~~…~~ ma wolność przypisana, wolności woli wyżej –

60

Przykłady do przedmiotu 6 ust 6. — ~~Z~~ (solturus demonstrandi) byłby dowód ~~ot~~ wykazujący iż przedtem Bóg istnieje ~~[illegible]~~ duch ... [illegible] ... Bóg może być ... [illegible] ~~nie~~ ... [illegible] — zaś to że ... [illegible] ... duszy [illegible], a do tego ... [illegible] ... potrzeba ... [illegible] —

~~§227~~

~~Rodzaje dowodu~~

~~Podział ogólny~~

~~Rodzaje dowodu są przede wszystkiem dwojakie~~

~~A. Dowody prawdziwe ... na celu prawdę pewną — dopełniają tego wyprowadzając z prawdziwych zasad prawdziwe ...~~

~~B. Dowody prawdopodobieństwa~~

§227.

Rodzaje ~~podziałów~~ dowodu

1. ~~Dowód~~ Ze względu na pochód dowodu każdy jest albo ~~analit.~~ a) analityczny, albo b) syntetyczny

2 Ze względu na formę dowodu każdy jest a) albo dowodem wprost (argumentatio directa, ostensiva)

b) albo dowodem nie wprost (argumentatio indirecta, apagogica, deductio ad impossibile, ad incommodum, ad absurdum.

3. ~~Pod względem~~ Zasadniczo ~~Bacząc~~ na źródło, z którego ~~wyp~~ wypływa dowód jest

~~a~~ a) albo czystorozumowym, ~~dowodem~~ aprioryjnym, dowodem (argumentatio pura, a priori)

b. albo dowodem doświadczalnym, aposterioryjnym, ~~empi~~ empirycznym (argumentatio empirica, a posteriori.

4. ~~Dowód~~ ~~Ulega~~ Bacząc na części ~~składowe~~ składa dowód, każdy dowód a) albo pojedynczy, nie złożony (~~demonstratio~~ argumentatio simplex)

~~b) albo~~

b) albo złożony (~~demonstr.~~ argumentatio composita).

~~§ Z uwagi czyli dowod na znaczenie przedmiotowe to jest~~

§ Z uwagi na znaczenie dowodu dla przekonania drugich dowody ~~przedmiotowe~~ przedmiotowe

a) dowod może być przedmiotowy (argumentatio ad veritatem) to jest mającym znaczenie dla wszystkich

b) albo dowodem ~~...~~ podmiotowym (argumentatio ad hominem) dla ktorym, mającym znaczenie dla jednej osoby – (argum ad hominem)

c. nakoniec mający na względzie ~~mający na względzie~~ stosunek dowodu do prawdy zamierza

a) dowod albo na celu podać prawdę i pewność

b) albo wykazać obecność do tej prawdy pewności – takie dowody wykazują przeto ~~...~~ tylko podobieństwo do prawdy – ⅋

§ 228

Rodzaje dowodu

(dalszy ciąg)

1o a) Dowod analityczny

b) Dowod syntetyczny

a) Dowod analityczny rozpoczyna od twierdzenia (od thesis) którego ma być dowiedzione, a cofa się do zasad dowodu, do premis, do przyczyn do principiow coraz ogólniejszych aż nie dosięgnie prawd najwyższych nieulegających wątpliwości i w nich ~~gruntuje~~ znajduje swoją pewność – Jest to pochód twierdzenia wstecz – Jest to pochód od następstwa (skutku) do powodu ~~...~~ (przyczyny) regressus a principiatis ad principia –

b) Dowod syntetyczny ten odwrotnie rozpoczyna od prawd najwyższych nieulegających, od przyczyn, premis a następnie schodzi do przez coraz mniej ogólniejszych aż dojdzie do twierdzenia (do thesis) które ma być udowodnione i ... na udowodnieniu ... ~~...~~ twierdzić, a nie więc w prawdach najwyższych ... – Jest to pochód od powodu (od przyczyny) do następstwa (do skutku) progressus a principiis ad principiata

⅋ ~~nieulegających już wątpliwość~~ i ~~w nich gruntuje~~ ~~twierdzenie gruntuje~~ ...

Dowod tak analityczny jak syntetyczny odbywa się wspólnie jak ... nierozdzielnie a ... tak ... (zwykle) tak cofając się zatem analityczne jak i postępując zatem syntetyczne o tych mowy ... ad § 164 ...

~~§228.~~

~~Rodzaje dowodu.~~

~~(dalszy ciąg)~~

~~I a) dowody analityczne~~

~~b. — syntetyczne~~

~~Pochód dowodu jest analityczny gdy rozpoczynając od twierdzenia (ad thesis) którego dowodzi i następnie do wodów cofając się do zasad dowodu do premis ogólnych, do principiów najwyższych twierdzenia ... regressus a principiatis ad principia. Jest to pochód od następstwa (ad effectum) do powodu (do przyczyny.)~~

b. ...

Gdy w każdym z tych dwóch rodzajów dowodu ... wychodzimy z twierdzenia (thesis), winien wyjątkowo z premis to jest z przyczyn ... ... dla prawdy samej będzie rzeczą obojętną, przeciwnie pochód będzie cofający się czyli postępujący –

62.

§228

Rodzaje dowodu

(dalszy ciąg)

2re a) Dowód wprost

b) Dowód niewprost.

a) Dowód wprost (arg. directa, ostensiva) wyprowadza stanowczo prawdę twierdzenia z prawdziwych zasad dowodu postępując bez zboczeń do zamierzonego celu to jest do jawnego wykazania prawdy zamierzonej.

b) Dowód niewprost czyli apogogiczny (arg. indirecta s. apogica s. ad impossibile) dowodzi prawdy twierdzenia tym sposobem iż przypuszczenie jakoby był prawdą sąd sprzeczny (contradictorium) z twierdzeniem mającym być udowodnionem natenczas. — Z tego tak przypuszczonego sądu wyprowadza wnioski z niego wypływające, i wykazuje jak te wnioski są niedorzeczne, a zatem niepodobne do przyjęcia; wykazuje bowiem że te wnioski wysnute z przypuszczonego sądu prowadzą do wypadku, który albo jest wprost przeciwny pewnikom lub też zasadom niewątpliwym, lub zasadom których prawda jest udowodniona nie podlega żadnej wątpliwości. — Natenczas ten dowód apogiczny wnosi że gdy ten wypadek jest wynikiem tego przypuszczonego sądu, zatem dowód apodyktycznie wnosi że sam też sąd jest niedorzeczny, że jest niepodobny, że jest fałszywy a tem samem że owo twierdzenie (thesis) będące w sprzeczności z tym przypuszczonym sądem jest prawdziwem gdy są dwa sądy ze sobą sprzeczne wtedy według zasady i [illegible] (contradictionis) [illegible] jeden [illegible] wszystka prawda [illegible] prawdziwy

wedle zasady okazanej w §97.
że z prawdy jednego z dwóch zdań
sprzecznych (pro contradictoria)
należy wnosić fałsz drugiego,
i na odwrót z fałszu jednego
z nich wnosimy o prawdzie
drugiego –

§229

Rodzaje ~~sądów~~ dowodu

dalszy ciąg

3 a Dowód wprost b. Dowód niewprost

cd. c.

~~Z tego co okazał §228~~

Z istoty dowodu niewprost czyli apa-
gicznego okazanej w §228 wypływają
następujące ~~[illegible]~~ uwagi

1. Że dowód apagogiczny jest dosko-
nałym środkiem do obalenia zdania
przeciwnika ~~[illegible]~~ ogromnie ułatwia
ści przy twierdzeniu fałszywym,
bo w takim bowiem razie mniej mocny do-
wodu apagogicznego przypuszczając
na chwilę że jego twierdzenie jest
prawdziwe, wypada tylko wypro-
wadzić z tego jego twierdzenia dalsze
wnioski, że aż dojdę do wypadku
ostatecznego wykazującego niedo-
rzeczność jego twierdzenia – czyli
przeto dowód ten zowie się też
przyczyny dowód ten zowie się ~~[illegible]~~
doprowadzeniem ad absurdum, ~~ad~~
ad incommodum ad impossibile –

2 Dowód apagogiczny ma pewne
słabe strony – bo naprzód jest mniej
naturalnym ~~[illegible]~~ mniej odpo-
wiednim w toku naszego myślenia
~~niż~~ ad dowodu wprost – a przeto
~~[illegible]~~ dowód niewprost wypływa
z zasad dodatkowych, mających tych
zadatkach na których się opiera
twierdzenie prawdziwe – a przyczyny

Gdy o spory, w rozprawach
a dysputach naukowych
gdy chodzi o obalenie

apodoiktyczny okazuje się nie spełnia ~~ogólnie~~ zadania [illegible] Po trzecie dowód apodoiktyczny ~~nie~~ łatwo się może stać zwodnym bo często najważniejszy rzeczy niepodobne niedowiedzione (impossibilis) z tem co jest wyższe nad nami pojmowanie nadto często się zdarza że zamiast wypowiedzenia będącego z twierdzeniem ~~(contrar~~ (thesis) sprzeczności przypuszczamy f sąd będący tylko przeciwnym (contrariam) z którego ~~by~~ wywnioskowania niektóry że ani owe twierdzenie ani przypuszczony sąd nie jest prawdą, ale że prawdą jest właśnie jakiś trzeci sąd niebędący ani jednym ~~ani~~ ani drugim — §

f contradictorium)

§ [Dowód wprost i niewprost ~~razem~~ obarczonym potrzebne zwykle dowodu o prawdzie apodyktycznej, to jest konieczności uznanem przekonaniem —

~~Przykłady dowodu niewprost~~ Dowodu niewprost używał zwykle Sokrates w rozmowach z wymownymi i ~~sceptycznymi~~ sceptykami, ~~za~~ którzy mniemali że oni zgadzają się na ich ~~zdania~~ zdania, lecz nie wszystkie pytania Sokratesa ich ~~[illegible]~~ doprowadził do przekonania że ich zdanie było niedorzeczne ~~[illegible]~~ ~~nie~~ apodoiktycznie — Przykłady dowodu ~~[illegible]~~ nam obficie geometrya —

§ 236

Rodzaje dowodu
(ciąg dalszy)

3[e] a) Dowód a priori;
b) Dowód a posteriori

a) Dowód a priori a priorystyczny (spekulacyjny w ścisłem znaczeniu)
rozumowy
argumentatio pura, a priori, a causa ~~[illegible]~~ ~~rozumowy~~, czerpie zasady dowodzenia ze samego myślenia ~~rozumu~~ to jest z wyższych koniecznych zasad, zatem dowód opiera się w ostateczności na prawach zasadniczych myślenia, zatem ~~polega~~ polega ~~[illegible]~~ ~~na pierwotnych prawdach zasady~~ ~~[illegible]~~ ~~i wywodzi~~ i ~~[illegible]~~ Przeto sylogizm jest formą właściwą dowodu a priori.

na pierwotnych prawdach, przy czym z nich wywodzi jako wiedzę nastepstwa skutki tj. ~~[illegible]~~ i szczegóły — Przeto sylogizm wyprowadzający wniosek z ogólnych zasad uważany jest formą dowodu odpowiednią

12 Lutego 1872

b) Dowód z doświadczenia a posteriori, empiryczny (argumentatio a posteriori empirica ab effectu) odwrotnie ~~wnosi~~ ze skutków ze zjawisk, jako następstw skutków ~~wnosi~~ zmiennych przemijających wnosi o ich stałej przyczynie, zasady, odwrotnie ich powody i przyczyny. Rozpoczyna od doświadczeń i szczegółów i na nich opiera tezę indukcyi od indukcyi i na nich ~~a taką~~ tą drogą wznosząc się do ogólnej prawdy ~~które również stwierdzić wstępują do prawd powszechnych~~ Z których również stwierdzić, mogą za dowód jako prawdy ~~[illegible]~~ wszystko rozumowo w których się opiera dowód a priori—

Forma właściwa ~~to~~ dowodu empirycznego jest indukcya—

Przykładem dowodu a priori jest istnienie Boga w świetle samego rozumu, jak to uczynił ~~Kant~~ ~~Cartesius~~ Kartezyusz — a dalszym wyższym ~~wywodem będzie~~ dowodem a priori ostatecznym będzie z istnienia Boga ład i porządek świata, i mądrości wszechmocnej ~~[illegible]~~ układającej przez we wszech rzeczach — i owe niezliczone i bez granic mnóstwo celów i środków na wzajem ze sobą powiązanych—

Przykładem dowodu a posteriori jest dowód istnienia Boga wyprowadzony odwrotnie z porządku świata i mądrości w nim układającej dotąd z niezliczonych ~~rzeczy~~ a bez granic mnóstwa celów i środków ze sobą powiązanych—

§ 231

Rodzaje dowodu

(dalszy ciąg)

4° a—Dowód pojedynczy niezłożony (argumentatio simplex)

b) Dowód złożony. (argumentatio composita).

a) dowód pojedynczy jest wyprowadzeniem prawdy twierdzenia (thesis) z jednego wniosku, lub z jednego wywodu jak to bywa we wnioskach bezpośrednich

b. Dowód złożony — wyprowadza prawdę twierdzenia z całego ~~wniosku~~ łańcucha wniosków, lub z wniosków łańcuchowego. W takim dowód złożony opiera się na całym szeregu prawd których nabywamy wytwarzając z przyjmowanych

66.

§232.

Rodzaje dowodu
(dalszy ciąg)

a). Dowód przedmiotowy (argumentatio ad veritatem)

b. Dowód podmiotowy (argumentatio ad hominem)

to jest dowód który wprowadzić, wiemy samej, jest dowodem

a) Dowód przedmiotowy, dowodzić przed-
stawionym, bo w ~~każdym~~ dowodzie przede-
wszystkiem chodzi o wykazanie prawdy
Dowodząc przeto odnoszą się wszelkie
nasze powyższe prawidła dowodu
odpowiadając od §219 –

b) Dowód podmiotowy nie ma na celu
wykazania prawdy ~~która~~ dowodzącej wiernym, dowód podmiotowy nie zmierza do prawdy
~~przedmiotowej, wiernej samej,~~ przekonywającej wszystkich
~~przekonywającej~~
wiernym – ale raczej jest do tego, aby przy niego przykazanie za ~~prawdą~~
jest aby ~~jego~~ argumentacji
własnej stanie przy osobie w indywidualnej do
której się skierowane, bo ten dowód ten
~~ot~~ więcej dba o to aby kogoś namówić nie
aby go przekonać. – ~~&~~ talli
dowód ~~raczej~~ więcej zmierza ~~by~~ ~~[illegible]~~
~~obec~~ ~~woli~~ a. do zaspokojenia obecnego
nauczania jak raczej do skłonienia
woli jego i dla tego stosuje się do
~~st~~ usposobienia psychologicznego
osoby która ~~[illegible]~~ magna namówić, dla tego też ten dowód zwie się też ex concessio
Zdaje widać że dowody te ~~[illegible]~~
do ~~[illegible]~~ & opierające się na uznaniu
obcej osoby, nie jej cywilizacji, ne
przyznania, którym ona sama iko- nie
należeć się ta uznać do tezy
lubo uznać ~~[illegible]~~ wypada że nie nie prze-
konania przekonują się, polegające
~~na~~ pod ~~[illegible]~~ stawach podmiotowych

Argumentum ad hominem uczył np. Menenius Agrippa który magnaci ~~wagnaci~~ gdy rzymski lud wyniósł się z powrotem do miasta opowiadał im bajeczkę o buncie organów ciała przeciw żołądkowi — podług dzieci ~~małych~~ ułomnych lub ~~i wiara~~ ~~pod~~ idą pod argumentum ad hominem.

§. 233

Rodzaje dowodu
(dokonanie)

6 ~~a~~) Dowód prawdy i pewności
(argum. ad veritatem)

b) Dowód podobieństwa do prawdy
(argumentatio ad probabilitatem)

a) Dowodem prawdy zasadniczej
(właściwe jakieś to już powiedziało
dowody właściwe jak się to już powiedziało
o dowodzie wyżej § 232 lub a), gdy była rzecz o
pewności.

b) Dowodem podobieństwa do prawdy
czyli prawdopodobieństwa, wtedy niema
miejsce gdy jeszcze trudno dojść do
prawdy pewnej niewątpliwej, bo
wtedy trzeba przestać na ~~ce~~ zbliżeniu się do prawdy, należy ~~zadowolić się~~ ~~poprzestać~~ na

prawdopodobieństwie (probabilitas). Dowód taki, choć nie daje zupełnej pewności o prawdzie danego twierdzenia, opiera się na stronie na zasadach, które przeważają na stronę twierdzenia, ~~nie daje~~ myślenia zaś ~~możliwości~~ jakoby wszystkich możliwości, jakie inne dowody przeciwne zdaniu ~~są~~ zachodzić mogą.

Dowód z tych zasad który przeważa dowody prawdopodobieństwa niewątpliwie

Dowodzi przedmiotowym

~~ść~~ się do prawdy, należy zadowolić się ~~prawdo~~ podobieństwem do prawdy, prawdopodobieństwem (probabilitas) — Dowód taki choć nam nie daje pełnego przekonania o prawdzie danego twierdzenia, opiera się jednak na powodach które przeważają myśl naszą na stronę tego twierdzenia, nie ~~...~~ usuwając atoli żadnej możliwości że inne dowody przeciwne zdaniu twierdzenie okazać się jeszcze mogą. Uważmy że w razie gdyby takowe dowody przeciwne ~~były~~ stały się przeważające, już w tedy owe pierwotne dowody twierdzenia ~~byłoby~~ zamieniłyby się na niepodobne do prawdy —

I Dowód z przywodzenia, indukcya
(inductio)

II Dowód z podobieństwa, z
analogii (analogia) ‡

‡

III Dowód z przypuszczenia, z hipotezy
(Hypothesis

~~IV Dowód z przypuszczenia z hipotezy~~
~~(Hypothesis.~~

Dla wielkiej wartości tych dowodów prawdopodobieństwa, w naukach przyrodzonych osobna mowa zrobimy

68

§233.

Dowody prawdopodobieństwa
Argumenta probabilitatis.

1 Dowód z przywodu, z indukcyi
(argumentatio per inductionem)

Ogólne pojęcie

Dowody wykazujące całą niewątpliwą pewność o prawdzie twierdzenia są wywodami (deductio), które wyprowadzają szczegółowe niewątpliwe prawdy z ogólnych przyznanych zasad a prawdziwie niewątpliwych – Wywód dedukcya odbywa się też we formie sylogizmów ścisłych

Jednak nie zawsze nas stać na wywody bo na prawdy ogólne zatem często jesteśmy zdolni wyrobić sobie takie ogólne zasady których prawda nie jest zupełną całą pewnością ale tylko zbliżoną do prawdy, podobieństwem do niej. Aby zaś dojść do takich zasad ogólnych myśl nasza postępować musi drogą odwrotną to jest zupełnie inną od tej jak ta której się trzymała aby mając już zasady ogólne prawdziwe ogólne z nich dedukcyą wysnuwała wyniki również prawdziwe, ta droga odwrotna zależy na tem iż myśl rozpoczyna od pojedynczych, od szczegółów a poznawszy takowe dokładnie dochodzi do zasad ogólnych do prawdy podobnych. ob.

Jest to postępowanie na mocy przywodu, indukcyi które opiera się na wnioskach myśli indukcyjnym który już był przedmiotem naszym w §157 i nast.

IV Metodologia

§ 243

Okazano w § 198 p. 4) że ~~każda umiejętność~~ że metodologia jest tą szczegółową nauką systematyki która wskazuje drogę [metodę to jest] jaką umiejętność ma postępować by ponętą całą obszerną wiadomość użytecznie a zarazem aby ~~układa~~ naukowy ~~[illegible]~~ organicznie te wiadomości utworzyła z niej całość organiczną — Z tego wynika że ~~dwojakie jest~~ zadanie metodologii jest dwojakie a mianowicie następujące

1. Metodologia winna zawierać sztukę czyli naukę ~~[illegible]~~ wynalezienia umiejętności wiadomości w pewnej dziedzinie umiejętności się należące — ~~ta część metoda~~ ta część Metodologii nazywa się Heurystyka czyli to jest ~~sztuka~~ nauka [czyli sztuka] wynalezienia prawdy ars inveniendi veri — a sposób ~~postępowania~~ ~~wskazany~~ postępowania przez nie w takowej jest metoda heurystyczna.

2. Druga częścią metodologii jest nauka która uczy jakim sposobem wiadomości dostarczone przez metodę heurystyczną porządkować jedne odnośnie do drugich by stanowiły ~~[illegible]~~ ~~system~~ systematyczną całość organiczną, a tem samem aby wykazać że ta całość zawiera cały wątek do całościowej wiadomości odnoszących do dziedziny ~~danej~~ umiejętności [illegible] danej. Ta ~~3~~ druga metodologii ~~część metodą~~ systematyczną zowie się przeto metodą systematyczną

3. Gdy metody heurystycznej zadaniem jest zgromadzenie wiadomości dotyczących wszystkich należących do danej umiejętności ~~a~~ gdy metoda systematyczna wskazuje jak zgromadzone wiadomości uporządkować — więc widać obie metody wzajemnie się uzupełniają ~~wskazując~~ tworzą umiejętność przeto następuje w nadmyśl [z kolei] metody która ~~z kolei wskazuje~~

wskazywała sposób czyli metodę udzielania całkowitej umiejętności ~~przez~~ drugim — ~~która~~ jest to metoda dydaktyczna.

§ 244.

I. Metoda heurystyczna.

Metoda heurystyczna służąca do nabywania i pomnożenia wiadomości w obszarze danej umiejętności jest tak różna jak różny bywa może przedmiot którym się zajmuje umiejętność zajmuje. — metoda ~~więc jest~~ wtenczas jest zależną od samego przedmiotu. — Pod tym względem logika nie może podać jedynie ogólne wskazówki i orzec że inna jest metoda nabywania ~~wia~~ wiadomości 1° w dziedzinie umiejętności ~~na~~ empirycznych to jest a posteriorycznych to jest opierających z doświadczenia 2° w umiejętnościach czysto rozumowych a priori, aprioristycznych.

§ 245

Metoda ~~umiej~~ ~~aprior~~ empiryczne
Umiejętności ~~opierających~~ się
z doświadczenia
~~z doświadczenia~~ czerpane

~~umiej~~ Jest znaczny szereg ~~wielorozmaitszy~~ wielorozmait. umiejętności które biorą ~~wiadomości~~ osnowę swą z doświad czenia; a ~~są one tak różne~~ iż tylko ~~logika może wskazać~~ podać ~~najogólniejsze~~ ~~wskazówki~~ a tylko ograniczymy się tu jedynie ~~do tych które się zaliczają do~~ pewnej do umiejętności przyrodniczych pewnie i te tak są różne i pomieszane między nie najogólniejszych wskazówek. — Te one polegają na ~~…~~ użyciu rzeczywistemu ~~…~~ mają ~~…~~ o umiejętności

Gdy podstawą ~~umiejętności~~ przyrodniczych są spostrzeżenia obserwacyjnego ~~…~~ oraz amatorów … nie tylko wniosków

zdrowe i uczciwe wprawy ale muszą być owocne ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ i - niezdolności stworzenia

Należy dowiedzieć się by zjawiskom powstania ich przypatrzyć się jak się układają wystąpieniu znamionami ich [illegible] celów ostatecznych — ~~Badanie niechaj~~ ~~[illegible]~~ niechaj to uważa że coś przeznacza. — ~~[illegible]~~

Następnie niechaj [illegible] by doszedł do ogólnych prawd [illegible] i prawa powodujących zjawiska. ‡ Potem niechaj badacz [illegible] prawa [illegible]

1 { [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ prawa [illegible] — gdy zachodzi potrzeba badania [illegible] i więcej [illegible] [illegible] zjawiska ich odpowiednie [illegible] środki — bo niechaj pamięta iż to ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] dowiedzieć się ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] zjawiska [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]

Ponieważ [illegible] badania natury ~~[illegible]~~ przez poglądy teleologiczne [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ‡ że [illegible] na cele natury — [illegible] na [illegible] że nie [illegible] celów że nie należy ~~[illegible]~~ [illegible] domyślać się celów i [illegible] [illegible] [illegible] fakta jako środki — ale natury

przyczyny

‡ [illegible] [illegible] z nauk empirycznych do spekulacyjnych [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] one [illegible] się od wielkich [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ wielkości [illegible] [illegible]

Uwagi

‡ niechaj uważa, że przez [illegible] [illegible]

2. { [illegible] [illegible] przez [illegible] [illegible] potwierdzenia z teorii [illegible] — a przez [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] i [illegible] [illegible])

Że [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pierwotnych przyczyn do [illegible] [illegible] [illegible] fakta ‡ [illegible] należy [illegible] od faktów do przyczyn najbliższych ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ ‡ bo fakta [illegible] [illegible]

[illegible] by nas ~~błędy~~, bo ~~[illegible]~~ co [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] i do [illegible] [illegible] fakta i [illegible] [illegible] ‡

8246

Metoda heurystyczna [illegible]
do twórczości spekulacyjnej
a proroctwem

~~Gdy~~ Umiejętności a proroctwo [illegible]
[illegible] – [illegible]
[illegible] na miejscu [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible], [illegible] – [illegible]
na miejscu [illegible]
[illegible] – [illegible]
[illegible] filozofii – ale badanie
filozofii potrzeba [illegible]
1. Trzeba [illegible] – [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] – [illegible]
[illegible]
wolności i swobody badania –
~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] wolności [illegible] – [illegible]
[illegible]
[illegible] 2)
[illegible] prawdy – Boga które badanie
[illegible]
[illegible] wolności [illegible]
[illegible]
od [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
dla [illegible] –
[illegible] – [illegible]
od [illegible]

§205 65

Znalezienie definicyi

Powyższe §§ same wskazują postępowanie w znalezieniu definicyi – Dla bardziej objaśnienia użyjmy fig 3 §50.

[naprzód] nazwy (symbole) dla przedmiotów mającego być definiowanym, miejsce odpowiednie powiedzmy [illegible] – Porównajmy cechy danego przedmiotu z innemi przedmiotami mającemi te same cechy – Cechy [zaś] wspólne są przez kółko A. – oznaczają najbliższy rodzaj (genus proximum) danego przedmiotu. Następnie szukamy cechy danego przedmiotu które nie są własnością wszystkich przedmiotów mieszczących się w kółku A ale które są własnością tylko szczególnej części tych przedmiotów w określonej części kółka A, np. części oznaczonej np. przez a. – Ta część będzie gatunkiem species do której dany przedmiot należy – a cechy a będą stanowiły różnicę gatunkową (differentia specifica) która ten gatunek a odróżnia od gatunku b lub c.

Gdy w dokładnej definicyi przedmiot definiowany a sama jego część definiująca są równe co do zakresu, są zamienne, a zatem odwrócenie (conversio simplex) definicyi możliwa nas [illegible] dokładności definicyi – to jest wskazuje że definicya znaleziona nie jest zbyt obszerną albo zbyt ciasną (latior vel angustior quam definitum)

poprawione

już przepisane na czysto do strony 34 incl.

Dalej do przepisania dalszy ciąg od 35 str. do 62 incl.

Wrazie gdy definicya jest zbyt obszerna

~~to jest gdy definicya [illegible]~~

toc te wadę okaże odwrócenie wprost

bo wypadnie się zbyt wielkiej ilości rzeczy

definicya przypisuje cechy wyrażone

w orzeczeniu —

Na przypadek zaś gdy definicya jest

zbyt ciasna wtedy ~~odwrócenie~~ prze-

ciwstawienie wprost (contrapositio

simplex) wykazuje tę wadę bo wykaże

sąd przeczący wadliwy z przeciwstawienia

[wykaże] iż definicya [niedostatecznie] obejmuje

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ pewnej ilości przedmiotów

~~które~~ do których się definicya zastosowaną

być winna.

Uważmy że wynalezienie definicyi właściwej (jak np. w lekcji, etyce, prawie i td)
na przedstawia trudności gdy przyjdzie definiować Ⓔ
~~jest takowa w umiejętnościach [illegible]~~ [illegible]

rozumowych o[partych na ocenie] [rozumowych] z rozumu Ⓔ ~~[illegible] jest definicya~~

jak matematyka, ~~[illegible]~~ ~~Etyka, prawo~~) Ⓔ ~~Rzeczą jest takowa definicya~~

~~[illegible] Logika,~~

~~Ale jest trudna w naukach na umiejętnościach opartych na doświadczeniu [illegible] naturalnych w naukach przyrodniczych [illegible] [illegible]~~

np. rozumowanie; historia

~~[illegible]~~ Ⓐ Jakoż w definicyi

głównie chodzi o odgraniczenie rodzajów

i gatunków, a natura nie tworzy

granic wyraźnych, lecz zadziwiającą nieskończoność

rozmaitości —

Ⓖ podobnie ~~równie takowa jest takowa~~ w umiejętnościach opartych na ocenie tości (jak matematyka) lub rozumiejących rozumem

Ⓔ przedmioty przez sztukę wytworzonych (np. barometru, termometru, telefonu, [illegible] i td.) Definicya

zaś bywa i trudną albo całkiem

niepodobna w umiejętnościach

które jeszcze się nie rozwinęły

doskonale albo w takich

w których sam przedmiot nadaje

[illegible] jak np. w meteorologii

botanice, zoologii Δ

Przykład do definicyi zbyt obszernej Kwadrat (jest równobocznym mającym
(każdy — wszystkie kwadraty) jest (są)

kąty proste —

Po odwróceniu wprost będzie: Równoległobok (to jest każdy, czyli wszystkie

równoległoboki) mający kąty proste jest kwadratem —

Ten sąd jest ~~[illegible]~~ fałszywy bo aby równoległobok

był kwadratem trzeba prócz

kątów ~~[illegible]~~ prostych, ~~[illegible]~~

[illegible] boków równych

– Ta sama definicya za obszerna nie obejmie niedostatku przy ~~przeciw~~ prostem stawieniu – Bo w układzie przeciwstawnym będzie żaden równoległobok w którym kąty nie są proste nie jest kwadratem – Ten zaś jest prawdziwym.

Przykład do definicyi zbyt ciasnej
Prostokąt jest równoległobokiem w którym kąty są proste a boki równe

Przez proste odwrócenie nie wykaże się wada tej definicyi
Bo ~~[illegible]~~ przez odwrócenie otrzymujemy zdanie prawdziwe:
Równoległobok ~~w którym kąty są proste~~ w którym kąty są proste a boki równe, jest prostokątem –
W układzie zaś przeciwstawnym wyjawi się wada owej definicyi zbyt ciasnej bo ona mówi że nie zaś: Żaden równoległobok w którym kąty nie są proste a boki nie są równe nie jest prostokątem

§ 206.

~~Wiemy iż definicya bywa trudna albo nie~~ wł

Niewłaściwe definicye

Wiemy że wynalezienie definicyi właściwej bywa niekiedy trudne a nawet niepodobne a to z powodu dwojakiego bo albo ze znajomości pierwiastków ~~[illegible]~~ rzecz nie jest zbyt dojrzała albo [illegible] z powodu samego jej przedmiotu ~~[illegible]~~.

W takich razach zamiast właściwej definicyi używamy definicyi niewłaściwych ~~[illegible]~~ które to wcale zastępują definicye właściwą albo są do niej ~~[illegible]~~ przygotowaniem – ~~Takiemi są następujące~~

Definicye niewłaściwe najczęściej używane składamy poniżej:

1. Rozwinięcie (Erörterung) – Wyrażenie rozwinięcie nie nazywamy z § 11 podkreślonej jest [illegible] [illegible] definicyi niekiedy rozwinięcie – takiej, że definicya właściwa ma stojące zaś nie od rozwinięcia [illegible] dane pojęcie ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ przez [illegible] od innych ze rozwinięcie wyjść [illegible] ~~[illegible]~~ jak wiele ważnych cech ~~[illegible]~~ dotyczy ~~[illegible]~~ odnośnych ~~[illegible]~~ jest

E. przytacza cechy istotne ~~przyp~~ klarując pojęcie dane odnosząc je do innych, ~~zak-~~ ~~[illegible]~~

zatrzeć z przygotowaniem do właściwej definicyi.

2. Opisanie (descriptio) używane zaś częściej w naukach przyrodniczych szczególnie (w mineralogii, botanice itd.) wymienia cechy istotne a nawet niektóre i cechy nieistotne. Ponieważ cechy lubo też mogą najdawniej podrzędne nazwane przymioty ~~pojęć~~ pewne swoje razem w opisaniu pewnego przedmiotu podają wierny obraz uzmysławiający go ~~przedmiot, uzmysławiający go~~.

3. Oznaczenie (locatio ex positio) wskazuje miejsce właściwe przedmiotu w szeregu innych pojęć — ~~(np. botanika, zoologia)~~ ~~zwłaszcza~~ np. jako rodzaj, gatunek itd.

4. Wydatnienie na przykładach (illustratio, exemplificatio) jest wyjaśnieniem pojęcia przez ~~wyliczenie~~ ~~szczegółów~~ lub przez przytoczenie szeregu jak przykładów tłumaczących je.

5. Rozwijanie, Rozwój (explicatio) wykazuje ~~szczegóły pojęcia~~ zosobno ~~szczegółowe~~ szczegóły składające rzecz ~~pojęcia~~ zatrzeć aby się one także wzięte ze sobą splecione i ich trudno rozwinąć ~~rozplątać~~. — Gdy te szczegóły są pomieszane lub zawikłane wtedy rozwój nazywa się rozwikłaniem (enodatio).

6. Porównanie (comparatio) jest wyjaśnieniem przez zestawienie go z innym odpowiednim przedmiotem. Dzieje się to wtedy gdy pojęcie abstrakcyjne uzmysławiamy obrazem (jak to bywa w przenośniach).

(...

Przyp.—

ad 1. Często też ~~odrazu~~ rozróżnienie (distinctio) odnosi się do wyrazów mających ~~przekłada~~ znaczenie podobne, a wtedy jest dokładnym określeniem wyłączności użytku (np. ~~znaczenie~~ rozróżnienie uczucia uciecha, pociecha, radość, wesołość ~~znaczy przyjemność~~, przyjemność, zadowolenie —

ad 3. Przykładem ozdobnie (locatio) — [illegible] należy do szczebla ~~poezji lirycznej~~ elegia, oda należy do poezji lirycznej ~~elegia, oda należy do poezji lirycznej~~

ad 4. ~~Przykładem~~ Przykładem uzupełnienia na przykładach do zwierząt ssących należy np. wół, pies, koń

ad 5. Przykładem rozwoju — rozkładu gdy historyk wykłada powody działające a ukryte w zdarzeniu historycznym — ~~i~~ gdy lekarz rozbiera wiele skombinowanych chorób — lub gdy gdy mechanik rozbiera ~~wyjaśnia~~ szczegóły zawiłej ~~ma~~ machiny —

ad 6. Przykładem porównania jest ~~wobec~~ Prudenta [illegible] powiedzenie idea jakoby płomień gorejący wewnętrznie ~~wewnątrz~~ — ~~[illegible]~~ —

§ 207

Rodzaje definicyi

Różni autorowie różnie podziały definicyj podawali, tak że wielkiej dość ~~dowolności~~ dowolności ~~[illegible]~~, z tego powodu trudno w tym podziale systematycznej ścisłości dopatrzyć się, i z tych ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ najpraktyczniejsze najważniejsze podziały kładziemy poniżej.

1. Dzieli się definicya na definicyą słowną odnoszącą się [a) do nazwy (definitio nominalis, s. verbalis) gdy wyjaśnia ~~wyraz~~ znaczenie wyrazu

b. do rzeczy samej (definitio realis) [lubo definicya odnosząca się do rzeczy jest zarazem definicyą nazwy według § 199 wyrazu o której tylko mowa ~~mimo~~ mimo tego logicy zwykle dzielą definicyą odnoszącą się do rzeczy samej na Δ

Δ 1. na definicyą istotną 2. nieistotną

~~a.~~ b. Definicya istotna (definitio essentialis) gdy podaje cechy istotne zasadnicze, pierwotne (notas essentiales primitivas)

2ga Różna na definicya nieistotna (def. accidentalis) zawierająca cechy przypadkowe nieistotne (notae accidentales) które choć są możliwe bo są przyjmowane istotnymi rzeczy atoli nie są same jej istotą — Tej definicyi używa = Δ

2go Następnie dzieli definicya na a) Definicya główna b. Definicya następna

a) Definicya główna pierwotna (definitio primaria) jest wyjaśnieniem rzeczy uważanej jako całości —

b) Definicya F wyjaśnieniem z pojedyńczych wchodzących do owej definicyi głównej a tak jest ich składników — uzupełnieniem — Zdarzyć się może że ta sama definicya następna sama z kolei wymaga wyjaśnienia uzupełnienia a zatem nowej definicyi i tak dalej w ten sposób powstaje cały szereg razem kolejnych definicyi □

3 Najważniejszym jest podział definicyi na a) Definicya analityczna i b) Definicya syntetyczna które w pewnych razach może się stać definicya genetyczną —

Definicya analityczna rozbiera dane pojęcie na cechy istotne rodzajowe (genus proximum) — cechy stanowiące różnicę gatunkową (differentia specifica) — Ponieważ te cechy są pojęciami ogólniejszemi od pojęcia definiowanego więc definicya analityczna jest jego uogólnieniem # że jeśli całkowita definicya ma wystarczać należy wtedy te cechy a, b, c

* przez następnie analizować

Δ = ią gdy brakuje pewnych wyraźnych cech istotnych lub gdy nam wypada orzec zewnętrznie wyłącznie dla nieświadomego człowieka nieświadomego rzeczy

F następna uzupełniająca (def. secundaria) jest

□ Tu przypisek zakreślony na stronie 25.

§208

Rodzaje definicyi (dokończenie)

Definicya analityczna i syntetyczna

3 Najważniejszym jest podział itd —

Definicya analityczna rozpoczyna od pojęcia definiowanego go jakoby od gotowej całości a kończy na wykazaniu cech w niem zawartych które wyprowadzamy przez definiowane $A = a + b + c$

Definicya syntetyczna, zbudowawszy pojęcia może w pewną nową całość a tak objaśnić i wyjaśnić tej całości – Zaczyna więc od pojęć składowych, od cech istotnych i łączy na całość pojęcia będącego tych cech połączeniem. Definicya syntetyczna wyraża się

$a+b+c=A$.

Definicya syntetyczna staje się tworzącą genetyczną gdy przedstawia nie tylko pojęć składowych to jest cech istotnych, ale przedstawia sposób rodzenia się definiowanego przedmiotu.

~~Przykład do definicyi~~ [illegible]

~~Przykład definicyi~~ [illegible]

Przykład definicyi słownej: Kosmologia jest umiejętnością o świecie – Estetyka etymologicznie wyraz ten oznacza umiejętność o uczuciach, obecnie zaś oznacza umiejętność o pięknie.

Przykład do definicyi złożonej i następnej oraz definicyi analitycznej: Kwadrat. Złożona definicya: kwadrat jest prostokątem mającym boki równe. Definicya niezłożona: prostokąt jest równoległobokiem mającym kąty proste, równoległobok jest czworobokiem mającym boki dwa naprzeciw siebie leżące równoległe itd.

Przykład do § 207

Ponieważ definicya analityczna jest uszczegółowieniem a definicya syntetyczna uszczegółowieniem pojęcia [illegible] a gdy doszedłszy przykładów mniej więcej w §§ 28 i 29 zawsze [illegible] więc tam odsyłamy czytelnika.

Przykładem definicyi genetycznej będzie gdy naocznie okażemy jakim sposobem kwadrat koło itd. lub gdy powiemy zaćmienie słońca powstaje gdy księżyc przechodząc między słońcem a ziemią zasłania nam słońce.

Przypisek do 208

26

II Podział

(Divisio)

§ 209.

Definicya wyjaśnia nam treść danego pojęcia, i takowe jako całość odgranicza od innych pojęć przecież definicya nie uwzględnia dwóch rzeczy, mianowicie: F

Jakoż 1° definicya nie wskazuje miejsca [illegible]

2re Definicya nie wskazuje pojęć składowych które w sobie sam zakres pojęcia definiowanego uważanego jako całości —

[Obadwa te pytania rozwiązuje podział (divisio).

F Jakoż definicya 1° nie wskazuje miejsca które pojęcie definiowane zajmuje swoim zakresem wśród zakresów innych pojęć należących wraz z niem razem do zakresu pewnej dziedziny wiadomości, wchodzącej do systematu umiejętności

§ 210

Z § 209 wynika iż jak definicya odnosi się do treści pojęcia, tak podział odnosi się do jego zakresu — Definicya i podział wzajemnie się uzupełniają — Podział nadaje nam przekonanie

że wiadomości należące do zakresu pewnej umiejętności składają całość, zawierającą szczegółów objętych to jest należących do zakresu owej umiejętności (jak to wyraził § 198 nad 2)

§ 211

Czynniki Podziału

Do każdego podziału wchodzą trzy czynniki które tu wyjaśniamy.

1. Pojęcie którego zakres jest jako całość ma być podzielony (totum dividendum — totum divisum)

2. Stanowisko wedle którego zakresu pojęcia to stanowisko jest [illegible] zasada podziału — od brzegu [illegible] się podział (fundamentum sive principium dividendi —) Ta zasada nie jest zakres pojęcia ale pewna jego cecha z cech [illegible], która przetwarza [illegible] we wszystkich szczegółach przedmiotu dzielonego pojęcia [illegible] w każdym z nich [illegible] stanowiąca [illegible] zakonka [illegible] pojęcia szczegółowe [illegible] —

27 69

3 Przeciwnym wynikiem każdego podziału są człony podziału (membra dividentia, ściślej m. divisionis) czyli owe pojęcia szczegółowe na które zakres ogólnego pojęcia został podzielony, — [illegible] podziału mających jednakie dawniej jako pojęcia ~~[illegible]~~ (m. disparata) ~~[illegible]~~ — [Że każdym dokładnym podziale suma ułamków podziału zakresem swoim równa się zakresowi ~~pojęcia~~ pojęcia ogólnego podzielonego (formae debent aequare divisum) i pojęcia ~~[illegible]~~

Wielce ważnym wymiarem w podziale jest zasada podziału (fundamentum divisionis) wynikająca ze stanowiska ~~będąca stanowiskiem~~ [illegible] z którego zapatrujemy na rzecz pojęcie ogólne ~~mającą być podzielona~~ mającą być podzieloną. Zasada powinna być cechą istotną bo taka jedynie przedstawia [illegible] konieczne w całym zakresie ogólnego pojęcia a zatem we wszystkich jego członkach — Cecha nieistotna wtedy otacha zasady ~~[illegible]~~ podziału. Np. Cecha istotną trójkąta są jego kąty i stosunek wzajemny ich rachunkiem do wielkości jego boków — Gdy zasadą podziału będą kąty, trójkąt jako pojęcie ogólne podzieli się na prostokątny, ostrokątny, rozwartokątny — Gdy zasadą będą boki trójkąt ~~[illegible]~~ podzieli się na trójkąt równoboczny, różnoramienny, różnoboczny —

Mając podzielić rodzaj ludzki zasadą podziału może być płeć, religia, rasa, narodowość ~~[illegible]~~ wykształcenie etc. Podział ludzi według barwy ~~[illegible]~~ oczu byłby błędem.

§ 212.

Podział wyraża się formą zdania podzielającego (judicium divisionum, s. divisivum § 74) — Podmiotem zdania jest pojęcie podzielone (totum dividendum — divisum) orzeczeniem są człony podziału (membra divisionis) — ~~[illegible]~~ (Według ~~§ [illegible]~~ § 74 w zdaniu podzielającym podmiot i orzeczenie są równoważne i zamienić się mogą, więc skutkiem tego podział jako zdanie potwierdza się ~~§ [illegible]~~ § 211 jako suma zakresów członków podziału równa zakresowi pojęcia podzielonego się zakresowi pojęcia podzielonego

§ 213

Nie mogą być podzielone rzeczy jednostkowe bo takowe ~~już nie rozróżniają~~ mają zakres najmniejszy nie zawierający w sobie już pojęć szczegółowych.

Pojęcia znowu ~~ostateczne~~ najogólniejsze (np. jestestwo, istnienie) ~~zawierające w sobie~~ oznaczające najogólniejszą abstrakcyą, mogą być podzielone, ale też podział zawarłem ~~stanowi~~ w sobie wszystko co tylko istnieje (Hegel wyprowadził z pojęcia istnienia wszechistności).

Z tego wynika że podziały zwykłe ~~podziały wszystkie~~ mieszczą się między dwoma wyłączonemi ostatecznościami, to między rzeczami jednostkowemi a pojęciami najogólniejszymi abstrakcyą.

§ 214.

Bliższe prawidła podziału i jego niedostatki (§§ 211 i 212)

1. Podział niechaj będzie odpowiedni (sit adaequata) przystającym do pojęcia podzielonego (totum divisum). Zatem nie ma być zbyt obszerny (latior suo diviso), bo by zajmował ~~zawierał~~ więcej niż należy do zakresu dzielonego pojęcia (membra dividentia excedunt divisum), ~~ani nie miał~~ podział nie ma też być za ciasny (angustior suo diviso) boby w tym razie ~~pominął~~ pominął by to co opuścił dział należący do zakresu pojęcia dzielonego.

2. Podział niechaj ~~się opiera na podstawie~~ będzie dokonany na zasadzie istotnej cechy (§ 211) to jest obecnej we wszystkich członkach dzielonego pojęcia (dividendi zwane fundamentum), gdyż ta cecha ma ~~nadawać~~ wszystkim szczegółowym pojęciom ~~wszystkim~~ tak właśnie jako dzielonemu pojęciu.

*) Poniżej w § 218 obaczymy jako do jednej i tej samej tablicy podziału mogą wchodzić dwie zasady podziału albo jeszcze większa ich liczba, przecież to wcale się dzieje trybem logicznym jednym—

3. Podział powinien zachować jedność, to jest iż przy podziale należy ciągle aż do ostatka mieć na względzie jedną i tę samą cechę przyjętą za zasadę podziału. *) Gdyby wciąż zasadę podziału zmieniano, działy byłyby niewłaściwie cechy inne od owej pierwotnej, w takim razie podział stałby się zamętem (divisio confusa), a podział nasz nastręczałby ogólnego poglądu na coś (należy uniknąć zbyt drobnych do których tylko zamęt) który podzielony zamęt a nie uporządkowanie rzeczy.

4. Członki podziału to jest szczegółowe pojęcia które powstają z dzielenia mają się wzajemnie wyłączać, to jest winny się wzajemnie wyłączać, to jest wszystkie do siebie jako pojęcia przeciwne rozjemne (formae sint repugnantes, membra sint opposita, divisio fiat per membra disjuncta) albowiem gdyby te pojęcia wzajemnie się nie wyłączały, jeżeli by jedno i to samo szczegółowe pojęcie mogłoby być przytoczone dwa razy—

5. Podział powinien być ciągły (divisio sit continua) to jest aby w przytoczeniu pojęć szczegółowych składających całość jakąś, te pojęcia szczegółowe były wymienione (które bezpośrednio są niższe od pojęcia podzielonego, to jest te które są względem niego podrzędne w pierwszym stopniu (subordinatae) (ob. § 49) — To prawidło wyraża się zasadą divisio fiat in membra proxima. Zatem nie godzi się przeskakiwać do pojęć podrzędnych a co gorzej dalszego jeszcze stopnia, bo w takim razie podział dopuszczałby się wady zwanej skokiem w podziale (saltus sive hiatus in dividendo).

30

6 Luba szczegółowiejszy podział tych
podziałów nie zależy od naszej dowolności
ale raczej od samego przedmiotu dziele-
nego gdyż przeciwny wypadek że nie mogą
zachować symetryi w podziale – to jest należy bacząc aby
umieć większej części [illegible] ściśle oddzielać a sobie odpowiednie
niedrobnostki się [illegible] [illegible] swoich zachować

ad 1. Podział jest [illegible] tylko podział ... na bryły
[illegible], [illegible] i punkta – [illegible] nie więcej [illegible]
Podziałem [illegible] [illegible] [illegible] podział [illegible]

ad 2. Podziałem bez istotnej zasady byłby podział [illegible]
według miejsc na [illegible] [illegible] Polaków itd.
bo bez zasady istotnej

ad 3 Podziałem zanadto [illegible] byłby podział ptaków na ptaki domowe, wodne, drapieżne
śpiewające, itd.

ad 4. Przykładem podziału albowiem [illegible] podziału nie wyczerpującego się zupełnie
byłby podział [illegible] na gęślowe, [illegible], [illegible]
potrzebne –

ad 5. Podziałem niedokładnym z powodu ... [illegible] [illegible]
ramieść [illegible] poezya na epos, liryka, i dramat
[illegible] poezyą [illegible] na [illegible] [illegible] epos
hymn i tragedya – [illegible] szczegółowego pojęcia jest [illegible] –

§ 215.

Znaczenie podziału
Podział sztuczny i naturalny.

Mając na celu [illegible] podział [illegible]
dla pojęcia danego pojęcia najważniejszej
sprawą jest wybranie cechy która ma
być zasadą podziału, ta cecha ma
być istotną [illegible] zasadniczą pierwotną (ob § 214 no 2)
to jest taką bez której umiemy [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cechy
[illegible] Najlepiej [illegible] [illegible] ona
należy [illegible] na [illegible] [illegible]
[illegible] pojęciach [illegible] [illegible] do
[illegible] pojęciach należących do
[illegible] i tego samego [illegible]
[illegible] – a najlepiej należy [illegible]
i dołączać podziału według [illegible] [illegible] [illegible] (porównaj w § 214)

ob. § ...

IV. O Metodzie systematycznej

§

Już w § 219 powiedzieliśmy iż z każdej danej umiejętności można ogół wszystkich szczegółowe [których] wiadomości należące do jej dziedziny by były połączone w jedną całość to jest w jedną organiczną całość to jest w jeden system. a w § 220 orzekł że do rozwinięcia każdej umiejętności tego warunku umiejętności może odnosi rozdział ... uważa metodologii wykładu ... systematycznej przy niej o Metodzie systematycznej O tej metodzie ... mówić przy Metodzie. ‡

Uważamy atoli że aby zadość uczynić temu warunkowi umiejętności, potrzeba ... umiejętności, potrzeba ‡ aby umysłowi od tego pewien sposób aby zachować pewien sposób ... w postępowaniu ... na którym oby ... ustanowienie ... pewnego prawidel.

‡ Obaczymy iż gdy Metoda Systematyczna jest z uwagi ... rodzajów Metody ogólnej, więc ... Metoda systematyczna opiera się na trzech powiedzianych rodzajach ogólnej Metody to jest na definicji, na podziale i na dowodzeniu.

‡ Do tego celu dochodzimy zdawszy sobie ścisłą sprawę o pojęciu zasadniczem umiejętności, to jest o jej zadaniu, bo to pojęcie zasadnicze musi obejmować w sobie wszystkie szczegółowe wiadomości należące do pewnej umiejętności.

‡ Zadaniem abyśmy widzieli które to są wiadomości szczegółowe należące do dziedziny umiejętności ‡ 2re Abyśmy widzieli jak należy uporządkować te szczegółowe wiadomości aby w jedną ścisłą całość —

Z tego samo ułożenie tych ... wiadomości ... porządek i ład ... dla umysłu należy jednakowoż ich ... wszystkie ustanowienie ... porządek ...

2. Metoda systematyczna.

Gdy już metoda heurystyczna przez rozszerzenie i ugruntowanie wiadomości objętych w danej dziedzinie wiedzy zgromadzoną została dostateczną ilość materyału (meteryał do umiejętności) wówczas w tedy metoda systematyczna zajmuje się organizacyą tego materyału ~~[illegible]~~ systematycznie. Ta organizacya wymaga więc prawideł zasadniczych aby szczegóły były podporządkowane około [illegible] tak [illegible] dzieje się dwojakim sposobem bo

1. analitycznym 2. syntetycznym

1. Metoda analityczna

* Każdy system winien być jednością a zatem żeby wszystkie szczegóły i przedmioty w nim objęte połączyły się z sobą i były zawisłe od wspólnej zasady (principium) [illegible] szczegóły [illegible] dwie drogi [illegible] albo zaczynamy od przedmiotów szczegółowych a poniewaz [illegible] do całości [illegible] metoda analityczną — albo od [illegible] do całości.

niedostateczny ~~bowiem~~ ze indukcye nie=
zupełna nie mają celu
prawdy apodyktycznej
ale jedynie podobieństwo
do prawdy. — Lecz uważcie,
jako każde prawdopodobieństwo
~~[illegible]~~ może mieć rozne stopnie
bo być może do niej zbliżo-
nem do samej prawdy, tak
podobnie prawdopodobieństwo
wynikające z indukcyi nie-
zupełne takie bywa rozmaitego
stopnia — Aby zaś rozumieć
w czem stopnie prawdopodo-
~~[illegible]~~ [illegible]
w § 264 [illegible] indukcye
~~[illegible]~~ niezupełne [illegible]
[illegible] indukcya nie
zupełna jest wnioskiem
z jednej pewnej a jak nam znanej
~~nam~~ części całkiem pojęcia ogólnego (bądź gatunku
~~[illegible]~~ bądź rodzaju) o całości tego całkiem
pojęcia ogólnego ~~[illegible]~~ pokazu nam nie
znanej. — Z tego wynika także
niezbędność że im większa będzie
owa ~~[illegible]~~ [illegible] nam część całkiem
to jakoby więcej ona zbliży się do
całości zakresu, tem ~~[illegible]~~ więcej także
do prawdopodobieństwa będziemy
mogli wnosić o całości zakresu pojęcia
ogólnego — To jest im więcej będziemy
mieli ~~[illegible]~~ gatunków
~~[illegible]~~ do prawdy
~~będziemy mogli [illegible]~~ tego gatunku,
~~[illegible]~~

¶ do § 264 niemiec o indukcyi niezupełnej
niezależnej ze ona jest wnioskiem
z jednej pewnej a jako znanej nam części całkiem pojęcia
o całości jego pokazu nam nieznanej

zdołamy przytoczyć wszystkie
indukcyjnie znanych nam szczegółów
Obserwacye bez gatunku
szczegółów ~~[illegible]~~ objętych w tym
ogóle (gatunku) bądź gatunku, bądź
rodzaju tem większy stopień
będzie ~~[illegible]~~ prawdopodobieństwa takiej
które nam przytaczać z indukcyi nie
nie zupełnej —
Z tego rzecz wynika
że oba oznaczają także
~~[illegible]~~ stopień prawdopodobieństwa
gatunku jak
Trzeba znać ~~[illegible]~~ wielkość
całego
zakresu ~~[illegible]~~ pojęcia ogólnego
to jest wiedzieć ona jest gatunkiem
~~[illegible]~~ należy nam znać ilość przedmiotów
w nim zawartych tak, i potem
co jest rodzajem wypada nam
znać ilość gatunków w nim się
mieszczących — a w tedy przeliczać
~~[illegible]~~ ilość szczegółowych nam
znanych, z ilością szczegółów ogółem
w ogóle, z których znać skończoną
~~[illegible]~~ ilość można nam
szczegółów do niej uważać.
a tu stosunek ~~[illegible]~~ który
oznaczamy określonymi
będzie zarazem stopniem
prawdopodobieństwa — im
większy stosunek ten
im większa
nawet

Tworzenie definicyi

a) syntetyczne od ogółów do szczegółów
mogą być odwrócenie które określają czyli
czyli nie za obszerne

b) analityczne od szczegółu (danego) do ogółu
w takim razie defin. może być za ciasna
[illegible] contrapositio

Przedmiot. mam definiować
mam narzędzie — wiadomo że przedmiot = narzędzie
ogólne [illegible] i [illegible] wszystkie narzędzia są przedm[illegible]
[illegible] się z definicyą [illegible]
obszerna bo jest wiele narzędzia
które nie są przedmiotem — więc [illegible]
de~~[illegible] [illegible] te narzędzia~~ definicyi
do ~~[illegible]~~ nie aby [illegible] definicyi
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ szczególnej
gatunki narzędzia które najbliżej
najwięcej mają podobieństwa do przedmiotu
są to samo [illegible]

Komisya dla Filozofii

w

Akademii Umiejętności

w Krakowie

Komisya dla Filozofii zawiązana w łonie Akademii Umiejętności na posiedzeniu ~~swojem~~ d.   r. uznając potrzebę wyma

77

Należy koniecznie dla podręcznika skrócić nieco o indukcyi – to jest więcej niż tych które są §§ nió mniej przypisowi – Tak.

1° §256 najwięcej cały zostać § tem – do niego dodać przykład, ale już §§257 i 258 mogą być przeniesione do §256 a nadto to co jest na str. 508 jako przypis do 259 także zostać przypisem skrócić tylko tak, że nowe przypisy ~~jako~~ z takiego przypisu

2° co do §259 na str. 509. o indukcyi i dedukcyi ... mogłyby równie przypisem do §256. ale nie zostać obu §§ tem bo są to §§, tak ...

3 §260 może zostać –

4 także może zostać §261 tylko jako przypis do niego należy §262, i 263 Tylko przykłady ze str. 517 ... przypisem ... do §261

5 może zostać §264 – ale tylko do wzoru do ... ~~...~~ potem już ~~...~~ wszystko przepisać ale przykłady ze strony 519 ... dodane ~~do~~ do ... §264, a ~~...~~ ale przypis ✕ ... dodany ... do §264 bo ... nieco indukcyi ...

6. zostają §265. 266, ~~267~~ i §267 § ~~267~~ 268 ... przypadku do 267.

ale 269 ~~i 270~~ zostają i § nie zostać ~~także~~ cały §270 ~~...~~ przypisem, a ... w wielu przypadkach ... prawdopodobieństwa

78

Zdanie sprawy

z mojej Logiki

przedstawione na posiedzeniu d. 25/11 874

Komisyi Fil. w Akad. Um.

1. O Terminologii wogólności

Nie brakło jej w języku polskim
skoro już w r. 1766 Kazimierz Narbut
wydał pierwszą Logikę w języku
ojczystym, a po tem pierwszy
wydanie obszerniejsze [illegible]
poniższe [illegible] — I po Narbucie
pisywali jej inni autorowie
~~[illegible]~~ Logiki. Było więc mnie tylko
stosowniej aby ją pełniej pra-
[illegible] — Bo mając za n-
mnemy obowiązek korzystać
z tego cośmy wzięli z przeszło-
ści i szanować prace poprzedników
i sumie dotrzymać tak tradycji-
mimo ~~[illegible]~~ tej rzeczy dla
przeszłości wyrazy a często
nie przyjętem wyrazu aż tem
nie odpowiadał duchowi języka
stosownie? nauki — w takich
razach udawałem się do mowy
potocznej i mniej więcej potem
stosownej w wyrażeniu klucza?
systemu.

Tym sposobem mogę zapewnić
że w całej mojej pracy nie znajdzie
się wyraz przeze mnie utworzony (układy)
ale są to nazwy które użyte tam albo
i literatury poprzedzającej albo
że wadta [illegible] [illegible]— 0–0

Bo niechcieć [illegible] się przyjęta
dem tych pisanych podręczników
których nie mogą uczniowie [illegible]
tyma się dowiedzieć o istnieniu w literaturze polskiej
i nie mogą [illegible] ze w Krakowie istnieją
uniwersytety a gimnazja
warszawskie i [illegible] a tymczasem
[illegible] — a obok tych
zakładów wyższych naukowych
były przecież gimnazja, w których nauczyciele
i księgi szkolne — będące dziś jeszcze
wiernymi [illegible] do których [illegible]
do czystości języka —

2° Co do stanowiska mojej książki
to się wyjaśnia rzeczą która którą
to się wyjaśnia, tylko w tym
nadto ~~[illegible]~~ [illegible] tylko w tym
dodatkowe nowe oznaczenie [illegible]
[illegible] — Są to 3 [illegible] wielkiej
przypisowi — prawie nie przebaczy
ten ~~d~~ dysertacyjny których [illegible]
zwracam uwagę że to się nadto
w mojej książce [illegible] — a [illegible]
[illegible] potrzebny, a przewodni
większa część

0–0

Ale dodaję tu wnioski [illegible]
i niemieckie! — [illegible]
nie [illegible] (wyrazy) [illegible]
[illegible] że nadto stowarzyszenia [illegible]
że [illegible] to i [illegible]
[illegible] do [illegible], albo
Niechcieć [illegible] przesadnie z [illegible]
[illegible] [illegible] i [illegible], [illegible]
i [illegible], [illegible] i [illegible]
[illegible]
i [illegible]
zdaje się [illegible]
nawet [illegible]

Nr 474

Przeczytać § 1 definicję
wielkości i powiedzieć w każdym
razie co zawiera — ~~[illegible]~~,
~~[illegible]~~ pierwszej razie umiejętność
jest w przypadku bo umiejętność
niewiele będzie [illegible], a metodą
[illegible] — 2 jest [illegible]

3. Uwaga do § 1 ~~rozdziału~~ —
Ten drugi już zapowiada cało
stosunek [illegible] wielkości — od
str. 1.

4 § 3. str. 3 Sprawy myślowe
jako czynność porównania [illegible]
jest równość porównania
się zestawienie porównywanie
porównania — [illegible] to jest
wymaganiem [illegible]
porównywanych i równoważnych
zaczyna się od tego że wobec
osoby (podmiotu) mogący
znać przed sobą przedmiot mogący
być porównany —
~~[illegible]~~ Do tego potrzeba
świadomości i świadomości celu
[illegible] zaczyna się już [illegible]
[illegible] — bo w świadomości
trzeba aby podmiot sobie [illegible]
od przedmiotu, aby [illegible]
[illegible] przedmiot jest [illegible]
[illegible] od niego — aby [illegible]
[illegible] ten przedmiot poznać
— a [illegible] od [illegible] [illegible]
[illegible] w przedmiotów, aby [illegible]
[illegible] od ~~[illegible]~~ [illegible] w przedmiotów
aby [illegible] że [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] się [illegible] od [illegible] [illegible]
sam. Metodą ~~[illegible]~~

II. Prawa myślenia § 5 str. 20

one są wrodzone – ale je należy

potrzeba ale dusza ma nie ma wrodzonych
(ni wrodzonych) na drodze na porządek przyczyny

i porządek poznania, a zatem

nie wrodzone – myśl same

wiernie obserwować i to wszystko

w organizmie, uwięzionym

....

§ 6. prawa i prawidła prawa

w związku między tem a prawidły

ze skutkami – dla ....

Podział logiki str. 32 i 33.

Elementarna logika o czynnikach

myślenia – nauki prawa rządzące

myśleniem. Prawo tożsamości nie

sprzeczności – sprzeczności contradictionis

wyłączonego środka, różnica od wyłączenia

Oppositio – Gegensatz – ....

gesetzt, ...

..... – principium ....

prawa myślące ..... exclusi

tertii ..... medii des ausgeschlossenen

mittleren – prawo ....

dostatecznego – ..... zureichenden

Grundes – rationis sufficientis –

różnica od prawa przyczyny i

skutku causalitatis –

Te prawa są potwierdzeniem

.... jest

wrodzone.

Notatki do zdania sprawy o wyższej logice.

Wyrażenie logika formalna rozumiane znaczenie wedle ~~różny~~ [-ch] stanowiska różnych autorów. Tak np. Trendelenburg Log. Unt. zarzuca logice formalnej iż ona wyprowadza pojęcie, sąd i wniosek ze ~~samego w~~ wyłącznie ze samego myślenia, a tem samem rozdziela myślenie od przedmiotu. — Przeciw temu zarzutowi broni logiki formalnej Drobisch [illegible] ~~Franz~~ Twierdzi Dr. że logika formalna nie ~~jest~~ zasadza się bynajmniej na jakiemś systemie myślenia, a zatem że ona nie rozwija wcale ~~form~~ takich form in abstracto, ani tych form in abstracto nie rozwija; ~~zadaniem~~ osiąganiem posiada Dr. logiki formalnej jest myślenie in concreto, zatem myślenie łączące się z poznaniem (das concrete, mit dem Erkennen verschmolzene Denken).

Wprowadzenie do drugiego wydania wyższej logiki str. IV.

Wprowadzenie do trzeciej edycji Drobisz ~~zdaje się~~ jak sam wyznał ośmielony przykładem Ulrici'ego, Ueberwego i Zellera również jak się zdaje zbliża się do logiki będącej formalną w ściślejszem znaczeniu.

Jakoż Dr. ~~przywodzi~~ przytacza ~~przywodząc~~ nam ~~Ubri~~ zdanie Ulrici'ego Ueberweg'a i Zellera ~~który~~ twierdzących, iż logika nie powinna być oddzielona od teorii poznania, i podaje badanie ich w całości —

1. 82

Przedmioty z logiki
które mam przedstawić komisyi d. 2 maja
874.

Sądy

Objaśnić po określeniu czem
jest sąd że sąd wyraża się w mowie
zdaniem gramatycznem czyli
znaczeniem (Elocutio, sententia,
Satz) wytłumaczyć o różnicy
judicium
sądu a zdania –
W polskim języku zdanie
ma daleko większe znaczenie grama
tyczne wtedy wyraża to co elo-
cutio co Satz – i ~~sąd~~ a drugie
znaczenie umysłowe wyrażające
to co opinio co Meinung
Nasze mniemanie znaczy
mniej niż zdanie, nawet
mniej niż opinio – czem
się więc różni sąd od zdania
wiadomości jest że sąd jest
owocem myślenia więc jest
pojęciem o stosunku dwóch
pojęć, a zdanie jest wykładem
rzeczy o stosunku dwóch
rzeczy – Sąd ma się do
wyobrażeń – jak pojęcie
zdania, jak pojęcie
do wyobrażenia

2

Sądy co do jakości

jud. ~~quantitatis~~ qualitatis

1. Twierdzące (jud. affirmativum, affirmans, ponens, bejahendes Ur)

2 Sąd przeczący (jud. negativum, privativum, tollens, verneindes Ur).

Nie przypuszczam sądów trzeciego rodzaju pod względem jakości co jest zwykł. limitativus, unendliches Urtheil są ograniczające, nieskończone.

Sąd ilości

Terminologia

I. Sąd ogólny, powszechny (jud. generale universale) Lepiej nazwać pierwszy, bo nazwać ogólny wiąże się z 158 ~~...~~ owiec powszechny dla jakości — ale potem ciało ~~...~~ używam wyrażenia sąd ogólny choć w Galicyi mówią szpital powszechny lwowski — w Warszawie szpital ogólny co poprawniejsze przyjmować ogólny z prawdziwą nazwą

3 83

1sze Pozwolony odnosi się do cechy nieistotnej np. wszko-

Ogólny do cechy istotnej np. rozum jest cechą istotną człowie-ka –

2re Ogólny ma te korzyści że ~~[illegible]~~ się powołuje z ogółu, np. z gatunku rodzaju a powszechny tego wcale nie ma.

2 Wobec ogólnego sądu może o sądzie szczegółowym – a tym czasem wobec sądu powszechnego nie stoi sąd że [illegible] tylko taki przeciwny, – nie można sąd szczególny bo ten ma znaczenie –

II Sąd szczegółowy

III Sąd jednostkowy tak nie przywłaszczam a to z powodów wyrażonych str. 160 i 161.

Sąd celowy kombinacye celowe z tym formy

1. Ogólnie twierdzący

2 Ogólnie przeczący. Tu zwracam uwagę czytelnika na właściwość języka polskiego

4

Który wyrażając sąd ogólnie przeczący
kładzie dwa przeczenia – jakoż
po wyrazach nikt, żaden, nigdzie
nigdy kładzie jeszcze drugie
przeczenie np. nikt nie był
żaden nie był, nigdzie, nigdy
nie był – prawda że te wszystkie
wości mają także inne języki
np. franc. je ne sais pas, to
personne ne le sait – il ne
se trouve jamais, nulle part.
wszystko tacie słów i nie
niektóre dwa przeczenia stanowią
twierdzenie – Małecki
w gramatyce powiada tylko
że język polski pozwala na
kilka negacyj np. ~~nikt~~ nikt
nigdy tam nie był – ale Małecki
nie powiada że dwa przeczenia
za twierdzenie –

Sądy kolektywnie stosowane

Terminologia

1. Sąd łączący czyli zbiorowy
gdy jedno S ma wiele P.
nazywam go conjunctivum.
2° ~~Sąd.~~ Jednoinductivum nazywam
inductivus
~~Sądy~~ i sądem ~~inductivum~~ przywodzącym albo
~~...~~ gdy wiele S. ma jedno P.
przywodu – który jest dwojaki
bo albo go copulativum który
nazywam jednoczącym, kojarzącym

wedle Drobischa
bo ten wielki zamęt
w logikach. – a Drobisch
jest dla mnie powagą